

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2010

25. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2010

25. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen

Erling Diesen

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

Kåre Norli

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder/sekretær

Per A. Knudsen, nestleder

Aase Hanna Fure, kasserer

Ingvor Sønju

Gunnar Hellerud

Arne Saastad

Björg Randi Hovde

Erling Løken

Jorunn Stubberud

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

*Gamle Modums adresse: Jon Mamen
Ejerdningstadveien 161, 3330 Skotselv
e-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65*

Innholdsfortegnelse:

WERMUND SKYLLINGSTAD: Gamle Modum 25 år	3	ASBJØRN LIND: Stedsnavn i Modum og omegn i middelalderen	51
OLAV SØRENSEN: En skoleprotokoll for Nordre Snarums distrikt 1842–1857	6	AVISEN «FREMTIDEN»: 1. maifeiringen på Modum for 100 år siden	54
KÅRE NORLI: En drivkraft i lokalsamfunnet	14	THORBJØRN FORMO: Badesaken og badstua på Snarum	56
ARNT BERGET: «Snarum skole» på Canadaprærien	18	AASE HANNA FURE: Øst-Modum Badstuklubb	60
KNUT HARTZ: Bondegutten fra Modum som ble adelsmann i Ungarn Gudbrand Gregersen	20	UNNI VENKE HOLM: Geithus Turnforening.....	62
JON MAMEN: Hvorfor ble Christopher Hornsrud sosialist? ..	25	ELSE ZUR LØWEN: Hilsen til «Bondekjærringa»	65
ERLING DIESEN: Johan T. Bråthen Moingen som redda Ogwyn George	27	ARNT BERGET: Helseproblemer og frodig fantasi	66
ASBJØRN LIND: Christian Skredsvig og Modum	29	KÅRE NORLI: Lagsaviser – en kulturskatt	67
CHRIS M. BRAATHEN/ HANS IVAR BRAATHEN/ARNT BERGET: Professor dr. techn. Harald Sørum	45	THORBJØRN FORMO: En rispe	68
ERIK GUNDHUS: Modum Pinsemenighet	47	AVISEN «FREMTIDEN»: 54 mann ved Embretsfos hedres	69
JON MAMEN: Er «Modum» likevel et gårdsnavn?	50	AVISEN «BUSKERUDS BLAD»: Høitidelighet ved Embretsfos Fabrikker i går .	72

Forsidebilde:
Tegning av Christian Skredsvig (av seg selv)

Gamle Modum 25 år

Intet historielag uten eget blad. Da Modum Historielag var 7 år gammelt høsten 1985, blei det på styremøte hos Aase Hanna Fure protokollert at man burde prøve å få gitt ut et årsskrift. Styret skulle være ansvarlig for det første nummeret, og saka skulle legges fram for årsmøtet 23. oktober. De 12 som møtte på årsmøtet i Brunelokalet, slutta opp om tanken, og med en bevilgning på 39 000 kr. over Modum kommunes kulturbudsjett blei arbeidet med første nummer satt i gang.

Det neste som er protokollert, er et redaksjonsmøte hos Thure Lund 8. september 1986, der Kai Hunstadbråten, Ole Andr. Sandaker, Thure Lund og Arne Sørensen var til stede. Man konstaterte at det var nok stoff til å utgi et hefte. Et gammelt fotografi skulle brukes på forsida. Navnet på årsskriftet skulle være *Gamle Modum*. Nå blei det ikke noe foto på forsida, men en flott illustrasjon av Arne Sørensen. Den viser en av Modums mest omtalte menn, «Jonas'en» fra Snarum, som hadde fått en brei omtale av Thure Lund i dette første heftet. Arne Sørensen fortsatte å illustrere forsidene fram til 1999. Etter tusenårsskiftet har forsidene vært illustrert med fotografier. Som medlemmer av den første redaksjonen er Aase Hanna Fure og Kirsten Rust oppført i tillegg til de fire som møtte hos Thure Lund.

På et møte 19. mai 1987 blei økonomien drøfta. Det var da solgt 1380 hefter, mens 115 var gitt bort. Dermed var økonomien sikra.

I 1989 blei det lagd et hefte som vesentlig befatta seg med 250 års skolehistorie i Modum. Olav Sørensen, som var med i redaksjonen dette året, skreiv mye av dette stoffet. I dette nummeret fins også den første artikkelen av Jon Mamen. Den handla om lærersøskenflokken fra Brekke.

I 1990 blei det utgitt et ekstrahefte av Rune Martinsen med runddansmelodier etter tradisjon av Karsten Hansen.

Kai Hunstadbråten, Thure Lund og Arne Sørensen fortsatte å redigere årsskriftet til Jon Mamen kom med i redaksjonen i 1991 og Kristian Linnerud året etter. Det var en faglig sterk redaksjon som ikke hadde problemer med stofftørke. Det var for øvrig på denne tida at tre av medlemmene (Thure Lund, Kristian Linnerud og Kai Hunstadbråten) deltok i ei radiotevling om lokalhistorie med imponerende resultat.

Etter hvert ble det forandringer i redaksjonen. Arne Sørensen etablerte seg utenbygds og gikk ut av redaksjonen i 1991. Da Kai Hunstadbråten gikk bort i 2001, var det en viss stemning av krise blant

de gjenværende i redaksjonen. Lederen i historielaget medvirka da til å få utvida redaksjonen med Håvard Altern, Andreas Øvergaard og Aase Hanna Fure. Sistnevnte hadde som kasserer i historielaget styrt med økonomien i mange år allerede.

Kristian Linnerud gikk bort i 2004 og Thure Lund i 2006. Asbjørn Lind kom med i redaksjonen i 2002 og overtok etter hvert mye av redigeringsarbeidet etter Linnerud. Erling Diesen kom inn i 2005. Håvard Altern var med igjen i 2005 og Andreas Øvergaard i perioden 2005–2008. I 2008 kom Kåre Norli til.

«Jubileumsredaksjonen» består av Jon Mamen, Erling Diesen, Aase Hanna Fure, Asbjørn Lind og Kåre Norli.

Gamle Modum har gjennom årene hatt mange artikkelforfattere. Medlemmene i redaksjonen har i alle årene vært flittige bidragsytere. Vi kan i alfabetisk rekkefølge nevne Håvard Altern (4 artikler), Erling Diesen (16 artikler), Aase Hanna Fure (16 artikler), Kai Hunstadbråten (95 artikler), Asbjørn Lind (11 artikler), Kristian Linnerud (32 artikler), Thure Lund (126 artikler), Jon Mamen (30 artikler), Kåre Norli (7 artikler), Kirsten Rust (4 artikler), Arne Sørensen (15 artikler), Olav Sørensen (22 artikler), Andreas Øvergaard (4 artikler).

Det har også kommet inn mange bidrag fra folk utenfor redaksjonen. Vi kan nevne Oddveig Amlund (4 artikler), Arnt Berget (29 artikler), Egil Christiansen (4 artikler), Nils Drolsum (12 artikler), Egil Formo (8 artikler), Thorbjørn Formo (7 artikler), Odd Frøyd (6 artikler), Øyvind Haugen (6 artikler), Ingar Hellerud (9 artikler), Unni Venke Holm (10 artikler), Rune Martinsen (4 artikler), Eli Moen (7 artikler), Inger-Lise Moen (3 artikler), Solveig Skalstad (4 artikler), Harry Skjelbred (4 artikler), Nils Sunne (7 artikler). Redaksjonen ser gjerne at flere folk utenfor redaksjonen bidrar med artikler som bidrar til å vise ulike sider ved næringsliv, forretningsvirksomhet, kulturliv, samfunnsliv og historie gjennom tidene. Artikler med personlige minner fra tidligere år er også velkomne.

Artikkelforfatterne har hatt ulik bakgrunn, og det er mange forskjellige temaer som er behandlet. Redaksjonen har ikke gått inn for å lage årsskrifter med bestemte temaer. Den har prøvd å få et variert utvalg av temaer i hvert hefte. Det har også vært viktig for redaksjonen å få inn stoff fra forskjellige kanter av bygda.

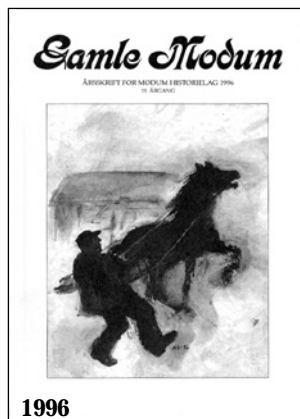
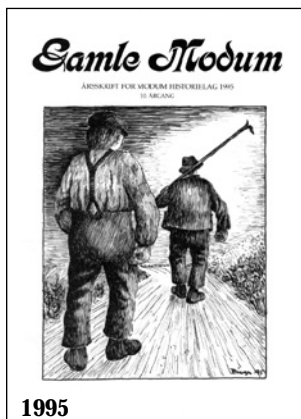
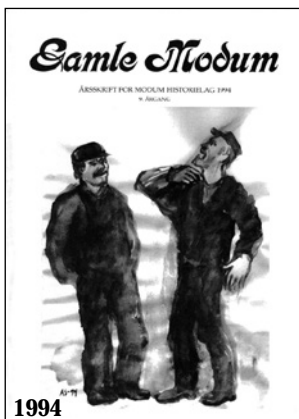
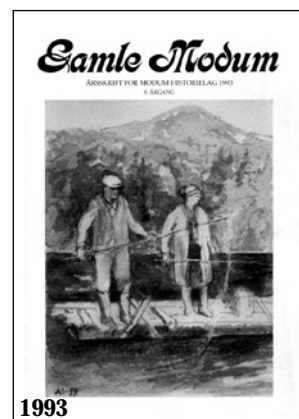
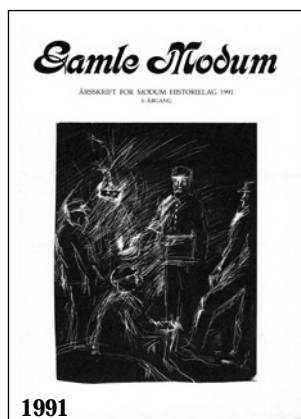
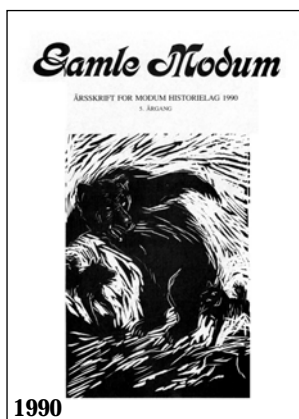
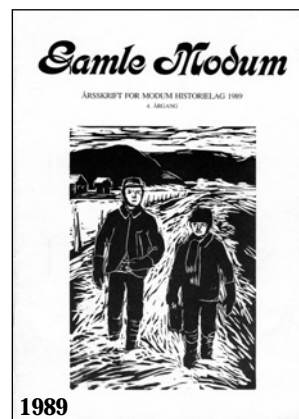
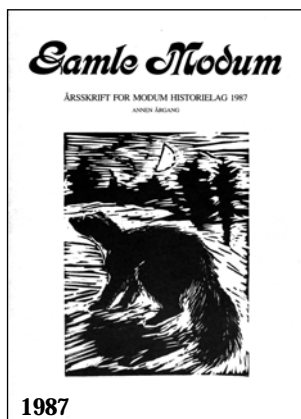
Økonomien i *Gamle Modum* har vært stabil. Inntektene fra salget av heftene et år har finansiert neste års utgivelse. Økonomien har derfor ikke vært tema

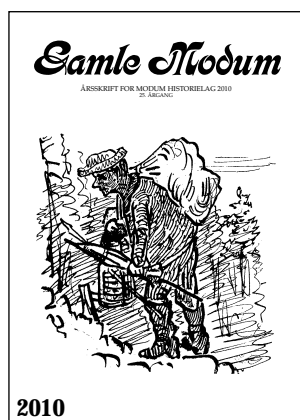
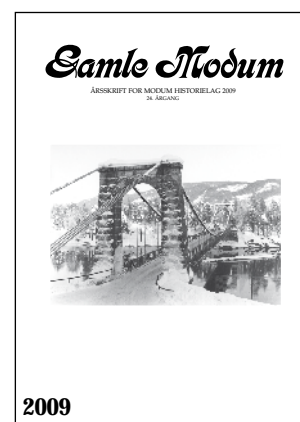
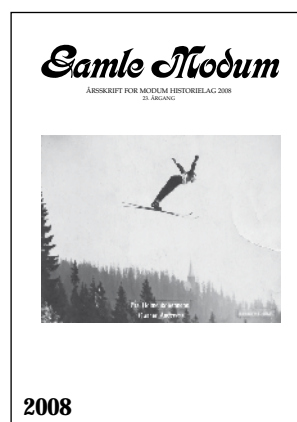
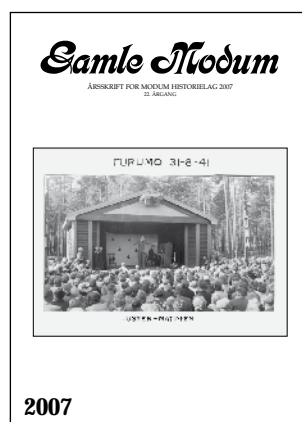
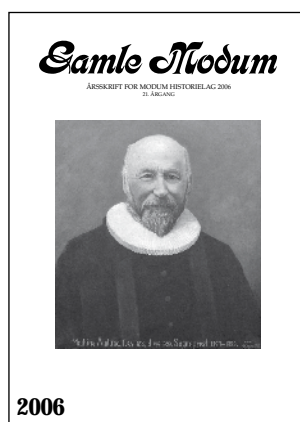
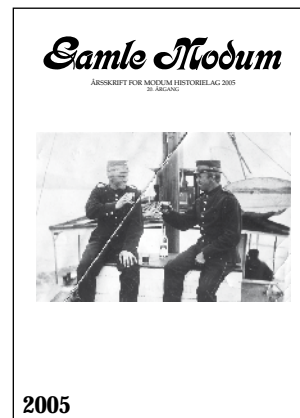
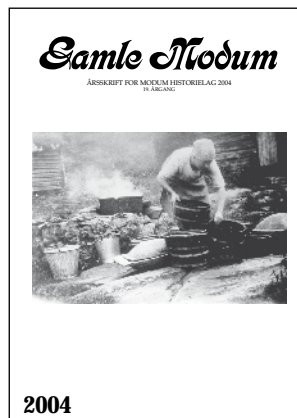
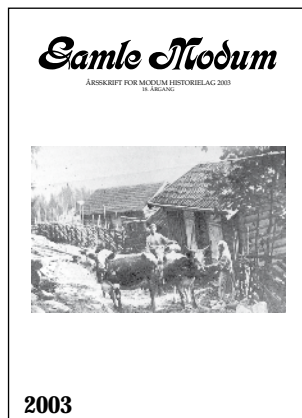
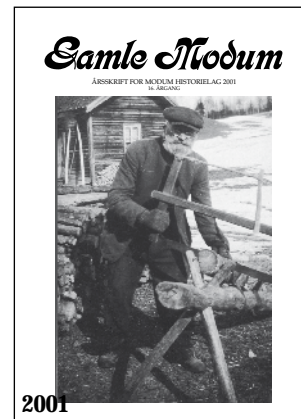
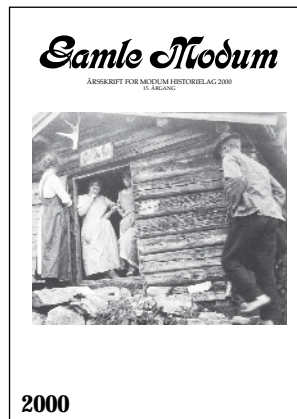
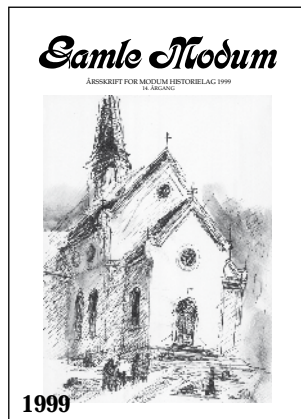
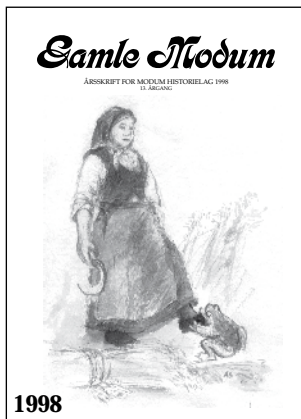
på styremøter i historielaget i særlig grad.

Med sin utgave i 2010 runder Gamle Modum 25 år. I bunken av årsskrift har både dyktige redaksjonsmedlemmer og andre skribenter samla en stor mengde lokalhistorie. I 2003 lagde Kristian Linnerud en oversikt over alle artiklene. Denne har Wermund Skyllingstad ajourført og omredigert etter tema i 2010. Den er på hele 18 A4-sider og er for omfattende

til å trykkes i *Gamle Modum*. Men den er tilgjengelig på historielagets nettside.

Gamle Modums redaksjon vil rette en takk til alle som har bidratt med stoff til Modum Historielags årsskrift gjennom årene. Spesielt vil vi takke de ansatte i Caspersens Trykkeri AS for meget hyggelig og godt samarbeid i alle 25 årene.

De fleste av heftene er det fremdeles mulig å få kjøpt. Henvendelse: Aase Hanna Fure.

En skoleprotokoll for Nordre Snarums distrikt 1842–1857

Skolekista etter Presterud'n

Tidens tann er lei med det meste, men noen ganger hender det at noe av det som en trudde for lengst var borte, kommer for en dag. Et slumpetreff, for slik oppleves gjerne slikt, er historia om skolekista etter Hans Ellefsen Presterud, den siste omgangsskolelæreren på Snarum.

Samt om oppegående etterkommere, som skjønnte at dette ikke var «no gammalt skrot», må det tilføyes i rettferdighetens navn.

Straks føre jul i 2009 ble jeg kontakta av Hilmar Hellum på Tangen i Vikersund. I forbindelse med opprydding på slektsgården Hellum gnr. 106, bnr. 1 på Drolsum hadde de funnet ei lita svartmalt kiste. I den lå det blant annet en skoleprotokoll for Nordre Snarum distrikt og en håndskrevet liste over folketallet i dette skoledistriktet for 1865. I tillegg var det «noen gamle bøker som vel må vera skolebøker».

Hellum spurte om jeg ville se på dette, for han og de øvrige oldebarna mente det kanskje var noe som kunne ha historisk interesse. I en hyggelig sammenkomst på Tangen, der flere av slektningene var samlet, ble innholdet i kista gjennomgått, og det som var av interesse for fellesskapet overlatt meg for videre levering til offentlig arkivering.

Jeg var naturligvis interessert i å vite om de hadde formening om hvordan kista var havnet på Hellum,

Skolekista: «Et Laasferdigt Bogskrin bekostet af Skolekassen 2. Januar 1850.» Hans Ellefsen bar skrinet med seg i bæremeis eller kanskje ryggsekk. Foto: Olav Sørensen.

og det mente de å ha forklaring på. Det hadde seg slik at Søren Hellum, som kjøpte Hellum i 1902, var gift med Maren Bolette Presterud, datter til Hans Ellefsen Presterud, skolelærer'n. I folketellinga for 1865 finner vi Maren Bolette som småjente på tre år, yngst i en søskenflokk på fem. Moren, Gunhild Andersdatter, var 44 år i 1865, og ble enke ti år seinere. Hvor lenge hun ble boende i Presterud, veit vi ikke, men som gammel bodde hun hos datteren på Hellum. Og skrinet etter mannen har øyensynlig fulgt med, og fungert som oppbevaringssted for gamlemors bibel og salmebok, mens protokoll og folketelling og noen skolebøker fikk ligge i fred på bunnen av den gamle skolekista.

Beskrivelse av kista

Skolekista, eller skoleskrinet, som en kanskje helst skal kalle den, har centimetermål 40x25x27 og har flatt lokk. Den er tappet sammen, og har vært delt innvendig med et stort og et mindre rom pluss med en liten leddik. Disse er borte. Utvendig er skrinet malt med svart maling. Skrinet har lås med tilhørende nøkkel. Til venstre innvendig i lokket er eierens initialer H E P svidd inn i treet. Skrinet har spor av lang tids bruk, de tydeligste er flekker etter dårlig korka blekkhus. Som rimelig kan være, kan vi si som lærte å skrive før kulepennens tid. Kista må ha fungert som oppbevaringsskrin for bøker og utstyr læreren bar med seg fra gård til gård.

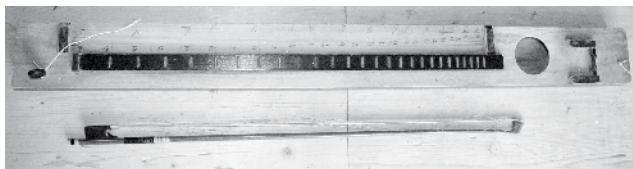
Faktisk veit vi hva skoleskrinet skulle inneholde. For protokollen fra bunnen av skrinet har på bakerste side en oversikt, et «Inventarium», over det skolemateriellet Hans Ellefsen Presterud hadde å hjelpe seg med i lærergjeringen. Inventariet er slik:

1 Bibel, 1 Postil, 2 Nye Testamenter, 1 Psalmebog, 4 Dele af Falsens Norges Historie, 1 Utdrag af L. Platous Geografi, 1 Regnebog, Nedtegnet af Oden, 1 Eksemplar af Norges Grundlov, 1 Nodebog, 6 Nye Sundhedsregler, 2 Aargange i 1 Bind af Henrik Wergelands Blad for Arbeiderklassen, sendt skolen fra Modums Formandskab. 1 Psalmodikon med Kasse og Buer er i dag den 18 Marts 1848 bekostet af Skolekassen til Skolen.

Seinere er tilføyd: *Et Laasferdigt Bogskrin er den 9 Januar 1850 bekostet af Skolekassen til Skolen.*

Hans Ellefsen

Dermed skulle vi vite både alderen på skoleskri-
net, og hva det skulle inneholde. I tillegg fikk om-
gangsskolelæreren et musikk-instrument, et salmodi-
kon. Med sin ene streng krevde instrumentet be-
skjedne ferdigheter for å kunne trakteres, men det var
velegnet til å lære enkle salmetoner og melodier. Reint
ut sagt et spesialinstrument til allmuens oppbyggelse.

Salmodikon er et enstrengs instrument med gripebrett og resonanskasse. Lyden frembringes med bue mot strengen. Som bildet viser, har gripebrettet påført tall, slik at enkle melodier kunne spilles etter en sifferrekke. Trøorglet, som etterfulgte salmodikonet som instrument i skolestuene, fikk tilnavnet «salmesykkel». Salmodikonet skulle tjene samme formål. Foto: Olav Sørensen.

I fortsettelsen skal vi konsentrere oss om hva skole-
protokollen kan fortelle om skoleforholda nord i
bygda for ca 160 år siden. De som søkte skolen i 1840-
og 50-åra, er tipp- og tipp-tippoldeforeldre til dagens
elever. Vi skal se at skolen var en helt annen enn i dag.

Skoleprotokollen

Protokollen er i litt forstørret A4-format, med stive
permer, og har hatt 192 sider. Fremre perm og side
en og to mangler. På innsiden av protokollens bak-
perm står følgende: «Skoleprotokol for Nordre-Snarums
distrikt, indeholdende 192 pagina. JC Tandberg»

JC står for Johan Christian, og etter som han var
sokneprest på Heggen i hele tida skoleprotokollen om-
fatter, skal vi gi han en kort omtale: Johan Christian
Tandberg, født i Moss 1786. Han var av embedsmanns-
slekt og studerte i København, der han ble teologisk
kandidat i 1811, lærer i religion og norsk ved krigs-
skolen i Christiania m.m., sokneprest og senere
prost i Fredrikstad fra 1826 til 1837. Og altså til slutt
sokneprest på Heggen til sin død i 1860.

Den godt voksne, og sikkert myndige sokneprest,
har nok ikke bare ønsket å kontrollere, men også å
støtte og gi autoritet til skolen og skoleholderne. Så
langt det var mulig under de rådende forhold, bør vi
tilføye.

Protokollens første bevarte side, s. 3, viser «Skole
Inndeling for Nordre Snarums Distrikt aar 1842.»
Sida gir oversikt over hvor mange skoledager hver
enkelt gård var pliktig til å huse skolen og læreren.
Dette var utregnet etter proporsjonstall, direkte
avledet av eiendommens skattetakst. Her var det
snakk om ytelse etter evne. De som eide mest, skulle

også bære de største utgiftene. Oversikten forteller at
de store skoggårdene Korsbøen, Lien og Uhlen skulle
holde skolelokaler 27 dager hver i skoleåret, også
om det som enkelte år hendte at eieren ikke hadde
«skolepliktige børn», mens to småbruk under Gubbe-
rud hadde bare en skoledag hver. Og der det ikke
var eiendom, var det neppe heller husrom. Hus-
mannsstuene var sjelden mer enn 15–20 m² store.
Skoleloven av 1827 åpnet for slikt fritak: «Dog skal
Skolehold ikke, uden i de Egne, hvor saadant forhen
har fundet Sted, paalægges Huusmend.»

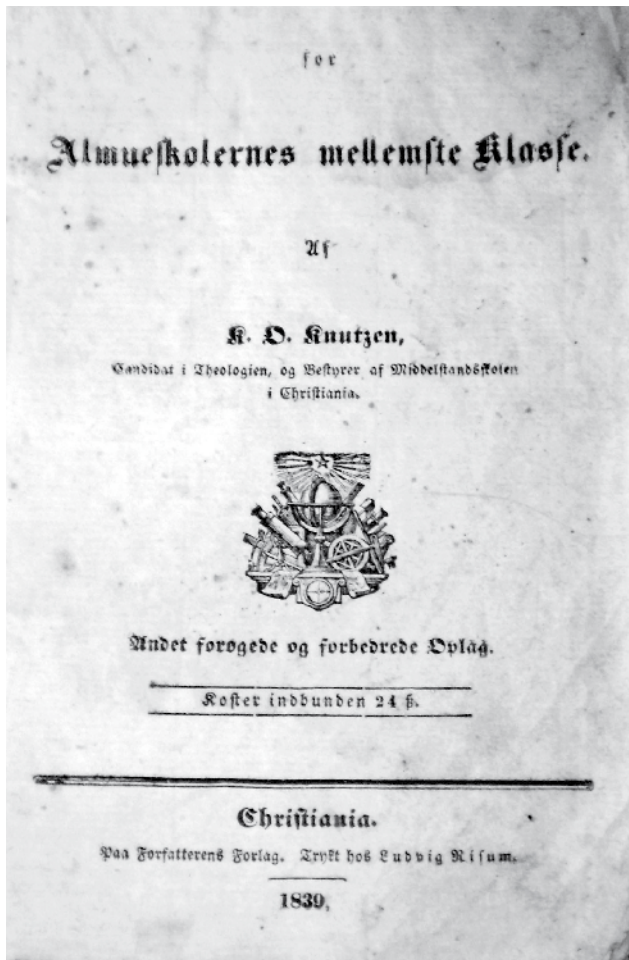
Men etter loven påvilte det vertskapet av skolen
flere forpliktelser. I § 7 heter det: «Saalænge en om-
gaaende skolelærer holder skole, nyder han under
de i § 18 bestemte Tvangsmidler, hos Beboerne i den
Rode, hvor skolen holdes, fri Kost, Pleie og Herberge,
endog paa de Høitids- og Helligdage som indfalle udi
den Tid, han der oppholder sig.»

I dagens språkbruk betyr dette at læreren skulle ha
fri kost og losji der skolen blei holdt. Tvangsmidlene
det henvises til i § 18, understreket alle eiere og bru-
kere av matrikulert jords plikt til å ta i mot skolen og
læreren. «Vægrer nogen sig for at modtage Skolen,
uden lovlig Forfald, skal han bøde for hver Gang 2
Spd., og desuden skal Skoleholderen uoppholdelig
leie Skolerum andetsteds og skaffe sig Kost paa den
Vægrenedes bekostning.»

Her er det klart at *ville du ikke, så skulle du*. Mellom
linjene kan vi ane allmuens motvilje mot skoleholdet.

Særlig når det gjelder Peder Ellefsen Presterud, har
det vært gjort vesen av at han gikk den lange veien fra
der han holdt skole, hjem til Presterud *hver dag*. Siterte
lovbestemmelse tyder på at dette neppe var tilfelle,
og om så var, er det rimelig å tro at «avsavn av logi og

Det lå mye prestisje i å ha «ei god skrivehand» og et fint
navnetrekk i ei tid da mange hadde nok med å få «klort
ner navnet sitt på følgevis». Underskriftene i protokollen
fra oppsitterne i skolerodene viser det. Begge skoleholderne
behersket som vi ser skrivekunsten langt ut over det
alminnelige. Hans Ellefsen Presterud var i tillegg en meget
god tegner. Foto: Olav Sørensen.

I 1820- og 30-åra ble det gitt ut skolebøker, bøker beregnet på skoleelevene. Innholdet i lesebøkene, som for eksempel denne, var mer oppdragende enn opplysende. Leseboka kosta 24 skilling. Til sammenlikning var daglønna for husmenn 8 skilling dagen om sommeren og 6 skilling om vinteren på den tida. Bokprisen tilsvarer altså tre – fire daglønner. Omregnet til dagens forhold skulle boka kosta 3–4 000 kr! Foto: Olav Sørensen.

eventuelt også kost», må ha vært kompensert på en eller annen måte.

Skoledistriktet var inndelt i to roder. Første rode var to bruk Langerud, tre bruk Svendsby og to bruk Korsbøen. De som er kjent på Snarum, veit at dette er «Nordvessia», eller nordre del av Snarum, vest for Snarumselva. Andre rode var «Norøssia»: Lien, Morud, Uhlen, fem bruk Gubberud, Bakken og Svarterud. Til sammen skulle de to rodene ha 195 skoledager pr år, eller åtte måneder og tre dager.

Men undervisningen blei ikke jevnt fordelt. En fikk etter hva en betalte. De samlede ytelsene fra første rode ga 87 skoledager, mens andre rode fikk 108 dager skole. Oversiktens underskrift er undertegnet den 26. januar 1842 og er undertegnet «Peder Gulbrandsen Hilsen, p.t. Distrikts Skoleholder». Dette «p.t.» varte til 1848, da Hans Ellefsen Presterud overtok stillingen.

Om soknepresten satt med «bukta og begge

endene», var det lærerne som måtte gjøre jobben. Vi må derfor ta oss tid til å si litt om de to omgangsskolelærerne Peder Gulbrandsen Hilsen og Hans Ellefsen Presterud.

Hans Ellefsen er gitt grundig omtale i *Gamle Modum nr. 17, 2002* (s. 52–53).

Protokollen kan fortelle at han kvitterte ut skolens inventarium på Heggen 28. januar 1848. Dagen etter, 29. januar, ble Hans Ellefsen antatt som midlertidig skoleholder i Nordre Snarums distrikt. Soknepresten bekrefter ansettelsen: I skoleloven av 1827, § 11, heter det: «Kirkesangeren ved Hovedkirken skulle af Biskopen beskikkes», mens «omgaaende Skoleholdere og Kirkesangere ved Annexerne, udnævnes af Provsten, efter overlæg med Sognepræsten».

Våre to skoleholdere hadde lærdommen sin ved egen skolegang og opplæring av presten og klokkeren. Samt selvstudium, må vi føye til. I skoleskrinet var det flere bøker som viser at i hvert fall Hans Ellefsen bestrebet seg på å utvide kunnskapene sine.

Kravet om seminarutdannelse for lærere blei stadig sterkere utover i 1840- og 1850-åra, og blei lovfesta i skoleloven av 1860. Men soknepresten satt med ansvaret. Slik hadde det vært helt siden lov om konfirmasjon av 1736 og påfølgende lov om allmueskole ble gjort gjeldende i 1739. Soknepresten skulle lede skolekommisjonen og ellers stå for korrespondanse, økonomi og tilsyn. I tillegg skulle han, med jevne mellomrom fra barna var tolv år gamle, lede overhøringer av ungdommen. Og endatil, sammen med klokkeren, gi skoleholderne nødtørfdig undervisning.

Hans Ellefsen var født i 1820, og fra protokollen ser vi at han fortsatte ufortrødent som lærer i Snarums nordre distrikt utover i 1850-åra. Siste antegnelse er fra Svendsby 9. mai 1857. Da var første halvdel av skoleåret 1857 over, og protokollen utskrevet. Men som det går fram av overnevnte stykke i *Gamle Modum*, fortsatte Hans Ellefsen som lærer helt til han døde i 1875.

Læreryrket var «lite påakta» i eldre tid. Uten krav til utdanning ble bondegutter som en mente var skikka til det, tatt til lærere. I tillegg prøvde en gjerne å unngå å komme i konflikt med vernepliktskravet som påhvilte unggutter av allmuen. Dette kunne ordnes ved å finne en det «itte var no' gæli med hue på», men som hadde et kroppslig lyte som gjorde han til «kongens vrakstokk», som det hette om de som ble vraket på sesjon. Dette var tilfelle for Hans Ellefsen. I oppveksten fikk han ødelagt den venstre handa ved et vådeskudd, nok til at han var uegna til militærtjeneste.

Som småbruker i Presterud var Hans Ellefsen knapt å regne som en storkar i bygda.

Peder Gulbrandsen Hilsen sto gjerne noen trinn høyere på den sosiale «stegan» i bondesamfunnet på Snarum.

Peder var født i 1813, og overtok farsgården Nordre

Hilsen i 1839. Når han begynte som lærer, veit vi ikke. Men han og kona Ingeborg Kristine er i folketellinga for 1865 opplyst å ha 8 barn i alderen 23 til 4 år, en helt vanlig barneflokk på den tid. Peder Gulbrandsen opparbeida seg et godt omdømme i bygda, og fikk etter hvert flere tillitsverv. Han ble innvalgt i Modum sparebanks forstanderskap i 1854, i skolekommisjonen i 1860, var kommunens viseordfører i 1860 og overformynder fra 1864 til 1871. I tillegg var han i en periode tømmerannammer, eller tømmeroppkjøper, som det seinere blei hetende, for Tollef Bache, en av Drammens store trelasteksportører. Med det fulgte det både prestisje og inntekter. Det kan være at Peder Gulbrandsen Hilsen så bedre framtid i andre gjøremål enn skolegjerningen, da han overlot stillingen som omgangsskolelærer til den sju år yngre Hans Ellefsen i 1848. Kan hende tok Peder Gulbrandsen på seg arbeidet som skoleholder for å slippe militærtjeneste. På grunn av at det var vanskelig å rekruttere skoleholdere, kunne slik tjeneste gi fritak. I vernepliktsloven av 1816 var fritaksgrunnlaget satt til sju års praksis som lærer.

Skoleåret

Nøyaktig førte (og tydelig skrevne) protokoller kan gi mange opplysninger om hvordan ting har vært. Vi skal følge omgangsskolelærer Peder Gulbrandsen Hilsen fra gård til gård på «Den første Skoletour i første Rode i 1842». Skolen startet på Langerud-gårdene 26. januar og flyttet videre til Svendsby 9. februar. Disse ukene møtte bare ni av i alt 22 skolepliktige barn til undervisningen, fire fra Langerud og fem fra Svendsby. Skolen fortsatte til Korsbøen-gårdene og var der fra 21. februar til 19. mars. Med seksdagers skoleuke hadde læreren undervist i 46 dager, og kunne avslutte første skoleturen på «Nordvessia». Nå slapp ungene å gå på skolen til langt ut på sommeren. Den andre skoleturen i skoleåret 1842 begynte ikke før 30. juni. Men da varte den helt til 4. september, men med opphold fra 22. juli til 9. august. Nederst på sida har læreren gitt begrunnelsen: «I dag, den 22. juli, med Slaataandens Tiltagelse ophører Skolen til nærmere Bestemmelse. Peder Gulbrandsen Hilsen».

Om det var læreren, oppsitterne på «Norvessia» eller værgudene som sto for «den nærmere bestemmelse», er ikke godt å si. Men Peder skolemester måtte «gjøre slätten hime på Nord-Hæsje», og «ungejælpå var nøvendi i slättønna». Så fikk boklærdommen vente, til høyet var i hus!

Så mye skolegang for hver enkelt hadde det ikke blitt vintermånedene i 1842.

Det er oppført i alt 22 skolepliktige barn. Aldersspredningen var stor. Hele tre 6-åringer fikk prøve seg, mens den eldste eleven var 15. En elev, Christine Andersdatter, 12 ½ år, var borte fra skolen bare en dag. I den andre enden, to søsken, der den ene møtte en dag av 46, mens den andre ikke møtte i det hele tatt.

Hovedbygningen på Svendsby, gnr. 147, bnr. 1 på «Nordvessia». Huset er antakelig bygd sist på 1700-tallet, og grunnplanet i 1. etasje er uendra. Enken Dorthea Andersdatter, som eide gården i 1840- og 50-åra, hadde romslig plass å tilby skolen de ti dagene i året skolen skulle være på Svendsby. I tillegg til et kjøkken på ca 25 m² er det ei stor stue på ca 40 m² og kammers på ca 15 m² i bygningen. Dorthea Andersdatter var blitt enke i 1840 bare 30 år gammel. Hun sørget for at hennes egne barn, Hans og Anne Karine, møtte jevnt og trutt til undervisning, og lot også de ukonfirmerte barna som var i tjeneste på Svendsby, få gå på skolen. Foto: Olav Sørensen.

Gjennomsnittlig fravær var så høyt som ca 50 %, så elevflokket kan ha vært 10–12 elever de fleste dagene. Sikkert mange nok, forholdene tatt i betraktning.

Men skoleholderen i Nordre Snarums distrikt hadde ansvar for to skoleroder. Første skoledag i den andre roden holdt Peder skolemester i Lien 21. mars. 11. april flyttet skolen til Morud der den var til 27. april. Så ble det et opphold. Protokollen gir beskjed: «I dag den 27. de April, ved Vaaraandens Tiltagelse, ophører Skolen til nærmere Bestemmelse.» 23. mai var Peder Gulbrandsen ferdig med våronna, og skolen kunne begynne igjen, nå i Uhlen.

Men hvor var ungene? Det hadde vært smått stell med frammøtet de ukene skolen var i Lien. På det meste var klassen på seks elever, på det minste to. Svært beskjedent, må en kunne si, når det er oppført 20 skolepliktige barn i roden. Til skole i Lien møtte bare unger som bodde i Lien-området og i Morud, og tilsvarende da skolen flyttet til Morud i april. Men ettersom våren skrei fram, dabba frammøtet ytterligere av. Enkelte dager var det bare en og to elever å gi undervisning. En eneste elev, Hans Christophersen, møtte fram alle seks dagene i to uker i april, men da

ser det ut til at han var fornøyd. De siste ukene av skoleåret møtte han ikke! Størst fram møte hadde to gutter fra Gubberud, med henholdsvis 23 og 21 dager av i alt 64 for hele halvåret. Men de var unntakene!

Noen hadde gyldig grunn; Alt i april anmerkes at Hans Johan Lien 13 ½ år gammel «holdes i privat Lære paa Ringeriget.» Gutten fra storgården var sendt utenbygds for å få lærdom. Tolv år gamle Hellene Hansdatter flyttet til Bronesfjordingen, mens Berthe Christoffersdatters sønner Nils Otto og Sigvald holdt seg på Snarum, men flyttet til Søndre Snarums distrikt. Søsteren Andrea «utvandret» helt til Lier prestegjeld. Bak de nøkterne anmerkningene aner vi kanskje historien om en enke som ikke så annen råd enn å sende ungene fra seg og ut i tjeneste. Vi får håpe de hadde slektninger som kunne ta dem til seg. De fikk det gjerne bedre der, enn om de ble satt bort til fremmede. Men som vi skal komme tilbake til, var ikke slike tilfeller nedslående.

Aller minst interesserte ser det ut til at et søskenpar fra en av plassene under Uhlen var. Ingen av dem møtte på skolen. «*Forsømt af Likegyldighed*» står det bak guttens navn. «*Ligesaa*», er anført for søsteren. At tjenestejenta Bolette på 14 fulgte undervisningen bare 6 av de 18 dagene skolen var på storgården der hun tjente, skjønner vi. Hun var der for å tjene, ikke for å lære. Bondesamfunnet trengte tjenestefolk som kunne stelle krøtter og gjøre annet arbeid til nyttes. Men etter skolelovens bokstav var dette ikke lovlig; § 17 har slik bestemmelse: «Intet skolepliktig Barn maa, uden den i § 20 bestemte Straf, afholdes fra Skolen, uden Sygdom eller annet gyldig Forfald.»

Var det så vanlig at tjenestefolk som var i skolealder, ble holdt borte fra undervisningen? Vi tror svaret er ja, – for det meste. I protokollen finner vi ca 20 barn mellom 10 og 16 år i tjeneste. Mange av disse fulgte aldri undervisningen, selv når skolen var på gården der de tjente. Og de som møtte, var med bare innimellom.

Men noen *forsømte av likegyldighet*. Ja, mon det. Har vi prøvd å gå fattigdommen nærmere inn på livet, aner vi kan hende at likegyldigheten er beskyttelse for *håpløsheten*, kanskje også *skamma og mindreverdighetsfølelsen*: For ikke å greie. For ikke å kunne. Eller ikke ha: For ikke å ha mat, ikke klær, ikke ha sko *så en kunne vise seg blant folk. Eller tavle og griffel, enn si bøker*. For så fattig var samfunnet denne skoleprotokollen forteller om. Og ikke alle hadde «dette ville mot», som Aasmund Olavsson Vinje priser mor si for. Kontrastene var store: «Det er itte no' moro å gå i kjerka nå lenger», sa storgårdskjerringa. «En ser itte på klea å slags folk dom er!» I 1842 så en nok det, både i kjerka og på skolen!

Den allerede siterte skoleloven var klar over fattigdommen; den samme § 17 har slik bestemmelse:

«*Saa fremt det af Sognepræsten bevidnes, at Foreldre, eller de, der er i Foreldres Sted, ere saa fattige, at de ikke kunne*

skaffe dem de betroede Barn fornødne Klæde og Føde under skolegangen, bør disse Fornødenheder, saavel som de nødvendige Bøger og Materialer til Skrivning og Regning, anskaffes paa den Maade, Skolekommissjonen bestemmer.

Hvor aktivt sokneprest og skolekommissjon fulgte opp bestemmelsen, veit vi ikke. Men at samfunnet *skambela* fattigdom og tilkortkommethet, var et effektivt prevensjonsmiddel mot at noen *unødig* ba om hjelp.

En kan i korthet oppsummere slik: Vi ser en, sett med våre øyne, fattigslig og mangelfull skole, et minimumstilbud til et bondesamfunn på bondesamfunnets premisser, et samfunn «som lite ønsket og lite fornådde». For de aller fleste var det bare ett mål som gjaldt:

Å lære så mye at en slapp fram for presten.

Skolefraværet

Av alle svakheter ved skoleordningen var det store fraværet åpenbart det alvorligste. I det følgende skal vi forfølge emnet i første omgang for de åra Peder Gulbrandsen Hilsen var skoleholder. Skoleordningen for Nordre Snarum var uendra i 1843–44 og 45. Det samme kan sies om fram møtet. Med unntak av noen få elever var skolesøkningen slett. Flere møtte ikke på skolen i det hele tatt! Unntaket var elever fra noen av gårdene på «Nordvessia.» Så vel Abraham Henriksen som Hans Eriksen og Dorthea Andersdatter sørget for at barna kom på skolen. Disse utgjorde nær på halvparten av elevene, og når de bare unntaksvis var borte fra skolen, dro de totalfram møtet opp mot 6.

Dette kan synes vel og bra. Men sett gjennom sokneprest Tandbergs briller er ikke det så sikkert. På «Nordvessia» var det nemlig «lesarer», som tilhengere av Hans Nielsen Hauge ble kalt på folkemunne. Og disse var troende, ja rett ut sagt troende til å tolke Bibelens ord på annet vis enn det soknepresten på Heggen og hans embedsbrødre holdt for sant og rett.

Hvorom alt er, ungene fra disse gårdene møtte nesten alltid opp til undervisningen. Og enken på Svendsby, Dorthea Andersdatter, sørget enda til for at småjenta som var i tjeneste hos henne, fikk følge undervisningen.

På «Nordøssida» var det ingen slik interesse å spore, og i 1845 var fram møtet nede i 28 %. En elev møtte 29 dager av 50. Seks elever ca 20 dager og tre møtte ikke opp i det hele tatt. Forholdene i kretsen synes å ha vært ustabile. I perioden fra mars til juli flyttet en elev til Soknedalen, en flyttet til Numedal og en til Hære, «utpå Modom». En søkte skolen i «Kryds herad», og en skolen ved Snarums Wærk. Og stakkars Berthemarie Hansdatter var syk i hele perioden.

I 1846 blei det endringer i organiseringen av omgangsskolen for hele kommunen.

I utvida formannskapsmøte 1. desember 1845 vedtok en innført såkalte *omføringsdager*. Disse skulle

læreren bruke til skifte av skolested, og så langt en har forstått, også til å informere elevene om hvor de skulle møte til undervisning påfølgende dager og uker.

Resultatet var færre skoledager, men hvis skoleframmøtet ellers i kommunen var like dårlig som på Snarum, må en ha sett det som viktigere å treffe tiltak som kanskje kunne få elevene til å møte oftere på skolen enn å verne om antall skoledager. Samt å redusere jordeiernes forpliktelser til å huse skole og lærer. Så langt vi veit, ser det ikke ut til at lærerne fikk redusert lønn.

Omføringsdagen skulle legges til lørdag. Ordningen ble dermed fordelaktig for lærerne, som ellers måtte foreta flytting etter endt skoledag eller på søndager.

Oppmerksomheten rundt det store fraværet viser seg også i føringen av protokollen. Fra 1846 av er det ført egne oversikter over frammøte og fravær. Antall skoledager for skoleholderen ble redusert fra 87 til 68 dager i 1. rode og fra 107 til 95 dager i 2. rode.

Hva hadde så dette å si for skoletilbudet?

Sett i forhold til skoleloven nærmet det seg nå et minimumstilbud, i hvert fall i 1. rode. Loven foreskrev tre, unntaksvis minst to måneders undervisning pr år, eller fra 84 og 54 dager i året. I første rode gikk det prosentvise frammøtet ned til 54 %. Regner vi sammen frammøtet for de tre flittigste elevene, var det hele 96 %. Disse tapte sikkert nok skoledager. Men som det sies om de flinkeste elevene i dag; «De greier seg jo så godt likevell!» I den andre enden er skolepliktig som ikke møtte en eneste gang. Men han var tjenestedreng, og hadde neppe møtt på skolen uansett. I den andre roden gikk frammøteprosenten opp fra 28 til 31, men sett i forhold til nedgangen i antall skoledager, var det ingen egentlig framgang. Regner vi sammen frammøtedagene for de tre elevene som møtte flest dager, blir det 53 %. En hadde med andre ord mye å gå på i forhold til antall skoledager. Hovedproblemet var som før å få ungene til å møte til undervisningen!

Skoleåret etter, 1847, gikk på samme måte. Antall skoledager var uendret, elevtallet likeså. Og skoleframmøtet like mistrøstig. Skoleåret innrettet seg som før etter onnetidene. Og «indsidderes barn», det vil si husmannsungene, hadde som tidligere større skolefravær i setermånedene, dvs. tida fra St. Hans til ca 15. september. Da lå ungene til skogs som gjeterjenter og gjetergutter; så hadde de maten og kanskje en liten fortjeneste attåt. Det eneste som anmerkes spesielt i protokollen, er at to dager av skoleuka rundt St. Hans blei brukt til bispevisitas på Heggen. Frammøtet gjaldt antakelig bare for læreren.

Ny lærer, ny giv?

Så, i 1848, begynte Hans Ellefsen Presterud som lærer. I dagens skole blir lærerdyktighet med god

grunn tillagt stor vekt. Ofte er det også stas med en ung lærer. Mye annerledes var det vel ikke for 160 år siden. Hans Ellefsen var 28 år da han tok fatt som skoleholder. Det er derfor med en viss forventning vi ser på protokollsidene for skoleåret 1848. Oversikten for første skoletur i 1. rode, «Nordvessia», ser lovende ut. Mange av de 17 elevene har møtt jevnt og trutt. De tre flittigste nesten hver eneste dag! Og ingen var helt borte fra skolen. Så vi kan tru det var med en viss tilfredshet (og lettelse?) den nyslåtte skoleholder Hans Ellefsen avsluttet undervisningen i 1. rode på Korsbøen 31. mars 1848.

Men gleden skulle ikke vare så lenge. For det var på «Nordøssia» de virkelige utfordringene lå. Undervisningen i 2. rode begynte i Morud 3. april og flyttet videre til Lien, der den holdt hus til 10. mai. Første skoledagen var det bare tre elever. Men dagen etter møtte hele ni! Nå hadde vel alle fått greie på at det var skole, kan vi tenke. Og ny lærer. Interessen varte ved. Både neste dag og resten av uka. Men som før var det bare de som bodde «nørst» i roden som møtte. Og da skolen flyttet til Uhlen den 11. mai, var alt ved det gamle. De fire siste ukene av skoleturen møtte det i gjennomsnitt bare 3–4 elever. Og noen elever var fortsatt «notoriske skoleskulkere»; to var borte alle 48 dagene det blei holdt skole, og to var innom henholdsvis en og to dager.

Skoleframmøtet sett under ett blir slik: I 1. rode var det prosentvise frammøtet rundt 60, i 2. rode 22. De tre flittigste elevene i 1. rode var til stede i 95 % av tida, i 2. rode tilsvarende bare 32 %. I den andre enden av skalaen var ingen borte alle dagene verken i 1. eller 2. rode, men skoleframmøtet for disse elevene var bare ca 10 %. De slang med andre ord innom en gang i blant. Kanskje hadde Peder Gulbrandsen sine ord i behold når han mente ungene «forsømte av likegyldighet».

Vi kan om ikke annet slå fast at det ikke var læreren det hadde stått på, når en skulle forklare det dårlige frammøtet i åra Peder Gulbrandsen Hilsen hadde vært lærer. Men det dårlige skoleframmøtet kunne ha sin pris. Det kunne være at du ikke blei konfirmert til rett tid. «Å itte sleppe fram for presten» førte med seg både strev og plunder, og spott og skam på kjøpet.

En gutt, vi kan kalle han Ola, er notert å være 16½ år da han «fikk prestehanda», og ei vi kan kalle Maren, var 17. Her kan det ha blitt mang en ulykkelig tur til overhøring. Det synes å ha vært en vanlig oppfatning på Modum at presten skulle ha betaling av konfirmantene for «å sleppe dom fram». Regelverk og praksis synes å ha vært uklare, og forfølges ikke videre her. I *Gamle Modum nr. 4, 1989*, er et stykke hentet fra Chr. Skredsvigs *Det gamle Skilderi* (1921). Temaet er nettopp redselen for ikke å slippe fram for presten.

I en av bondefortellingene lar Bjørnstjerne Bjørnson, selv prestesønn, storbonden akkedere om hvor mye han måtte betale presten for at sønnen skulle

få stå først på kirkegolvet til konfirmasjon. Oppfatningen om at storfolk kjøpte seg heder på denne måten, holdt seg på Modum til langt fram på 1920-tallet.

Skolen ved Snarums Wærk

Snarums Wærk, «Snaromsverke» eller bare «Verke» i muntlig tale, var i drift fra i 1820-åra til det, som Blaafarveværket, gikk konkurs i 1848. I vår sammenheng henviser vi til en artikkel av Kai Hundstadbråten i *Gamle Modum 1998*. Det har vært tvil om det var skole ved verket. Protokollen som behandles her, dokumenterer at så var tilfelle.

Skoleloven av 1842 hadde bestemmelser også om dette. Vi siterer lovens § 3: «Ved ethvert Bergværk eller ved andre Værker eller Brug, som have 30 faste Arbeidere og derover ved Værket selv, skal være en fast Skole, hvilket Værkets Eier skal være pliktig til at bekoste og vedligeholde, samt dertil at lønne Lærer, hvorimod et saadant Værk eller Brug da bør være fritaget for all Deeltagelse i Udgifterne til Bygdens skolevæsen.»

Alt i 1842, på protokollens side 4 og 5, anføres det at Anne, datter til insidter Kittil Andersen under Langerud «*Søger skolen ved Snarums Wærk*». Dette var fra april av.

I 1844 gjelder tilsvarende for Torger Sørensen Bakken. I 1845 er det to elever, men deretter ingen. Vi må helt fram til skoleinndelingen for 1849 før vi får flere opplysninger. I denne er det ført opp 8 skilling skoleskatt fra Snarums Wærk under henholdsvis to gårder Langerud og en gård Svendsby. Av dette kan vi slå fast at det må ha vært skole ved Snarums Wærk i hvert fall fra våren 1842 og antakelig ut 1848. Men så var det slutt. At det innkreves skoleskatt til «Bygdens Skolevæsen» fra Snarums Wærk kan ikke forstås på annen måte. Hvor mange elever skolen hadde fra år til år, veit vi ikke. Men «Verke» hadde på det meste en stor arbeidsstokk, flere hundre mann. Og bygda ellers tjente på «Verke». Nå fikk bygda være med å ta støyten, i hvert fall litt av den, sammen med alle som blei direkte berørt.

Konsekvenser av en bedriftsnedleggelse

Nå for tida er vi vant til at ting skifter, ofte fort. Men i vårt samfunn er det instanser med økonomiske muskler og et godt økonomisk sikkerhetsnett for de som kommer hardest ut.

Så var ikke tilfelle i 1848, ei heller i tiåret som fulgte. Ikke bare Snarums Wærk, men også Blaafarveværket gikk konkurs.

Trass i at Modum kommune fikk en krisebevilgning på 2 000 Spd fra Stortinget, hjalp det ikke så alt for mye. At en arbeidsledig gruvebefolkning på 2–3000 mennesker skulle kunne forsørges, om enn for en kort periode, av ei bygd der de 3–4 000 øvrige for

det meste var tilknyttet primærnæringene, var en umulighet. Ekstra salt i såret var «eventyrprosjektet Aamodt Bro», som påførte kommunen stor gjeld. Og som det nærmest er blitt tradisjon for i vår tid, fant den ansvarlige for miseren det mest bekvemt å forlate landet. 1850-åra blei derfor ei ekstra tung tid for bygda. For de som satt dårligst i det, var det tidvis snakk om sult og nød.

Hvordan virket dette inn på skoleforholdene i vårt distrikt på Nordre Snarum? I første rode, der Værke lå, økte elevtallet plutselig med rundt ti elever, til 28. I protokollens s. 78 og 79 er de første åtte elevene tydelig «verksonger». Nederst på sida finner vi et par til. For manges del utmerker de seg med navn som «itte hørte tel på Snarom». Og i motsentning til insidterne som ikke er tilkjent gårds eller annet stedsnavn, bare et – «sønn», finner vi blant disse Anders Larsen Fuhre, Anders Halvorsen Bjørke, Lars H. Løberg, Paul S. Laag og Ole L. Mjølund.

Å få ti unger mer inn i en klasse nærmest fra en dag til en annen, er en hver lærers mareritt! Men går vi etter i rubrikken for fram møte, ser vi at dette mer blei i navnet enn i gavnet. De åtte før nevnte «verksongane» var til sammen 26 dager på skolen de 35 dagene det blei holdt skole vinteren 1849. Fem møtte ikke i det hele tatt. «De andre» ser ikke ut til å ha tatt syndelig notis av at det skulle vært noen andre der også. To av de flittigste møtte alle 35 skoledagene. Men sist i februar begynte et par av guttungene fra Værke å møte, og kom på skolen nesten hver bidige dag.

I den andre roden er det vanskeligere å se om det er elever som er kommet til fra verksskolen. Andre skolehalvåret i 1. rode 1849 gir oss en del ny informasjon om hvordan de kriserammede familiene ved Værke klarte seg. I en familie med datter på 14 og sønn på 10 flytter jenta til Vestfossen, – for å

«Øver-Gubberud» skulle huse skolen seks dager i året. Der var det også bra med hus. Men som vi har sett, var det verre med skoleframmetet der omkring. Men for skoleholderne var det greit når skolen var på Gubberud. «Hæsje-Lærer'n budde straks sø'i bygda, å for'n Hans Ellefsen var'e bare væl ein times gånge strake skauen over himat tel Presteru'». Foto: Olav Sørensen.

komme i tjeneste, kan vi tenke. I en annen familie med tre barn, flytter datteren på 13 til Ringerike, mens sønnen på 11 flytter til Uhlen. Der finner vi han igjen som tjenestedreng. Bare den yngste, på åtte, fikk bo hjemme. Men skolegang ble det smått med. Bare fem av 34 dager det halvåret. Av verksungene var det bare en som møtte jevnt på skolen, Torgeir på åtte, som var på skolen 24 av 34 dager. Vi ser altså at krisen rammet alle, også barna, ja kanskje dem aller mest, når «uløkka var ute».

Skolestellet på Snarum i 1850-åra

To hovedtrekk er tydelige. Antall skolepliktige barn økte år for år, både på Nordvestsida og sør i bygda på østsida. En tok konskvensen både av dette og at avstandene i skoleroden på Nordøstsida, fra Lien til Gubberud, var for lang. Dermed delte en roden i to, men la samtidig til gårdene nord for kirka til den søndre delen. I tillegg fikk en ny utregning for timetall. Dette skjedde i 1854, og den nye rodeinndelingen blei slik:

1. rode: Lien, Morud og Uhlen. 2. rode: Moen, Gubberud, Bakken, Olafsby og Braaten. 3. rode: Langerud, Svendsby og Korsbøen.

Men det blei et misforhold mellom årlig undervisningstall og antall elever i hver rode.

I oppstillingen nedenfor kommer dette klart fram. Tallene som er brukt, er for 1856, det siste hele året protokollen forteller om.

	1. rode	2. rode	3. rode
Antall skoledager i året	70	46	79
Antall elever i roden	18	36	36
Elever fraværende alle dager i året	1	7	17
Gjennomsnittlig frammøte av de som møtte til undervisning	37%	43%	48%

Fortsatt var det Hans Ellefsen Presterud som skulle stå for all undervisningen.

Undervisningsdagene var økt til 195 for læreren. I tillegg kom omføringsdagene. Regnet om til hele uker, ble det 39 uker fraregnet en dag. Men skoleåret ga fortsatt rom for opphold til våronn og høynn. Våronna gjorde Hans Ellefsen fra 18. mai til 2. juni og slåtten i Presterud var fra 12. juli og måneden ut i 1856.

Men tallene ovenfor viser et foruroligende trekk; når 17 av 36 barn i en skolerode ikke møter til undervisning i det hele tatt, og de øvrige møter fram mindre enn halvparten av tida, forteller det om et skolevesen i krise, et dysfunksjonelt system, uttrykt i dagens språk.

Vi må kunne ta så hardt i at vi nærmest kan kalle det en skole for spesielt interesserte. Og dem var det, som vi har sett, ikke så mange av. Og med en skoleordning som så bakover. Ikke framover.

Grauten var viktigste føda. Og han hadde «fødd opp flere enn de 'n hadde sli ihæl.» blei det sagt. Alle hadde sin egen treskje og grautskål. Foto: Olav Sørensen.

Da ny lov om allmueskoler på landet kom i 1860, ble faste skolehus og krav om seminarutdannede lærere knesatt som normalordning. Det vi har kunnet lese ut av skoleprotokollen for Nordre Snarums skoledistrikt fra 1842 til 1857, har til fulle dokumentert nødvendigheten av en nyordning av skolevesenet.

Så var det likevel noen få unntak. I det ganske trøstesløse bildet fra 1850-åra, finner vi legdslemmet Karen Marie på 11 år, som fikk møte på skolen og tross sin unge alder og ringe stand allerede hadde oppnådd nest beste karakter! Og en omgangsskolelærer som holdt ut, i ydmyk gang fra gård til gård. Som lærer for ei vrangvillig slekt! Men som fikk oppreisning etter sin død, med ei gravstøtte reist av takknemlige elever. Fra aller siste blad i protokollen kan vi lese at åtteåringen fra storgården søkte skolegang ved Modums høyere Allmueskole. Diskusjonen om privatskoler har vi fortsatt!

KILDER:

Skoleprotokoll for Nordre Snarums distrikt 1842–1857
 Diverse skolelover og forordninger 1739–1860
 J. Helgheim: *Allmueskolen paa bygdene*, Aschehoug 1980
 Roar Tank: *Modums historie B II 2*
 Arnt Ruud: *Modums historie B IV*
Gamle Modum (GM)
 GM nr. 4 1989: Chr. Skredsvig: «Nils Bror min»
 GM nr. 5 1990: Chr. Skredsvig: *Fra Møllerens sønn*
 GM nr. 13 1998: Kai Hunstadbråten: «Snarum Koboltverk»
 GM nr. 17 2002: Thure Lund: «Omgangsskolelæreren»
 Muntlige opplysninger fra etterkommere av Hans Ellefsen Presterud ved Hilmar Hellum
 Om «Norvessia»: Marit og Ove Brunnes og Per Korsbøen

Kåre Norli:

En drivkraft i lokalsamfunnet

August Bottolfs stiftet ungdomslaget på Drolsum i 1911 og ble en drivkraft i bygdas kulturliv.

Læreren August Bottolfs satte dype spor etter seg i Modum, først og fremst på Drolsum, der han var ansatt på Øderud skole fra 1910 til 1945. Han var en drivkraft i ungdomsarbeidet og kulturlivet generelt, i tillegg var han politiker.

Han ble født i Finnemarka 25. desember 1875 – i et lutfattig og temmelig lukket samfunn, langt inne i de dype skoger. Foreldre var husmann Anders Christensen Bottolfs og hustru Kari Hansdatter. Han ble døpt 2. april 1876. Blant fadderne finner vi Kirstine Hansdatter Gjoslien, Kirstine Halvorsdatter Svarvestolen, Tommas Ellingsen Gjoslien, Hans Gundersen Bottolfs og Kirsten Andersdatter Snoterud. Flere av etternavnene forteller om kjente plasser i Finnemarka.

Lærerutdanning

Det er vanskelig å skjønne hvordan husmannssønnen hadde råd til lærerutdanning, som han avsluttet på

Elverum Seminar som 20-åring. Elverum Seminar ble opprettet i 1892 og var forløperen til Elverum Lærerskole. Den første lærerjobben var på Snarum, der han bodde på Lofthus. Senere ble det noen år i Østerdalen. Før han kom til Øderud, hadde han også gjennomført folkehøgskole i Danmark.

Sammen med kona Imma kom han til Drolsum i 1910, og de bosatte seg på Løkka, som var lærerbolig. Løkka var et småbruk som gjorde det mulig å ha tre–fire kuer, to griser og noen høner – for å spe på lærerlønnen, som ikke var all verden på den tiden. I nesten 30 år underviste han i lys fra parafinlamper. August Bottolfs var en avholdt lærer, med en naturlig autoritet. Han behøvde ikke å heve røsten. Han hadde et brennende engasjement for barn og unge, også utenfor klasserommet. Slik beskrives han som lærer og ungdomsleder.

Han hadde planlagt å pensjonere seg etter skoleåret 39/40, men gikk med på å fortsette på Øderud, for å unngå ansettelse av en nazilærer. Det ble en lykke for alle som gikk på Øderud i den vanskelige tiden. For sin innsats i skolen og kulturlivet ble han tildelt kongens fortjenstmedalje. Like før Bottolfs gikk av med pensjon, ga han elevene en litt spesiell stiloppgave: Hvordan vil du at den nye læreren skal være? Det var en finurlig oppgave, der han nok ventet å kunne lese et og annet om seg selv, uten at elevene tenkte på det. En av elevene besvarte oppgaven med en eneste setning: «Jeg vil ikke ha ny lærer».

Startet ungdomslag

Allerede året etter at Bottolfs kom til Drolsum, startet han ungdomslag, samme året som Roald Amundsen nådde Sydpolen. Det fikk navnet Øderuds ungdomslag. De første årene leide laget lokaler i butikken som lå nær skolen. Bottolfs var selvskreven som formann og ledet laget i årene 1911–1915, samt i 1917 og 1918.

Ønsket om eget hus for laget kom raskt på dagsordenen. Det ble en heftig lokaliseringsdebatt, som det gjerne gjør når noe skal bygges i fellesskap. En gruppe ville bygge på Kongstellåsen, et par hundre meter nord for Øderud skole. Men valget falt til slutt på tomt kjøpt av Oluf og Thorvald Haavet. 1200 kvadratmeter på en høyde nær gården Håvet ble kjøpt for 100 kroner, viser kjøpekontrakten som er undertegnet av August Bottolfs på vegne av ungdomslaget. Lokalet fikk navnet Solhov, og dermed skiftet også laget navn.

Øderud skole på 50-tallet. Her var Bottolfs lærer i 35 år. Tømmerbygningen til venstre ble bygget i 1765. Den ble brukt som skole fram til 1873, da Øderud skole ble bygget (bygningen i midten). Senere kom skolehuset til høyre. Bildet er utlånt av Modum bibliotek.

I 1914 kunne August Bottolfs ønske velkommen 400 mennesker som var med på innvielsen av lokalet Solhov.

I 1976 sto nye Solhov grendehus ferdig, en storstue for hele Modum. Det eies av bygdas foreninger i et andelslag.

Da Solhov sto ferdig i 1914, viste byggeregnskapet at huset hadde kostet 5633 kroner. Vi kjenner ikke til hvordan ungdomslaget klarte å finansiere byggingen, det var jo trange tider og knapphet på det meste i disse årene. Under innvielsesfesten var det trangt om plassen, hele 400 var med på åpningen av det flotte lokalet. Etter at lokalet var tatt i bruk, var det stor aktivitet i mange år fremover.

Folkeopplysning

August Bottolfs tilhørte en generasjon lærere med bedre utdanning enn tidligere. Tiden fra århundreskiftet var lærernes storhetstid. I tillegg til lærergjæringen var de ofte kulturbærere og langt på vei ombudsmenn i sine kretser. I samme periode hadde ungdomslagene sin glanstid.

Svært få ungdommer fikk utdanning ut over folkeskolen. De fleste 14-åringene måtte ut i arbeidslivet, på bygdene var det stort sett innen jord- og skogbruk. For mange ble ungdomslaget en form for videreutdanning. August Bottolfs hadde som nevnt gått på folkehøgskole i Danmark og tok med seg nye ideer hjem. Han var opptatt av folkeopplysning til det brede lag av folket. Han var en radikal lærer, som de fleste lærere i hans generasjon, med et brennende engasjement for allmennutdanning og samfunnsproblemer.

Møtene i ungdomslaget var preget av dette. Det var foredrag, diskusjoner, sang, skuespill, revy og dans. Mange av medlemmene hadde sin scenedebut på Solhov. Han innførte også lagsavis, som fikk navnet «Skrubben». Redaktørjobben gikk på omgang. Stoffet ble ført inn i en protokollbok og lest opp på møtene. Han oppfordret alle til å bidra, både skriftlig og til å ta ordet på møtene. Alt i folkehøgskolens ånd.

Bottolfs hadde evnen til å organisere og inspirere. I tillegg til ungdomsarbeidet var han dirigent for Drolsum mannskor, og hjemme i stua hadde han

notekurs for barn og ungdom som ville inn i Drolsum musikkorps.

Livlige fester

De frilynte ungdomslagene var radikale, etter datidens normer, og de ble en motpol til de kristelige ungdomslagene og misjonslagene. Men i avholdssaken sto de ofte sammen, en sak som ikke var like lett å håndtere i ungdomslagene. I Solhov ungdomslag må det ha vært så som så med avholdssaken de første årene.

En tilføyelse i kjøpekontrakten i 1915 avslører at eierne av Håvet var plaget av bråk det første året. Støyen fra lokalet må ha vært plagsom, for i tilføyelsen heter det: «Ungdomslaget tilplikter at holde orden ved lagets fester og møter, saa gaarden Haavets beboere saa vidt mulig ikke generes av støy og uro. Forpliktelsen bestaar i at urolig og støiende optræden skal anmeldes til politimyndighet».

Det var klar melding fra selgerne, som kanskje angret på at de solgte tomt til ungdomslaget. Også tilføyelsen i kontrakten er undertegnet av August Bottolfs. Han må ha vært en god forhandler og hatt diplomatiske evner, for mot lovnad om fredeligere forhold skulle ungdomslaget få vannrett i ei ølle vel 100 meter fra lokalet. Om lørdagsfestene foregikk i mer pyntlige former, og om folk på Håvet fikk roligere netter, vet vi ikke. Men ungdomslaget fikk i hvert fall vann.

Året etter, i 1916, ble det innført forbud mot alkohol i Norge. Det ble stadfestet ved en folkeavstemning. Men da kom smuglerne på banen i byene, og dyrlegene hadde fortsatt rett til å skrive ut resepter på ren sprit på bygda. Det gjorde de med rund hånd. Alle på Drolsum hadde minst en gris, og de fleste hadde kuer. Forbrukt dyrlegesprit i forbudstiden tyder på at det var mye sykdom blant husdyra.

Språkinteresse

August Bottolfs var en ivrig målmann og medlem av Noregs Mållag. Det var en interesse han dyrket sammen med Jens Tandberg, som var lærer på Flattum skole. Modum Mållag ble stiftet i 1912, og Bottolfs var formann i perioden 1925–1948 og Tandberg fra 1956 til laget ble nedlagt i 1975. Da hadde mållaget skrantet i mange år, men ikke kassabeholdningen. De nynorskinteresserte var ikke bare opptatt av språk, men også av økonomi. De hadde forvaltet kapitalen godt, først i eiendom og senere i aksjer, blant annet i en betydelig aksjepost i Borregaard. Ved nedleggelsen av Modum Mållag ble denne aksjeposten overført til Noregs Mållag. Det gikk altså bedre med finansene enn med språksaken.

1938 ville mållaget innføre nynorsk i Modum-skolene, to timer i uka. Det var August Bottolfs, i egenskap av formann, som fremmet forslaget. Det

vakte selvsagt debatt. Et av argumentene for opplæring i nynorsk var at man bedre kunne forstå språket i kringkastingen. Skolestyret gjorde det klart at man ikke ønsket landsmål, man ville ha ro i skolen. Det var også blankt nei til en avstemming i kretsene.

Modum Mållags historie er preget av strid. Det var flere lærere som satt i styret i mållaget, samtidig som de var med i ledelsen av Modum Lærerlag. Men her ble det kollisjon, og det resulterte i at en gruppe lærere brøt ut og stiftet Modum nye Lærerlag i 1933. Først etter krigen ble det gjenforening. Fem lange og tunge år førte trolig til at bagateller ikke lenger var stridstema.

Radikal politiker

Oppveksten på husmannsplassen og studiene på lærerseminaret påvirket trolig Bottolfs samfunnsengasjement og førte til at han ble en radikal politiker i ung alder. Men han valgte en middelvei i sosialismen. I august 1913 var han med på å stifte det første arbeiderlaget på Drolsum. Det fikk navnet Arbeiderbonden. Stiftelsen skjedde på et møte hos Christopher Hornsrud (1859–1960) på gården Aamodt. Der ble Bottolfs valgt til formann. Dette året fikk også kvinnene stemmerett, noe arbeiderlagene hadde kjempet for.

Det var turbulente tider i arbeiderbevegelsen i de kommende årene. I 1919 sluttet Arbeiderpartiet seg til Komintern og ble så å si underlagt Moskva. To år senere fører moskvatesene til splittelse, og Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti blir stiftet. Ytterligere to år senere, i 1923, bryter Arbeiderpartiet med Komintern, og Norges Kommunistiske Parti blir stiftet som en norsk seksjon av den kommunistiske internasjonale.

I 1926 ble det ført forhandlinger om samling på landsplan, det samme gjorde man i Modum Arbeiderparti. Vedtaket her ble utformet av August Bottolfs. Her heter det: «Modum Arbeiderparti kan i øyeblikket ikke se noen mulighet for samling med de andre arbeiderpartier, men samlingsviljen er sterk, og partiet vil være med på samling så snart et grunnlag foreligger som alle småkårsfolk er tjent med.»

Her viste han seg som en politisk strateg. Første del av vedtaket er et klart nei, mens andre del sier at hvis kommunistene innordner seg Arbeiderpartiet, er de velkomne. Historien viser at Bottolfs holdt en stø kurs blant de sosialistiske partiene.

Bottolfs hadde flere sentrale verv i Modum Arbeiderparti, nestformann i perioden 1924–1928 og formann i 1929. Fra 1917 til 1931 representerte han partiet i Modum herredsstyre og satt flere perioder i

formannskapet. Hornsrud satt på Stortinget fra 1913 til 1936, og var som kjent den første statsministeren for Arbeiderpartiet i 1928. Mye tyder på at partifellen Hornsrud var en stor inspirator for Bottolfs.

Investerte i eiendom

I kulturlivet var Bottolfs en idealist, i politikken sosialist, men han kunne også fått betegnelsen kapitalist. Han engasjerte seg nemlig på eiendomsmarkedet og var ikke redd for å ta sjanser. Til tross for dårlig lønn må han ha opparbeidet seg en kapital som han blant annet brukte til å kjøpe en stor leiegård i Oslo. Han kjøpte også Grand Hotell i Vikersund. Det solgte han riktignok etter kort tid og kastet sine øyne på skogeiendommer. Han investerte penger i store skogeiendommer, som Morud i Modum og Haukelien skog i Sylling.

Imma og August Bottolfs hadde ingen barn, men som toåring kom Ingeborg Næss til ekteparet. De skulle passe henne noen uker, men hun ble værende og vokste opp hos ekteparet, som hun beskriver som snille og omsorgsfulle.

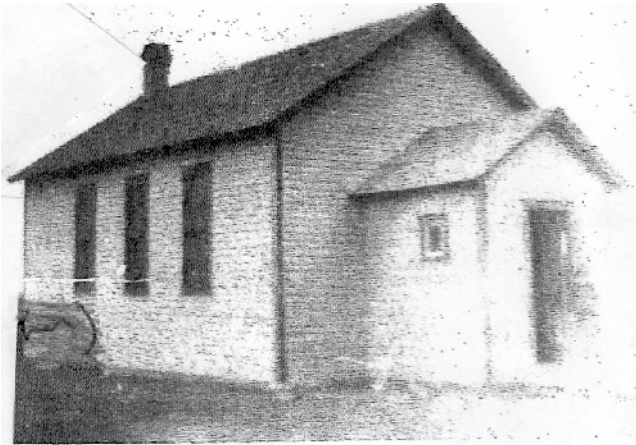
Bottolfs var uten tvil en ressursperson som fikk til det meste. Men da det kom til bilkjøring og førerkort måtte han gi tapt. I 1939 kom han i kontakt med en amerikaner som skulle reise hjem, trolig på grunn av de mørke skyene over Europa. Amerikaneren ville kvitte seg med bilen sin, en staselig Dodge. Handelen gikk i orden, og Dodgen kom til Løkka, men det ble ikke mye bilkjøring. Bottolfs hadde ikke førerkort, og så kom krigen, og tyskerne ville ha bilen. Veioppsynsmann Trygve Øderud ble redningen. Vegvesenet rekvirerte bilen, men den ble stående på Løkka, riktignok uten dekk, som tyskerne på en eller annen måte fikk kloa i.

Først etter krigen fikk Bottolfs prøve seg bak rattet – noen runder på fotballbanen. Men han kom hjem og fortalte Ingeborg: Jeg er for gammel til å kjøre bil. Da var han 70 år. Senere ble det Ingeborg, som giftet seg med Arne Rishovd, som satt bak rattet på mange turer. Etter å ha eid bil i mange år fikk han endelig glede av den. Etter krigen bosatte ekteparet seg i Vikersund. August Bottolfs døde i oktober 1958.

KILDER:

Solhov ungdomslags arkiv
Modum Arbeiderparti 75 år 1904–1979
Samtale med Ingeborg Rishovd i 2007

«Snarum skole» på Canadaprærien

Snarum School – 1906. Foto: Ukjent.

I provinsen Saskatschewan i Canada ble «Snarum skolekrets» opprettet i 1905. Et skolehus ble reist og fikk navnet Snarum skole, siden de fleste elevene var innvandrere fra Snarum. Mannen som sørget for dette, var Johan Honerud, født på småbruket Honerud ved Snarum stasjon.

I folketellingen fra 1865 er Honerud oppført som husmannsplass under Lofthus og bebodd av Gulbrand Gulbrandsen, f. 1819 i Modum, og kone Kari Olsdatter, f. 1818 på Jevnaker. Deres barn var Anne 17, Ole 13, Hans 11, Gulbrand 8 og yngstemann Johan på 3 år.

Johan ble byggmester og har etterlatt seg en bok med notater fra sin yrkesaktive tid både i Norge og Amerika. Den inneholder opplysninger om hvem som emigrerte, barnefødsler, dødsfall, giftermål og andre hendelser i bygda i tillegg til hvilke bygg han har reist i distriktet, bl.a. stall på Gunhus, fjøs på Nordre Hovde i 1884 og hovedbygning hos Hans J. Hilsen i 1885. Samme året sto han for hevingen av dampbåten «Skuld», som hadde sunket i Krøderfjorden. Senere bygde han fjøs for Th. Wigerson og var med på byggingen av Vikersund skole i 1888. Han deltok i bygging av dam både i Embretsfoss og Ramfoss. Låven på Lien gård satte han opp i 1890, og etter en større jobb i Skiensområdet fulgte låvebygging på Moen i 1891.

Den 30. mars 1892 forlot Johan gamlelandet for å søke lykken i Amerika. Han ankom Eau Claire Wisconsin 20. april. For enkelthets skyld forandret han Johan-navnet til John. De følgende årene ble det forskjellige jobber, både i byer og ute i ødemarka. Han

nevner Duluth i Minnesota, Canton, Minneapolis, Sacred Hearts og Deer River.

Ved århundredskiftet var det beste landet i de nordlige stater opptatt og flere forlot USA til fordel for Canada, der det var mye ledig og fruktbart land ute på prærien. Blant disse var Johan, men først var han hjemme i Norge og fikk med seg sin eldre bror Hans. Denne hadde bosatt seg på Lunner og tatt etternavnet Korsrud etter morens hjemsted. Hans hadde med sin kone Karoline 6 døtre: Anna, Gina, Kari (som ble slått i hjel av lynet 9 år senere), Ingeborg, Inger Marie og Magnhild, i alderen 12 til 1 år.

I 1903 ankom de Que Appelle i Saskatchewan, hvor de gjorde innkjøp av proviant for 3 uker, 2 hester, ovn, litt kjøkkenutstyr, ei ku og en separator (som ble brukt til å rense drikkevannet). De hadde fått tildelt ca. 140 dekar land og hadde regjeringens garanti for 500 dekar til når de hadde bodd der i 3 år. Så var det å dra 60 miles ut på den veiløse prærien for å finne sitt tildelte landområde. For å kunne måle tilbakelagt distanse surra de ei fille til vognhjulet og satte de eldste barna til å telle omdreininger.

Etter tre døgn nådde de bestemmelsesstedet og kunne sette opp telt på eget land.

Uheldigvis brøt det løs et voldsomt uvær med lyn og torden, slik at hestene ble skremt, slet seg og forsvant ut på prærien. Dette resulterte i to dagers leiting, før Johan fant hestene 20 miles fra teltet.

Hestene var viktige for å overleve, nå var det mulig å reise ut for å finne ved til brensel, noe som slett ikke var enkelt ute på den åpne prærien. Til slutt fant de ved 10 miles borte.

Så ble det en tur på 35 miles til nærmeste by for å kjøpe materialer til et lite hus. Dette besto av bordvegger og spontak, med oppstallet torv på utsiden av veggene. Den skulle holde vinterkulden ute. Stallen ble bygget av bare torv.

Siden de var de første menneskene som bosatte seg her, var fuglene i området svært tillitsfulle, og ble så fort tamme at barna fikk hver sin fugl som kjæledyr. Første vinteren ble hard, med så mye snø at de måtte grave tunnel for å komme til stallen som var aldeles begravd.

Våren 1904 ble det triveligere for Honerudbrødrene, for da kom det både slektninger og kjente fra Nord-Dakota for å få seg hjemstavnsland. Det ene torvhus etter det andre kom opp bortover prærien, for torv var det mest brukte byggematerialet. Husene ble enten kalket på innsiden, eller overtrukket med gamle aviser. Mange nybyggerbarn lærte seg å lese

Snarum Pupils – 1909. Teacher Wm. Sutherland. Norbraten, Brandsgard, Dynna, Haugen, Ulevog, Korsrud and Hall families. Foto: Ukjent.

norsk på disse veggene som var påklistret gamle nummer av *Norrøna*, *Canadaposten* eller *Skandinaven*.

I 1905 var det 15 barn i skolealder som bodde i nabolaget, og behovet for en skolebygning var stort. Til tross for at Johan Honerud var ungkar og ingen barn hadde, ble det hans oppgave å gå den lange veien til Regina, der han oppsøkte utdannelsesdepartementet for å be om tillatelse til å etablere en egen skolekrets. Det første skolestyremøtet ble holdt hjemme hos familien Nordbraaten, og organiseringen av det foreslåtte skolebygget fant sted. Navnet Snarum ble vedtatt, siden så mange av emigrantbarna kom derfra. Reisingen av skolebygningen startet 12. april 1905. Johan Honerud var ansvarlig byggmester med en del frivillige hjelpere.

Fire år seinere ble det dannet en menighet, og broren Hans ga grunn til en kjerkegård. Den fikk navnet Lunner etter hans siste bosted i Norge. Der kunne nordmenn gravlegges gratis, mens andre måtte betale to dollar.

De første åra brukte menigheten skolehuset, men i 1923 ble Lunner kirke reist.

En kan trygt si at Honerud-brødrene satte spor etter seg på Canadas prairie.

Siden Johan, eller John Honerud, som han kalte seg «over there,» forble ungkar, har han ingen etterkommere. Brorens datter Ingeborg, som ble gift med Jens Rostad, flyttet inn på Johans farm da han ble gammel. Da han døde i 1943, overtok de eiendommen.

Her i distriktet bor det etterkommere av Johan Honeruds brødre, både i Vikersund og på Nakkerud.

KILDER:

History of Southey District
Peder H. Nelson
Ragnhild Honerud

Bondegutten fra Modum som ble adelsmann i Ungarn

Gudbrand Gregersen

Julaften i år er det hundre år siden Gudbrand Gregersen gikk bort, i en alder av 86 år. Han døde i det som var hans første hjem i Ungarn, i den lille byen Szob nord i landet. Dødsårsaken ble oppgitt å være «Alderdomssvagheth».

Han ble nedsatt i familiemausoleet på Kerepesi-gravlunden på Pest-siden av Budapest, hvor mange av Ungarns berømtheter er stedt til hvile. Den best kjente er politikeren og frihetskjemperen Lajos Kosuth, som ledet ungarernes opprør mot Østerrike i forlengelsen av den franske februarrevolusjonen i 1848.

Gudbrand og Luize Gregersen.

Fødsel og oppvekst

Gudbrand Gregersen ble født på gården Strand i Åmot den 17. april 1824 som den eldste av Nils Gulbrandsen Gregersen og hustru Anne Trulsdatter Flannums 8 barn.

Gården Strand, tidligere skrevet Stranden, eksisterer ikke lenger som gårdsbruk, kun som et nummer i gårdsmatrikkelen for Modum. Praktisk talt hele jordveien har gått med til tettbebyggelsen Strandgata på Åmots vestside. Gårdsanlegget lå i Gamle Haugs vei, ca. 100 meter opp fra krysset med Strandgata, på venstre side. Imidlertid eksisterer fortsatt en av bygningene. Den utgjør en del av Blåfarveverkets anlegg på Haugfoss, nemlig som kafé oppe ved butikken på toppen av fossen.

Faren Nils var sønn av Gulbrand Gregersen som, etter hvert, overtok gården Brevik, eller Breivik som vi sier, etter sin svigerfar. Brevik er en av Modums største jordbrukseiendommer, og Gulbrand Gregersen var, foruten å være gårdbruker, også sagfogd og «Leverandør til det Kgl. Blaafarveværk». Han eide både Brevik og Strand, som var nabogårder.

Etter å ha bodd på Strand en treårs tid flyttet Nils med familien til Gudbrand Gregersens morsgård, Flannum vestre, eller «øvre», som det visstnok sies i dag. Her begynte Gudbrand på skolen, som den gang var omgangsskole. Det viste seg snart at denne gutten hadde meget gode evner, og etter en tid fikk han gå i skole på gården Tveten, hos farens onkel, Andreas Gregersen, hvor de hadde huslærer.

Det gikk ikke så godt for Nils på Flannum. Gården måtte selges og familien kom på flyttefot igjen. Det bar tilbake til Strand igjen, og så, etter et kortere opphold der, videre til gården Linderud på Simostranda. Denne gården var da kommet i Nils' eldre og eneste bror Peder Gregersens eie. Gudbrand Gregersens onkel Peder kommer vi tilbake til.

Nå slapp Gudbrand Gregersen å begynne på omgangsskole på det nye stedet. Hans fars fetter Auen Gregersen på Mæhlum lot han få bo hos seg og gå på skole der, hvor de også hadde huslærer. Auen Gregersen er også en person som vi kommer tilbake til.

I året 1839, den 13. oktober, 15 år gammel, står Gudbrand Gregersen til konfirmasjon i Heggen kirke. Han blir konfirmert av prost Tandberg. Ettersom skikken var, sto han øverst på kirkegulvet, da han var den flinkeste av konfirmantene, og i kirkeboka står det: «Udmærket god Kundskab og Opførsel».

Familienettverket

På Brevik bodde onkel Peder, som i tillegg til å eie både Brevik og Strand også var «Leverandør og Handelsbestyrer for Blaafarveværket». Videre var han sagbrukseier, trelasthandler og eksportør, med sine vesentligste handelsforbindelser i England, som han forøvrig besøkte flere ganger. Han eide Åmot-sagene på begge sider av Kongsfossen samt møllebruk, og i 1845 kjøpte han Hassel Jernverk av Jon Collet på Buskerud. Han eide også skogeiendommer flere steder i Sør-Norge. Han ble i samtiden benevnt som et finansgeni.

Gudbrand brevvekslet jevnlig med onkel Peder, også etter at han var kommet til Ungarn. Av brevene ser vi at han søkte støtte og hjelp hos sin onkel, blant annet for å sikre seg handelsforbindelser i Mellom-Europa. Han hadde også deponert en del penger hos Peder. Peder var for øvrig gift med sin kusine Anne Gregersen, datter til Andreas på Tveten.

Så har vi Auen Gregersen, farens fetter på Mæhlum, hvor Gudbrand fikk gå på skole. Auen Gregersen var født på Nedre Sønsteby, som han overtok i kraft av å være odelsgutt. I tillegg ble han også eier av Mæhlum, i det han giftet seg med proprietær Peter Resen Darjes' datter Karen Johanne. Peter Resen Darjes var sønn av tidligere sorenskriver Otto Laurentij Darjes og eide både Mæhlum og Enger med Bårud. Han solgte Mæhlum til sin svigersønn og satt selv igjen med Enger og Bårud.

Auen Gregersen var Modums første ordfører og ble også valgt til Stortinget. I hans ordførertid ble beslutning tatt om å bygge bro over Åmotsundet, en sak som ble en langdryg og dyr affære for kommunen. Ja, faktisk holdt kommunen på å gå konkurs. Budsjettoverskridelsen var formidabel, hele 160 %. Dette preget Auen Gregersen sterkt, og sammen med tapet av hustruen førte det til at han emigrerte til Ungarn, hvor han arbeidet i Gudbrand Gregersens firma til sin død. Han er også stedt til hvile i Gregersens familiemausoleum i Budapest.

Utdannelse og læretid

Ett år før konfirmasjonen, altså i 1838, den 8. august, døde Gudbrands mor, noe han tok svært tungt, han var jo bare 14 år gammel. Dette skjedde mens familien bodde på gården Linderud, som er nevnt tidligere. Hun er gravlagt i Gregersens familiegravsted ved Nykirke.

Da morsgården Flannum ble solgt i 1833, fikk Gudbrand et beløp tilsvarende 1 600 kroner for å frasi seg odelsretten. I forbifarten kan det nevnes at kjøperen var, for å bruke et litt malende uttrykk: Nordre Modums matador Nils Wigerson på Vestre Viken, hvis hovedbygning eksisterer i beste velgående, nemlig det gamle herredshuset.

Med de 1 600 kronene i lomma, la Gudbrand i vei mot Kristiania for å skaffe seg utdanning. Turen gikk til fots over Øståsen til Lier. Han ble fulgt av Auen Gregersen og hans sønn Nils, og de overnattet hos Bent Holtzmark, som var blitt gift med Auens mor, som var blitt tidlig enke. Auens far omkom ved en drukningsulykke bare 26 år gammel. I Kristiania fikk Gudbrand bo hos Auens søster Anna, som var enke og hadde sitt utkomme fra en «modehandel».

Nå startet Gudbrands videreutdanning ved at han begynte i tømmerlære hos byggmester Malling. Og han forteller selv: «I Kristiania kom jeg i tømmerlære hos Byggmester C. Malling. Jeg boede hos Tante Hanna. Min skolelærdom og Konfirmasjonsundervisning

havde den Indvirkning paa mig, at jeg alltid holdt mig til Herrens Ord. Jeg arbeidet om Sommeren og tog Undervisning i Geometri og Matematikk hos Leutnant Angell og Oscar Wergeland og Per Tyrholm. Om vinteren besøgte jeg Tegneskolen.»

På tegneskolen ble han snart lagt merke til p.g.a. sine usedvanlige evner og kunnskaper. Resultatet var at direksjonen ved skolen etter en måneds forløp fant ham verdig til å flyttes opp fra elementærklassen til bygningsklassen, noe som var helt uvanlig i skolens historie. Men så hadde han også satset alt på å skaffe seg kunnskaper.

I tillegg til skolegangen arbeidet han om sommeren blant annet på det kongelige slott, som ble bygget på den tiden, og på Norges Banks bygg i Drammen. Hans innsats ble lagt merke til, og byggmester Malling ga ham i oppdrag å utføre byggetegninger som hjemmearbeid.

Akkurat da hadde Gudbrand et problem. Han var pengelens og manglet papir og tegnesaker, men heldigvis kom han på at onkel Peder hadde gitt ham 2 skilling til å kjøpe et halstørkle for. Pengene lå i kisten hans, og de ble raskt omsatt i tegneutstyr. Dette hendte en uke før jul, og han kunne nok trenge et halstørkle i vinterkulden, for han hadde ikke villet bruke penger til en sårt tiltrengt vinterfrakk, men det fikk så være, for utdanning og arbeid var viktigere enn noe annet. Målet var klart: Han ville bli byggmester.

I mars 1842, altså etter tre års læretid i Kristiania dro han til Kjøbenhavn, hvor han tok sitt svennebrev i 1844. Det sies at svennestykket skulle ha vært å lage et sirkelrundt vindu i Kjøbenhavns gamle rådhus. I løpet av de to årene han var i Kjøbenhavn, gikk han på Akademiet hvor han modellerte og tegnet. Han arbeidet også en tid, han måtte jo skaffe penger til livets opphold. Blant annet var han med på å bygge en papirfabrikk i Silkeborg.

Han må ha vært en særdeles arbeidsom ung mann, for allerede som 20-åring hadde han spart seg opp 5 000 kroner. Som han selv pleide å si: «Jeg har alltid vært en sparsommelig kar.» Vel, med disse 5 000 kronene i lomma dro han sammen med Magnus Nilsen med skip til Rostock i Nord-Tyskland og derfra til Berlin. Magnus Nilsen var, foruten å være håndverkssvend, også en fjern slektning av Gudbrand.

I Berlin arbeidet Gudbrand hos to store bygghefter, Richter og Pardow. Arbeidet besto i pelingsarbeider i forbindelse med havneutbygging ved elven Spree samt innredning av hospitaler og fengsler. Likeså arbeidet han hos billedhugger Christian Rauch med å støpe modellen til statuen av Fredrik den II av Prøysen.

Etter å ha arbeidet i Berlin i vel to år dro Gudbrand og noen andre svenner sydover i Tyskland. I Leipzig skilte de lag, da en som het Rynning og Magnus Nilsen dro til Frankfurt, mens Gregersen og noen andre dro

videre til Dresden og derfra til Prag, fra Prag til fots til Wien, hvor de ankom i mars 1847. I Wien tok han farvel med vennene, men traff antagelig Magnus Nilsen igjen, og sammen reiste de videre nedover elven Donau med et markedsskip. Ettersom de ikke fikk noe arbeid om bord, fikk de heller ikke mat, så de gikk fra borde i en liten by som het Hainburg på grensen mellom Østerrike og Ungarn. Derfra tok de seg videre til Pressburg, dagens Bratislava, og videre med båt til Pest, den delen av Budapest som ligger på Donaus østre bredd. Hit kom de frem i påskeuka 1847.

Etablering av yrkeskarriere i Ungarn

De var nå kommet til Budapest. Her fikk Gudbrand Gregersen først arbeid som tømmer, men så kom han i forbindelse med den italienske ingeniøren Talagini, som sto som leder for jernbaneutbyggingen i Ungarn. Allerede i 1847, samme året som han kom til Budapest, bygget han en jernbanebro over elven Vag i det daværende Nord-Ungarn, nåværende Slovakia. Han ble snart en mester i brobygging og fikk god bruk for sine oppsparte midler. Han kjøpte maskiner, verktøy og materialer og fikk etter hvert flere oppdrag i forbindelse med brobygging, blant annet ved Wien-Pestbanens anlegg. Der gjorde han seg meget fordelaktig bemerket.

Så kommer året 1848, som ikke er et hvilket som helst år i Europa. I Paris kom februarrevolusjonen, og den bredte seg til de fleste land i Europa. I Ungarn fikk denne preg av opprør rettet mot Østerrike, da ungarerne lenge hadde følt unionen som en plage.

Gregersen ble mer eller mindre frivillig dratt inn på ungarernes side og deltok i flere slag, blant annet ved Temesvar i det nåværende Romania. Det var hovedsakelig som ingeniørsoldat og brobygger han deltok på opprørernes side. Imidlertid kom russerne de østerrikske tropper til unnsetning, opprøret ble slått ned og Gregersen flyktet til Italia.

Her har historiene om Gregersens skjebne fått fritt spillerom. Versjonene om hva som hendte, er mange og ligger ikke tilbake for noen spenningsroman. Det fortelles at han, da han vendte tilbake i 1850, ble kastet i fengsel og ventet på sin straff, men at han ble reddet ved at den tidligere omtalte overingeniøren på Wien-Pest banen husket ham igjen og fikk ham ut av fengselet. Selv forteller Gregersen at han vendte tilbake fra Italia da det ble utstedt generelt amnesti.

Ut fra hans brev og opptegnelser kan det herske tvil om hvorvidt han deltok på opprørernes side eller ei. I brev hjem til Norge, til sin onkel, skriver han: «Om de politiske Nyheder her, tør jeg ingenting fortelle. Før Jul var jeg tilbudt en Plads som Under-Leutnant i den Ungarische Arme, men tog den gudskjelov ikke.»

Dette tyder på at han ikke var veldig engasjert i opprøret. Men i sine erindringer skriver han følgende: «Jeg lot meg den 28 de Juni engasjere som Fenrik ved

4 de Pionerbataljon [...] benyttedes som brobygger [...]. Blev siden udnævnt til Leutnant. Efter krigen kom jeg til Italien og tilbake til Ungarn i begyndelsen av August 1850 hvor jeg fikk beskæftigelse.»

En må anta at siste versjon er riktig, og at brevet til Norge mer var skrevet av frykt for konsekvensene av hans befatning med opprøret. Vi kan ikke se at hans deltakelse i oppstanden har hatt innvirkning på hans senere karriere. Han fikk straks arbeid da han vendte tilbake fra landflyktighet, samt at han ved en senere ulykkesskade fikk hjelp av den keiserlige lege.

De første år i Szob

Etter at han kom tilbake fra landflyktighet, slo han seg ned i byen Szob, en 5–6 mil rett nord for Budapest. Szob, som er nærmest for en landsby å regne, ligger som før nevnt akkurat ved Donaukneet, der hvor Donau gjør en 90 graders retningsendring, fra å renne østover til å renne rett sydover. Grunnen til at han slo seg ned der er usikker, men området kan geografisk minne om Modum, med den brede floden som parallell til Tyrifjorden. Dessuten var der en luthersk kirke ikke langt unna, i Nagybørzöni.

Her, i Szob, bygget han i årene 1850–55 et stort herskabelig hus, som kan sees den dag i dag. Herfra ledet han sitt firma inntil han flyttet hovedkvarteret med bosted til Pest i 1866. Her kjøpte han i 1865 også et sagbruk og en trevarefabrikk. Dette ble hovedfundamentet for det videre arbeid og firmaets ekspansjon. Etter flyttingen til Pest ble huset i Szob benyttet som sommerresidens i flere måneder av året.

I begynnelsen av sitt opphold i Szob traff han sin tilkomne, Luize Sumeg, datter av slaktermester Sumeg i byen Esztergom, rett overfor Szob på den andre siden av Donau. De giftet seg den 17. juli 1852, 2 uker før hun fylte 16 år. Hun var katolikk, men konverterte til den lutherske kirke ved giftermålet. Luize og Gudbrand fikk til sammen 20 barn, hvorav 12 nådde voksen alder, 6 jenter og 6 gutter.

Familiens hjem i Szob.

I brevene hjem, under de første årene, går det tydelig frem at han tenker mye på familien hjemme i Norge. Han føler savnet av familien og er særlig bekymret for faren og søsknenes ve og vel. Faren Nils giftet seg igjen, og Gregersen fikk da 7 nye søsken eller halvsøsken. I brev etter brev fra Ungarn hjem til Åmot nærmest bønnfaller han om livstegn: «Og skulle han ikke være verdig et langt brev, er 2 eller 3 linjer mig nok, det skal give meg ny kraft til at holde uud.» I et annet brev heter det: «Kjære onkel, – dersom min fader ikke havde giftet seg igjen, kunde han nu havt et Liv bedre enn en Greve. Jeg havde været lykkelig ved at være i stand til at hjælpe ham, da jeg elsker ham meget, hans Letsin og Sløvhed staaer mig vel for Øinene, da jeg kjenner ham nøie, han er dog god og ærlig. O, min kjære onkel og Fader, i dette Øieblik jeg skriver disse Linier – erindrer jeg min salige elskede gode Moder, hvilket Tab for oss Alle [...]. Min Faders Kone skal også have noget Nyt til Juul, dertil en god formaning til at være en brav og ordentlig Kone dersom hun er av det Slaget at det kan Nytte.»

Omsorgen han hadde for familien hjemme i Norge, førte til at han fikk flere familiemedlemmer nedover til seg i Ungarn, hvor han skaffet dem jobb i firmaet: 2 brødre og 4 halvbrødre.

Vi har så vidt nevnt at han i 1865–66 flyttet virksomheten til Budapest. Der, i Lonyay Utca, hadde han bygget et stort palé med kontorer i første etasje og en stor herskabelig bolig i annen etasje, med rikt utsmykkede rom, blant annet med et takmaleri av kunstneren Lotz, som hadde vært med på utsmykningen av Budapest Statsopera. Fra 1865 og utover ekspanderte firmaet kraftig, og oppgavene ble mer og mer omfattende.

Jernbanebyggeren

Det bør kanskje nevnes at Gregersen kom til Ungarn på et gunstig tidspunkt. Siste halvdel av 1800-tallet falt sammen med den industrielle revolusjons annen del, den som var preget av dampmaskinens oppfinnelse, og som førte til bygging av et helt nytt transportsystem, nemlig jernbanene. Jernbaneutbygging kom til å bli et

Lonyay Utca, som var både bolig og hovedkvarter for firmaet.

av firmaet Gregersens satsningsområder. Og han sto for et utall av slike oppdrag.

Et av de mest krevende jernbaneanlegg var en strekning på 77 kilometer, på linjen Marmaros-Szigeb. Den ble påbegynt våren 1877 og skulle stå ferdig i september året etter. Den besto av 5 tunneler og 8 broer. Her startet han opp med 37 000 alminnelige arbeidere og 16 000 håndverkere og nær 10 000 vogntog. Men så brøt koleraen ut og folk flyktet. Så var det å hyre inn nye folk. De kom og de rømte.

I annen halvdel av året ble også de nevnte tall overgått. Da var man oppe i 223 000 alminnelige arbeidere og 120 000 håndverkere og mer enn 30 000 vogntog og flere hundre maskiner. Det hører med til historien at på datoen for ferdigstilling gikk det første tog på strekningen. Her kommer Gregersens styrke til syne, ordholdenheten. Det var hans varemerke. Ellers hører det til historien at han tapte penger på dette engasjementet.

Ellers kan oppdragene nevnes i fleng:

- Budapests Østbanestasjon, Keleti Pu
- Noen av arbeidene på vestbanestasjonen i Nyugati Pu
- Takkonstruksjonen på Budapest Statsopera
- Tunnel gjennom Gellerthøyden
- Reparasjon av Karlsbroen i Praha samt bygging av 3 nye broer over Moldau. (Firmaet Gregersen hadde også en Praha-avdeling som ble bestyrt av sønnene: György og Ødøn.)
- Havneutbygging i Fiume og Quattori på Adriaterhavskysten
- Planarbeider for havneanlegg i Konstantinopel

Men det meste av dette ble overgått av kjempeoppgaven med redningsarbeid og flomsikring i byen Szeged. Byen ble gjentatte ganger utsatt for oversvømmelse av elven Tiza, men ingen så alvorlig som flommen i 1879. Da sto vannstanden i byen til midt oppå husveggene.

Dikebyggeren

Først skulle det reddes det som reddes kunne av eiendeler og materielle verdier i byen. Så skulle byen pumpes tørr etter at flommen hadde avtatt så pass at vannstanden i elva var blitt lavere enn de gamle dikene. Så var det å begynne det møysommelige arbeidet med å tørrlegge byen, et arbeid som tok flere måneder. Så kunne man starte arbeidet med å bygge nye diker. Det skulle anlegges 3 sirkelformede diker rundt byen. Den ytterste skulle være 15 km lang og 9,5 m høy. I tillegg skulle bakkenivået i byen heves.

Til dette arbeidet skulle det enorme mengder fyllmasser til, og hvordan kunne disse skaffes på den mest effektive måte? Landskapet var jo helt flatt, det var ingen hauger å ta av i nærheten. De klekket da ut en ny metode. De gravde dype grøfter i terrenget, la så

*Familien Gregersens
adelsvåpen.*

jernbanespor i bunnen av disse og kjørte inn vogntog og lastet disse ved å spa fyllmassene ned fra veggene i grøften for så å kjøre dem ut på dikene. To år etter, altså i 1881, kom flommen igjen, like katastrofalt stor som den i 1879. Befolkningen holdt pusten i spenning, men dikene holdt. Nordmannens arbeid hadde stått sin prøve. For denne bragden ble Gregersen hedret ved å bli tatt opp i den ungarske adelsstand. Han fikk tittelen «De Saagi», altså: Gudbrand Gregersen de Saagi. Året etter ble han også ridder av Frans Josefs orden og tildelt Takova-ordenen. I 1885 ble han av Oscar den 2den tildelt Sankt Olavsordenens Ridderkors.

Båndene hjem

Gregersen beholdt sitt norske statsborgerskap og var flere ganger i audiens hos kongen. Fra og med 1902 var han æresmedlem av Den Norske Ingeniør- og Arkitektforening.

I den første tiden i Ungarn følte han seg ensom. Han var utsatt for den samme syken som rammer de fleste emigranter, hjemlengselen, savnet av nær familie. Han hadde imidlertid ikke vært så mange år i det nye landet før han fikk broren Truls ned til seg, allerede i 1853. I 1855 fulgte boren Nicolai, så Johan Andreas i 1861, Gustav i 1863 og Peder i 1869.

I 1859 besøkte han Modum for første gang etter at han dro ut, da var det gått 18 år siden han forlot Modum. Da besøkte han alle Modum-gårdene hvor han hadde familie. Først og fremst hos sin far som nå bodde i Nordbråten, så hos onkel Peder på Brevik og Auen på Mæhlum m.fl.

Etter hvert var det mange familiemedlemmer i Norge som kom på besøk, både til Szob og senere til Lonyay Utca (gate) nr. 29. Det kom også mange andre nordmenn på besøk, folk som ikke tilhørte familien. Den mest kjente av disse var Henrik Ibsen.

Gregersen besøkte Norge 15 ganger, årvisst fra 1900 til 1910, med unntak av 1906 da hans kjære Luize gikk bort. I året 1900 kjøpte han sitt første barndomshjem, Strand, eller Stranden, som da også omfattet både Brevik og Haug. Dette satt han med til sin død. Det var imidlertid ingen av hans familie i Ungarn som ønsket å overta eiendommen i Åmot, så Brevik-godset ble solgt ut av familien.

Av Guds nåde Østerrikes keiser, Ungarns apostoliske kongeGulbrand Gregersen eksemplariske tjenester og hengivne flittighet i Det ungarske samfunns interesse ...med Guds velsignelse og etter vår kongeligenådesønske opphøyelse i adelen

For
Gulbrand Gregersen
Hans hustru
og barn:
Georg, Hugo, Nils Johan,
Odon, Bela, Endre
Magnus, Emma Methild
Louisa Kristina, Margit Andrea,
Hermine Gunda, Anna Katalen
Sarolta Karoline og Ilona

Familiens adelsbrev.

På verandaen på Haug gård i Åmot under Norges-besøket i 1903.

I 1907, som 84-åring, dro han over Hardangervidda i en delvis åpen godsvogn, for å inspisere byggingen av Bergensbanen, noe som pirret hans faglige nysgjerrighet. Anlegging av høyfjellsbane var jo et ingeniørmessig pionerarbeid.

Sommeren 1910 var siste gangen Gregersen besøkte Norge og Modum. Han var da sterkt preget av alderen: en gammel gråskjegget mann med matte, halvblinde øyne som iblant spurte om å bli leiet til kalvene i kalvehagen og til folungen i innhegningen. Noen måneder senere, juleaften 1910, døde han av «Alderdomssvagheth» i sitt hjem i Szob, nær 87 år gammel. Da hadde hans kjære Luize allerede vært død i fire år.

Med dette slutter beretningen om en nordmann som oppnådde en usedvanlig posisjon og berømmelse i sitt nye hjemland.

KILDE:

Per Auen Sveaas: *Modum-Slekter, Hjemme og i Utfart*

Hvorfor ble Christopher Hornsrud sosialist?

I fjor var det 150 år siden Christopher Hornsrud ble født, 15. november 1859. Han ble 101 år gammel. I år er det derfor 50 år siden han døde, 12. desember 1960. Christopher Hornsruds politiske utvikling er interessant å følge. Han var bondegutt. Han ble kjøpmann, og han ble gårdbruker. Proletar var han ikke. Han representerer således en lite typisk vei fram til å bli en av sosialismens ledere i Norge i dens første tid. Få har stilt spørsmålet om hva det var som påvirket Hornsrud i den retning som han valgte å gå. Jeg vil vise at Hornsrud på morssiden hørte til en familie hvor flere var politisk engasjerte. Både Hans Nielsen Hauge og Marcus Thrane hørte til deres påvirkere. I familien finnes det også personer som har drevet jordbruk, handelsvirksomhet og en som ble stortingsrepresentant. Uten å hevde at årsakene til Hornsruds utvikling ligger i denne familiepåvirkningen, vil jeg likevel fortelle litt om det jeg har funnet av slikt i Hornsruds bakgrunn.

Hornsrud ble født på gården Horsrud på Eiker 15. november 1859. Han var andre sønn til Anders og Dorthea Horsrud. Deres eldste sønn var Johan. Da Christopher var et halvt år, døde faren. Mora var fra Jellum på Modum. En tid bodde hun og småguttene hos hennes foreldre, Christen Christoffersen Jellum og Kari Torsdtr. Der var også en sønn, Christoffer Christensen Jellum. Han var altså onkel til guttene fra Horsrud. Det er grunn til å tro at det ble en tett forbindelse mellom familien på Horsrud og slekta på Jellum. Ennå går det veier oppunder åsen fra Jellum og utover mot Eiker, veier som selv en guttunge kunne gå for 150 år siden.

Familien på Jellum var politisk engasjert. Christoffer Jellum var ordfører i Modum 1884–1895, valgt for venstre. Broren, Johan, var en tid forretningsfører for avisa *Socialdemokraten*.

Noe vi vet påvirket Christopher, er en episode som skjedde ved en stor folkefest på gården Brevik i 1872, da Hornsrud var 12 år. Hornsrud vendte flere ganger i sitt liv tilbake til denne episoden. Her gjengis den i Hans Johansens versjon:

En begivenhet i distriktet skulle imidlertid komme til å sette den unge guttens sinn og tanker i alvorlig bevegelse. I året 1872 ble det feiret tusenårsfester i landet til minne om Harald Hårfagre. På gården Brevik på Åmot ble det også holdt en slik fest, og folk kom sammen fra Eiker og Modum.

Christoffer Jellum var Hornsruds onkel og nærmeste forbilde. Han var venstremann og ordfører i Modum 1884–1895 og var valgt inn på Stortinget i 1892–1894. Det ble i 1916 sagt om Jellum: «Alle så opp til ham og søkte veiledning.»

Festlighetene var lagt opp slik at kvinnene skulle ha med seg mat, og mannfolkene skulle betale 12 skilling hver, til kaffe og arrangementet for øvrig. Maten ble lagt opp på lange bord, og det var mer enn nok av den. Men noen fant på å spre ut det ryktet at det var alt for lite. Da ble det straks kamp om maten. Folk begynte å ta for seg lenge før tiden. De fylte lommene med brød og kaker, vafler og lefser. En del fikk mer enn de greide å spise opp, mens andre som ikke var så raske til å ta til seg, fikk lite eller ingenting. Naturligvis ble det en uhyggelig forstyrrelse i festgleden.

Christopher så på dette, og det gjorde et sterkt inntrykk på ham. Han syntes det var dårlig gjort at enkelte skulle krafse til seg så grådig at det ble lite og ingenting til andre,

– trass i at det var mer enn nok til alle. Denne episoden ble en spire til sosialistisk tenking hos den unge gutten. Senere, da han som voksen kom ut i livet, benyttet han denne hendelsen som stoff til artikler og foredrag.

For en 12-åring var nok episoden på Breivik en skremmende hendelse. Han var selvfølgelig der i følge med slektninger. Det kan være mor eller onkel som har tolket hendelsen og forklart grådighetens tåpelighet slik at den unge Christopher kunne arbeide videre med minnet.

La oss på ny se litt på hans familie og hva den kan ha gitt av impulser. Christophers mormor var som nevnt Kari Torsdtr. Hun var datter av Tor Hellum. Med henne er det forbindelse til Åmotd- og Rudkretsen. Den ene Åmotd-gården skulle bli Hornsruds gård. Flere i Hellum-familien ble kjøpmenn, så også Hornsrud. I dette tror jeg det ligger en forbindelse til Hans Nielsen Hauge.

Hauge virket i begynnelsen av 1800-tallet som lekpredikant. Han virket også som handelsmann og industrigründer. Ei jente fra Snarum, Kjersti Amundsdtr. Korsbøen, ble ved Huges tilskyndelse gift med en bondegutt fra Ål, Ole Torjussen. Hauge hjalp disse til å få kjøpt Svanøe-godset i Sunnfjord. Der ble disse grunnleggere av et handelshus. Ole Svanøe ble valgt til Stortinget. Dette er et typisk eksempel på haugiansk framdrift.

Denne Kjersti Korsbøen hadde en tvillingsøster, Oline. Hun ble gift med Ole Christiansen Aamodt. De var på gården til 1840, da Oline døde. Det er vel mer enn sannsynlig at fortellingen om Kjersti og Ole Svanøe var godt kjent i Rudkretsen. Fortellingene om Hauge, som oppmuntret bondegutter til å drive med handel og søke å komme på Stortinget, har nok fulgt gården også etter at Lars Thorsen Hellum og Christen Jellum (svogre) tok over Åmotd i 1843. Gården ble delt. På den ene sitter dagens Åmotd-folk. Den andre fikk Hornsrud kjøpe av sin slektning i 1891. Fortellingen om Ole Svanøe, bondegutten som ble handelsmann og stortingsmann, har sikkert blitt fortalt for den unge Christopher.

Da Christopher var nykonfirmert, dro han til Hønefoss for å lære handel. Han ble handelsbetjent og dreiv snart egen forretning. 20 år gammel kunne han stifte familie. Han giftet seg med Mathea Nøkleby. Da hadde han allerede pynta på gårdsnavnet Hornsrud ved å legge til bokstaven n midt i navnet. Ganske snart flytta de til Vikersund, hvor Hornsrud dreiv handel.

I 1880 var Hornsrud med på å stifte amtets venstreforening. I 1883 ble han valgt inn i kommunestyret i Modum for Venstre, som nevnt med onkel Christoffer Jellum som ordfører. Hornsrud kom til å tilhøre en

venstrefløy i partiet. Han var nemlig tilhenger av allmenn stemmerett. Dette standpunktet ledet ham videre til Arbeiderpartiet sist i 1890-årene. Jeg skal ikke gjenfortelle historien om Hornsruds politiske løpebane. Det jeg vil peke på, er at tanken om allmenn stemmerett var en av Marcus Thranes og thranebevegelsens hovedsaker omkring 1850. Dette må Hornsrud ha hatt god kjennskap til.

På Modum fantes det først på 1850-tallet hele fem thranitterforeninger. Til sammen hadde de flere hundre medlemmer. Medlemslister er ikke kjent, men noen av formennene er navngitt. Vi skal huske at thranebevegelsen oppsto samtidig med at Blaa-farveværket gikk konkurs i 1849. Ikke bare gruvearbeidere mistet inntekter. Mange bønder hadde skaffet seg hardt tiltrengt inntekter ved å kjøre for Værket, malm, trekull, varer. Denne inntekten ble nå sterkt redusert. Derfor var det ikke bare husmenn og gruvearbeidere som så et håp i thraneforeningen, det gjorde også en god del bønder. Formannen i Vikersund-foreningen var den høyt ansette klokker Hans E. Brekke. Det ser ikke ut til at noen av thranittene på Modum ble tiltalt og dømt, til forskjell fra for eksempel på Ringerike. Tankene til Thrane ble kanskje derfor heller ikke så «farlige» på Modum som andre steder. Christoffer Christensen Jellum var vokst opp på Hovland og kunne ha nær kontakt med klokker Brekke. Også Rud-kretsen hadde egen thraneforening. Thranes tanker var ikke så fjerne i Hornsruds oppvekstmiljø.

Hornsrud kan altså ha vokst opp med fortellingene om Thrane og hans tanker, og likeså med Hans Nielsen Hauge og hans ideer. Hauge hadde også som lekpredikant vært opptatt av de første kristne, som delte alt. Dette er tanker fra Bibelen som har inspirert den tidlige arbeiderbevegelse. Hornsrud hadde et bevisst forhold til Bibelen og dens budskap.

Jeg mener altså at i Hornsruds oppvekst har han mottatt impulser fra familiemedlemmer, fra opplevelser og fra både Huges og Thranes tanker, og at dette kan ha bidratt til å skape den egenartede kombinasjonen av jordbruker, handelsmann og radikal politiker Christopher Hornsrud ble.

KILDER:

Artikkel om Hornsrud i *Store norske leksikon* av Einar A. Terjesen
Hans Johansen: *Christopher Hornsrud. Artikler, foredrag og intervjuer i utvalg*. Oslo 1957
Olav Sørensen og Arne Fossum: *Modum arbeiderparti*. Vikersund 1979
Modums Historie, diverse steder
Jon Hornsrud m.fl.: *Glimt fra Østsidas historie*. Øvre Eiker 2008

Erling Diesen:

Johan T. Bråthen

Moingen som redda Ogwyn George

I året som nå snart er til ende, er det på ulike måter blitt markert at det 9. april var gått 70 år siden vårt land ble overfalt av Hitler-Tyskland.

I Modum fikk vi det første synlige bevis på krigens grusomheter allerede samme ettermiddag. Snaut åtte år gammel fikk nedtegneren av disse linjene fra sitt hjem i Geithus høre en underlig lyd, så seg omkring og fikk øye på et eller annet lysende som dalte ned over Øståsen. Men forsto selvsagt intet av det hele.

Mye nærmere åstedet – på Gulsrudtangen på Østmodum – bodde den da 29-årige skogsarbeideren Johan T. Bråthen med familie, kona Borghild og barna Bjørg, fire år og Roar, to år. T-en i navnet til Johan står for Trulsen. Han var sønn av den legendariske skiløperen Truls Bråthen, og Johan var selv en meget habil skiløper.

Johan T. Bråthen. (Bildet utlånt av Roar Bråthen.)

Johan hadde dratt til skogs som vanlig om morgenen den 9. april. Det var ikke samme nyhetsdekningen den gang som det er nå. Men utpå dagen hadde han fått høre av en tømmerkjører at tyskerne hadde angrepet Norge, og at landet var i krig. Da dro han ned i bygda og hjem.

Det var fra hjemmet på Gulsrudtangen at han nærmere klokka seks om ettermiddagen fikk se to jagerfly angripe et større fly over Øståsen, og det store flyet gikk i bakken.

Johan lurte på hva som egentlig hadde skjedd, f. eks. om noen hadde overlevd flystyrten. Han og to naboer slengte seg på syklene og dro til Bjørnsrud mellom Kimmerud og Pilterud lenger inn på Østmodum. Derfra dro de oppover en tømmervei. Der den slutta, måtte de vasse videre. Men det måtte de snart gi opp. Snøen var omtrent to meter djup. Så de dro hjem igjen.

Men Johan hadde ikke ro på seg. Det kunne kanskje være noen der oppe som trengte hjelp. Han fikk ikke sove. Ved totida om natta bandt han like godt ski og staver fast på sykkelen og la i vei igjen. Det gikk tungt oppover fra Bjørnsrud, skaren bar dårlig. Han hørte mange rare lyder etter hvert som han kom innover, dyr og fugler. Men plutselig hørte han noe som måtte være rop fra et menneske. Mot ham kom det kravlende en sterkt forkommen mann, som snakka et språk Johan ikke skjønnte et ord av.

Johan fikk på et eller annet vis gitt tegn om at han ville dra ned til bygda igjen og hente hjelp. Så fort som skiene bar dro han ned til Pilterud og purra to skaukarer han kjente, Herbrand Mushaugen og Kristian Tangen. Med en skikjelke dro de oppover igjen, fant den forkomne stakkaren, la ham på kjelken og fikk ham ned til bygda. Der befant det seg en Oslokar med bil, som kjørte den tilskadekomne til Drammen sjukehus.

Mannen i snøen viste seg å være en ung walisier, Ogwyn George. Han hadde falt tusen meter i fritt fall, landa i den djupe snøen og overlevd! Alle de andre besetningsmedlemmene omkom. De ble stedt til hvile på Sylling kirkegård.

Johan besøkte Ogwyn på sjukehuset noen ganger. Men da pasienten kom seg, sikret tyskerne seg ham som krigsfange, og han ble sendt til Tyskland. Han overlevde fangenskapet, og kom etter krigen hjem igjen til Wales.

*Johan T. Bråthen med Ogwyn George's datter og barnebarn ved minnestøtta i Maidalen.
(Bildet utlånt av Roar Bråthen.)*

Det var en betagende TV-opplevelse å være vitne til at Ogwyn og Johan ble gjenforent for åpent kamera i et Erik Bye-program i 1972. Siden holdt de kontakten så lenge de levde. Nå er begge borte, men de yngre familiemedlemmene holder stadig kontakten.

I 1990 ble det avduket ei minnestøtte i Maidalen innpå Øståsen, der flyet datt ned. Maidalen ligger i Lier, men det er ikke langt fra Modumdelet.

Og det var moingen Johan T. Bråthen som redda Ogwyn George.

KILDER

*Informasjon fra Johan T. Bråthens sønn, Roar
Avisartikler i Drammens- og Oslopressen*

Asbjørn Lind:

Christian Skredsvig og Modum

En av Norges mest kjente malere, Christian Skredsvig, eller Christian Eriksen som han var døpt, vokste opp på Modum. De første ni-ti årene bodde han på eiendommen Tomta i Geithus, deretter 4-5 år i Kroka i Vikersund, før han dro på malerskole i Christiania. Siden ble det korte og lange studieopphold og studieturer til København, München, Paris og mange andre steder, og han ble en berømt maler. Han hadde også stor suksess som forfatter. Han bosatte seg i Eggedal, hadde gode år der og uttalte at han likte

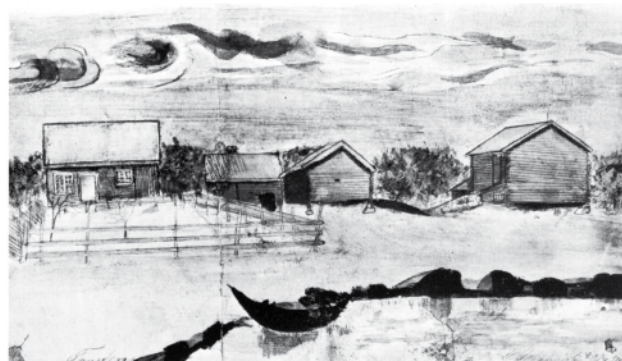
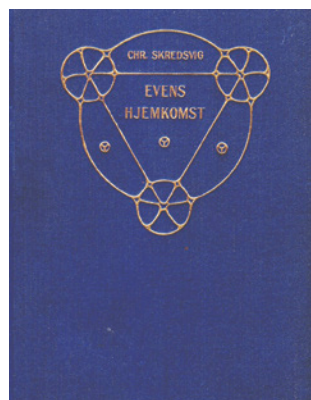
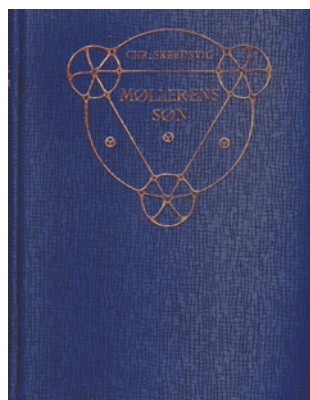
Eggedal godt, men kunsten mer. Det samme kunne han i like stor grad ha sagt om Modum, for noen av de bøkene han skrev, viser at oppveksten på Modum betydde svært mye for ham. Flere steder i de bøkene han skrev, gir han uttrykk for fine opplevelser han har hatt der som liten gutt.

I det følgende skal vi gjennom sitater fra bøkene hans og gjengivelse av noen tegninger og malerier følge hans oppvekst i Modum og få et inntrykk av hva Modum betydde for ham. Bøkene det dreier seg om, er hans erindringsbok *Dage og Nætter blant Kunstnere* (1908), ny utgave *Dager og netter blant kunstnere* (1943), samt de selvbiografiske romanene *Møllerens sønn* (1912) og *Evens hjemkomst* (1916). Interessant er det også å studere manuskriptet *Min Bog med Billeder*, som Skredsvig skrev i Lepaud i Frankrike i 1887. Det er aldri blitt offentliggjort. Det har lenge ligget på muséet i Prestfoss, men Skredsvig-familien har nå gitt det til Nasjonalbiblioteket sammen med en brevsamling.

Familie

Christian Eriksen ble født på Modum 12. mars 1854. Han var sønn av Erik Hansen Ihleneie (Glosimot), f. 1815, og Berthe Karine Nilsdatter, f. 1820, datter av Nils Garaas. Christian vokste opp som nummer fire i en søskenflokk på ni. Begge foreldrene var fra Numedal. De traff hverandre mens de arbeidet som tjenestefolk i Modum. Etter å ha lagt seg opp 70 daler fikk de innvilget et lån og kjøpte eiendommen Tomta, en husmannsplass under gården Skredsvig. Tomta lå i sørvestenden av Bergsjø, i det området som kalles Tomta i dag. Husene er revet, men noe av våningshuset er bevart inne i Tomtaveien nr. 1. Skredsvig beholdt

Christian Skredsvig: Tomta (1869). Her vokste Christian Skredsvig opp. Eiendommen lå i det området som også i dag kalles Tomta.

Eiendommen Tomtaveien 1, Geithus. Inne i dette huset finnes deler av det huset Christian Skredsvig bodde de første leveårene sine.

eiendommen etter at foreldrene var døde. I 1896 lånte han kr. 1 200 i Modum Sparebank med pant i Tomta.

Faren drev for egen regning først en mølle i Geithusfossen, seinere i Vikersund der kanalen løper ut i Bergsjø. Faren arbeidet natt og dag. Familien var fattig, og de eldste guttene – også Christian – måtte delta i arbeidet i mølla. Til tross for mye slit, var det bare så vidt familien klarte å forsørge seg.

Moren og bestemoren betydde mye for den unge Christian. De fortalte eventyr og sagn, og de sang viser. Disse inntrykkene satte fantasien til gutten i gang, og de nedfelte seg seinere i livet i tegninger, malerier, fortellinger, noveller og romaner.

Her lå Skredsvigfamiliens hus i Kroka, Vikersund, men det så nok helt annerledes ut den gangen.

De første barndomsinntrykk

I de første kapitlene i *Dager og netter blant kunstnere* skildrer Skredsvig noen situasjoner fra barndommen. På de første sidene i romanen *Møllerens sønn*, som Skredsvig skrev som godt voksen mann, og som kom ut i 1912, da han var 58 år, skildrer han oppveksten til Even Hansen Stranna, også kalt Even Strand, «født til verden den tolvte mars attenhundreogfireoghalvtreds av foreldrene Hans Eriksen Ihleneie og Grethe Karine Nilsdatter Garås». Legg merke til at disse navnene i romanen *Møllerens sønn* nesten er identiske med foreldrenes virkelige navn. Han skriver at eiendommen Stranna lå ved den «søndre ende av Berg-

sjøen på Modum, der hvor Bægnas svære vandmasser begynner at sige i stryk mellom furuholmerne ned mot Gjeithusfossen». Stranna er et oppdiktet navn for Tomta. Det er ikke vanskelig å se likhetstrekkene mellom Even Strand og Christian Skredsvig. Boken er klart selvbiografisk. Skredsvig tok navn etter storgården Skredsvig. Romanfiguren Even Strand har antakelig fått navn etter en annen av Modums storgårder i Skredsvigs ungdomsår.

I boka *Møllerens sønn* gir Skredsvig mange skildringer av det landskapet han vokste opp i, og av de inntrykkene han mottok. Særlig er det Bergsjøen, Geithusfossen, Sønsteby, Øhren-gårdene, Øståsen, Damtjern og Langemyrsetrene det dreier seg om. De første naturskildringene er slik:

En bygdelang ås (Øståsen) randt ustanselig ned i dypet, og uvilkarlig bøiet han hodet etter for at se. - - Fra motsat side nærmet en fos sig (Geithusfossen), veltende sine masser jevnt og stille. (MS, s. 5.)

Det var så varmt; han vilde heller legge sig og se akkurat, hvor forførdelig svær verden var. Og se op i himmelen, ja den var en umådelig blå skål, hvælvet mot åserne. - Øståsens graner, så de længste da, sopte nok opunder; når det blåste. Enda lå Langemyrsætrene med kuerne Kranslin og Brandkoll længere ind. Ja det var nok trangt under skyer og himmel, så mor og Erik måtte smætte sig krokete hjemover, når de hentet bumat.

Bergsjøen var speilende blank, fisken vók, no'n store sprat høit i luften, klask, sa det så spruten stod. En fiskeørn stod bare og vavret litt, slog så vingerne sammen og falt rett ned som en sten. Det basket i vandskorpen, jo så kom den tungt svingende med en glitrende fisk mot nærmeste land. (MS, s. 11-12.)

Om lørdagskvelden, da smøg Even så lurt fra sine søskende, smat krum og usynlig bak uthusene og satte sig på Grønvaldbakken mot elven på et sted, hvor han ikke sat ned græsset og ingen så ham fra huset. - Bent over lå Furuholmen og speilte vandet mørkt. Nils (bror av Christian) kunde kaste over, så det raslet i buskerne. (MS, s. 14.)

Et avsnitt som viser hvor inntrykksvart og skapende barnet var, og hvor god hukommelse Skredsvig hadde, er dette, der han erindrer noe som må ha skjedd allerede i toårsalderen:

I begynnelsen skapte barnet himmelen og jorden. Og jorden var øde og full av tåke. Evigheten fylte alt med intet. Ingen lyd, ingen stemme, bare den tomme stillhet. Så kom atter en evighet hvori intet skapt, inn til plutselig moren hukte seg ner, ungen la seg inn mot hennes rygg og prøvde å gripe om hennes hals. Så reiste hun sig, å, han kom så svimlende høgt mot himmelen. (DN, s. 9.)

Skal vi tro kronologien i *Møllerens sønn*, prøver den femtiåtte år gamle Skredsvig her å skildre inntrykk han fikk på plassen Tomta ved Bergsjø i sine første

Andreas Disen: Gamle møller (1889).

barneår. I det siste sitatet kan man mer enn ane en kommende kunstners egenskaper.

En oppgave Skredsvig hadde som gutt, var å bringe mat til faren i mølla. Han gikk da fra Tomta over Geithusbrua, og derfra nedover på nordsiden av elven. Da broen over Geithusfossen ble tatt av flommen i 1860, altså da Christian (Even) var seks år, måtte han ro mellom Stranna (Tomta) og mølla. Det kunne han gjøre på to måter:

Den snarest, men vanskeligste vei var at slippe sig ned sydsauet, som så småt, men alvorlig begynte at sige og ta fart ved Stranna (dvs. Tomta), og så slænge sig over, nedimellem fossestupet og holmerne. Men her strømmet det større og stridere norsau til.

Det var intet, som heftet ovom fossen, for den brede og dybe magt, som vandet her tok, ingen lænse eller slikt, bare et par gamle stenkar efter broen. Nogen anden vei tilvands var der heller ikke, efter Bergsjø hadde lagt sig om høsten. For her frøs ikke nogen is for strømmens skyld.

Om sommeren kunde man jo ro ovom holmerne og ned den første strømhælling i norsauet (MS, s. 25.)

I dag er det nesten ikke mulig å forestille seg hvor krevende denne lille roturen var. Nå er vannet demmet opp og flyter forholdsvis rolig. Annerledes var det før oppdemmingen; da gikk elven i strie strømmer og endte i en foss. En sommerkveld ble roturen ganske dramatisk for Christian, noe han skildrer over en side i *Møllerens sønn* (s. 26–27).

Etter hvert som guttene i familien ble store nok, måtte de hjelpe faren i mølla. Et sted ser det ut til at Christian hjalp sin far i mølla fra niårsalderen av. Et annet sted skriver han: «Jeg var elleve år, men klarte Pladsen for en Voxen.»

Christian Skredsvig har etter det vi vet ikke tegnet mølla i Geithusfossen, men maleren Andreas Disen gjorde det noen år seinere, i 1889, i en akvarell med tittelen *Gamle møller*. Profilen av Glomsrudkollåsen og Øståsen ned mot Åmot, samt retningen på elven, peker tydelig på at bildet må være av Geithusmøllen som Skredsvigs far arbeidet i, og som den unge Christian Skredsvig rodde til regelmessig i sine guttedager på Modum.

Midt i 1860-årene overtok Skredsvigs far en mølle i Vikersund. Den lå ved utløpet av kanalen som går parallelt med Vikerfossen. Det er ingen bygninger

Anders Kongsrud: Høst ved kanalen (udatert).

igjen av denne mølla heller, men det er lett å finne rester av grunnmurer og steinsettinger som regulerte vannføringen.

Skredsvig skriver i *Møllerens sønn* at «[møllen] lå lang nordi, hvor Bergsjøen begyndte». Familien flyttet da til Kroka. Huset de bodde i, står her ennå, men er ganske mye ombyggt. Christian Skredsvig, som nå var i konfirmasjonsalderen, rodde det siste flyttelasset med moren, Johan og den allerminste, Marie. Denne turen skildrer Skredsvig slik:

Katta smat lang og lavrygget omkring i båten med skræk i sine kveldsorte øine, prøvde at mjaue, men kaldgapte bare mot land uten en lyd. Himlen var marmorert grå, og kun så vidt drag i veiret, at det småklunket om båtsiderne. Han rodde og rodde, og husene på Stranna ség bakover. Så grå og fattigslig stod stuen der med altfor diger skorstenspipe på taket, for den var av gråsten. Det hvite på den var smudsig også – som så mange andre simple hyttepiper, vinduslisterne hadde han lurt sig til at male med kalk, og han ventet stor skjænd for det, men faren tagde. Jo for da han Even en vår i plogfuren fandt et godt skrapjern i jorden, slog han det fast på trammen. Mor vilde bli glad, for en drog da ikke så meget skidt ind. Men da blev faren sint. På flekken måtte Even ta jernet bort – kanskje en simpel mand skulde gjøre sig til et narrespil, være som de fine kanskje?

Men se på nabogården, Sevals for eksempel, rød, og hvit imot eng og have! Men Stranna lå bergfuldt og svart mot elvekanten. – Å, hvor alt var sorgfuldt i dag, hvor hadde ikke både kjøkkenet og stue lydd fremmed av tomhet. (MS, s. 41.) [---]

Men likevel, når alt var så evindelig bedrøvelig! Da smilte hun (moren) mot den mørke østås og pekte på en enslig plass ovom Ørengårdene og sa, at hun støtt hadde ønsket å bo der oppe.

Jo, for derfra var det så vakkert som et farvet skilderi. – Fjernt mot vest blånet Norefjeld og Ringnes-Knatten. (MS, s. 42.)

De første tegningene

Skredsvig lærte bråtidlig å lese. Særlig var det en billedbibel han så i. Han ønsket tidlig å tegne, men syntes ikke han fikk det til og ville ha moren til å hjelpe seg.

Da familien kom til Kroka og Vikersundmølla, måtte Christian begynne «å gå i møllen, uken rundt ikke ute av klærne». (MS, s. 40.) Dette skjedde trolig etter at jernbanen nettopp var kommet i 1868. (MS, s. 41.) Arbeidet i mølla likte han så måtelig, han hadde andre lyster. Så snart han så en sjanse til å stikke seg vekk, tegnet han etter naturen eller etter bilder i tidsskriftene *Almuevennen* eller *Skillingsmagasinet*. (IRT, s. 12.) I *Møllerens sønn* har han skildret en slik avstikker en søndag:

Riktig i otta en sommersøndags morgen, sol og blankt vær, lå mølleren og hans kone og pratet om han Even, som netopp smatt ut av huset med tegnesaker og nisteskråppe.

Han hadde sovnet på gulvet inde hos forældrene for at bli tidlig vækket.

Ja, han er let at få op, når det går ut på slikt, sa mølleren, helles får jeg nu ikke klage, han tar i det han orker. Men det er en ussel klein skrått på'n til at være i konfirmationsalderen.

[---]

Men Even sprang så let av hemmelighetsfull glæde ned til båtstøen og rodde over til kleivene, ret nedenfor Heggen kirke.

For så traf han ikke et menneske, som kunde grave og spørre og smile nysgjerrig til hans tegnebræt.

Ingen fant på at gå her i stenuren med de rare, forvredne furrur.

Men sånne var nu det vakreste, han visste, siden han forleden hadde set mappen til maleren (trolig Andreas Disen), som fløi og skildret av alt, som til var i bygden, helst det som kaldtes stygt og skjævt

Å, den dagen ja! Det sekund, da han plutselig skjønte solens lys, så skygger og farver, som han aldrig hadde set! Før hadde han liksom set naturen gjennom duggete ruter, nu var de klare som luft.

Hvad tænkte vel maleren om ham, da han blev stående så toskete uten at si et ord?

Og da han endelig fik frem, om det var snø på det staburstake, så var det galt: «Solen gjør alting hvitt i lyset.»

Under ham lå en flat mo mørk og kjølig av kleivens lange skygge, men videre indover den lave vestbygd glitret alt så sommervarmt, med Norefjelds fjerne, tåkelette morgenfarver.

Høit over dette landskap stod den digre furu, han tegnet. Dens forvredne krone glimret i solen og mindte om forgyldte kruseduller på en gammeldags speilramme mot blåmalt vegg.

Hans tegning hadde alt fåt sine vanskeligste kvister, det måtte nu vist lide ut på dag. (MS, s. 49–51.)

På denne tiden tegnet han eiendommen Tomta, som

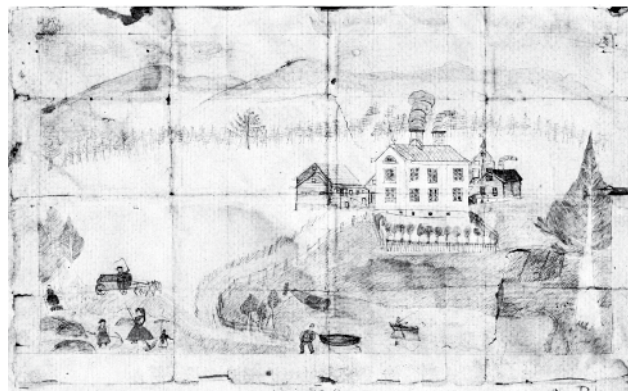
er gjengitt på side 29. Han tegnet og skildret også Sønstebygården. Se nedenfor.

På det varme, gode runde flaberget satt han fra tidenes gry og så over Bergsjøen over til den grønne Østbygden med Øståsens millioner bittesmå graner som bar himmelen. Og midt imot lyste den vidunderlige hvitmalt Sønstebygården. Den var han alltid glad i å se på.

Dette store billede malte han efter hukommelsen, så nøie kjente han alle vinduer og dører. Skjønt Bergsjø ligger dypt og langt nerunder gården, så var det jo intet i veien for å la båten gå i åkeren tett nedom eplehagen hos Anders. Eller befolke skilderiet med grønnklædte jenter og gutter i høionna, eller la gutten ro ut med prammen og dra en diger fisk. (DN, side16–17.)

Et sted Skredsvig omtaler mange steder, er Lange-myrseteren, eller Sønstebyseteren, som han også tegnet i tiden mens han ennå bodde i Kroka.

Det var til å bli syk og sengeliggende av all denne lange vinter. Even gikk bare og stundet, mest efter Langemyr Setra, han så hver stein i bakken, tømmerstokkene i husa, skigarden og alt. Merkene efter kniven i vindusposten,

Sønstebygården (1869).

Sønsteby sæter (1869), også kalt Langemyrsæter.

da rømlingen vilde bryte sig inn og jentene måtte fyre på peisen for han vilde smette sig ned i pipa! Og for å få søndagen til å gå og stagge sin lengsel, tegnet han setra, så alle måtte si, å nei, så livaktig. Men i almanakken var det sørgelig å se – bare fjerde april. (DN, s. 17.)

Det er vanskelig å tro at det ikke foreligger flere tegninger av den unge Christian Skredsvig. I *Møllerens sønn* skriver han at han solgte tegninger av «tøllerister (dvs. artillerister) og krigere» til sine skolekamerater, en skilling for hest og ridder. Mon tro om noen av disse tegningene ennå eksisterer? Motivene i disse tegningene minner om motivene i noen av de store maleriene Skredsvig seinere ble så kjent for i Frankrike.

Skolegang

Noen utdanning for barna i familien Eriksen ut over omgangsskolen var utelukket, selv for den begavete Christian. Han gikk i omgangsskolen sammen med en av søstrene sine og gjorde det bra der, men på skoleveien opplevde han en god del erting og slåsning. Det var mye de kunne erte han med. Han var ikke med de andre guttene på leik og moro, han var ganske svakelig, han stammet og var kjevhendt. (IRT, s. 11.) Faren sa han var for «klein til møller». Helst gjemte han seg bort for å være alene med drømmene og tegningene sine.

I 1860 fikk Norge lov om grunnskolen på landet. Da familien flyttet til Kroka sør for Vikersund, gikk Skredsvig i skolen på Brunnes.

Alt i alt ser det ut til at Skredsvig opplevde barneårene som en trygg og god tid. De ser ut til å ha hatt mye å si for ham. Torleiv Kronen, som var fra Vikersund, og som har skrevet en bok om Skredsvig, uttrykte det slik: «Heile hans seinare liv og verk er i mangt merkt av det han opplevde og dei inntrykk av natur og folkeliv han fekk fyrr han var 15 år.» At dette er riktig, får vi et godt inntrykk av gjennom sitatene ovenfor, og fremfor alt av å lese de bøkene vi har sitert fra.

Til Oslo på malerskole 15 år gammel

Folk la tidlig merke til at Skredsvig hadde talent som tegner. Skredsvig selv tok trolig mot til seg og gikk til dr. Heinrich A. Thaulow på Modum Bad og viste ham tegningene sine. (MB, s. 35.) Thaulow rådet ham til å reise til Kristiania for å komme inn på Eckersbergs malerskole, der Andreas Disen allerede var elev. Han lovet å hjelpe Skredsvig med penger. Etter hvert fikk Skredsvig også andre understøttere.

Christian Skredsvig drog i juni 1869 femten år gammel til Christiania med toget fra Vikersund. I *Møllerens sønn* skildres avreisen slik:

Hesten diltet, og hjulene gikk så muntert rundt bortover veien.

Hvor lå ikke Østasernes mørke skogsåser tunge av høstkveld!

Der bakenfor lå utlandet, verden, mere advarende enn lokkende, uten smil, nu da det var alvor, at han skulde få drage ut for at bli maler.

Verden trodde vist ikkje større på ham, kanskje først om mange, mange år, når han hadde malt en sommermorgens sol over Glomsrudkollen med glitter i Brubækken og kirkebåter på Bergsjøen. Ja, kanskje da vilde dette alvor snu sig om og smile! (MS, s. 58.)

De motivene han ser for seg her, minner om bilder han kom til å male langt seinere i livet.

I Oslo 1869–1870

Skredsvig ble tatt opp som elev på Eckersbergs Malerskole. Her møtte han malere som Eilif Peterssen, Carl Schøien, Frithjof Smith-Hald, Christian Krohg, Nils Bergslien, Hans Dahl, Gerhard Munthe m.fl.

Skredsvig var antakelig den yngste av disse malerne, og noen var allerede begynt å bli kjent. Skredsvig følte av og til at han kom til kort, og i perioder tvilte han nok på sitt talent som kunstner, selv om han fikk mye ros. Han var også redd for å skuffe dem som støttet ham økonomisk. Han skriver i *Dage og Nætter blandt Kunstnere* om sine drømmer:

Hvis jeg lærte at male, vilde jeg male søster min, da hun maatte ligge ude en hel nat oppe i sætermarken med buskaben. – Koldt var det, hun maatte dra skjørtet over hovedet og lægge sig ind til bjeldekoen. Der sov hun til dagen grydde. (DN, s. 58.)

Det maleriet Skredsvig skriver om her, malte han mange år seinere. Se side 40.

Det var også noe annet enn tvil på talentet som plaget Skredsvig i mange år, og det var at han med sin oppdragelse fra Modum følte at han ikke kunne oppføre seg. «Men man maa jo ha dannelse ved siden af,» skrev han. Han leide i Christiania hos to eldre damer som så det som sin oppgave å veilede ham. En gang han hadde forbrudt seg mot god borgerlig takt og tone fik han denne kommentaren: «Man har til dato havt nok af Deres udannede optræden. [...] Nei Gud hjælpe mig for en tosk, tvi!!!»

Selv om Skredsvig etter hvert lærte seg å omgås alle mennesker, fra de laveste i samfunnet til de høyeste, hadde han perioder da han følte at han kom til kort, og da hjalp det ham å tenke på barneårene hjemme på Modum.

Christian Eriksen skifter i denne perioden navn til Skredsvig, etter at maleren Smith Hald hadde sagt at en kunstner ikke kunne hete noe på -sen.

Skredsvigs lærer, Eckersberg, døde i juli 1870, så Skredsvig fikk bare et halvt års utdanning her. Det hørte imidlertid med til utdannelsen hos Eckersberg å dra ut på studietur om sommeren. Sammen med malerkollegaen Eilif Peterssen drog Skredsvig

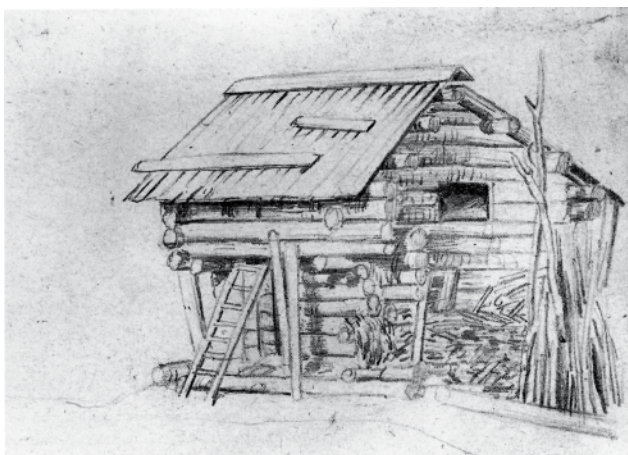
sommeren 1870 til foreldrene på Modum, videre mot Krøderen, så med båt til Gulsvik, og deretter litt oppover i Hallingdal, men Skredsvig snudde og dro hjem til Vikersund igjen.

Eckersbergs elever dro etter hvert til hver sin kant, noen til Stockholm, noen til Tyskland, noen til Danmark. Skredsvig nølte, og var fra 20. oktober 1870 elev hos Julius Middelthun, også det i Oslo.

Det er ikke mange arbeider som er bevart fra denne tiden. De fire tegningene på denne siden er datert 1870 og vitner om de ferdigheter Skredsvig hadde utviklet i løpet av vinteren 1869/1870. Han hadde tydelig gjort store framskritt.

Utdannelse i København 1870–1874

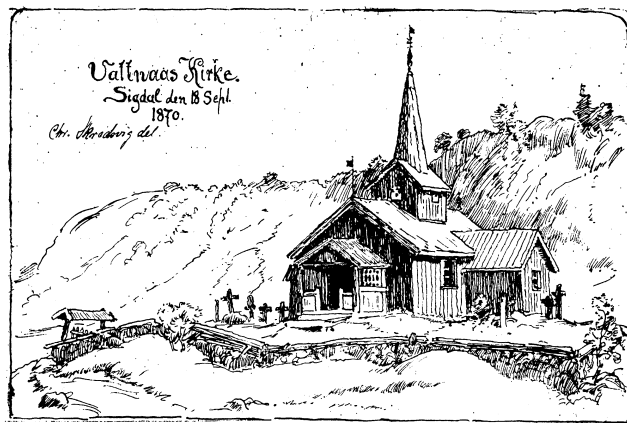
Skredsvig dro i november 1870 etter råd fra sine velyndere til København. Ifølge Thomsen var den herskende kunstretning i København at kunsten skulle ha rot i fedrelandets historie og gi et bilde av folkets egenart og landets natur. (IRT, s. 15–16.) En av hans lærere var den danske maleren Vilhelm Kyhn. Han sa til Skredsvig: «Bliv for Guds skyld ingen

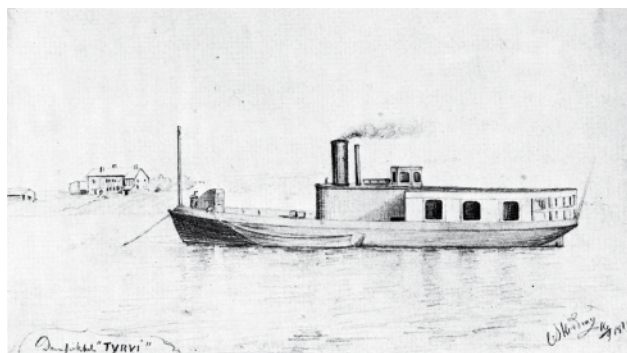
En tømret løe med stige utenfor (1870).

Christian Skredsvig: Modum (1870).

Vatnås kirke (1870).

Dampskibet «Tyrvi» (1870).

Düsseldorfer, som de øvrige malerne fra Norge. Prøv over Paris at finde ditt eget land – bliv norsk maler.» Når man ser Skredsvigs livsverk i sin helhet, må vi trygt kunne si at han fulgte dette rådet. Han ble «norsk maler».

Studietiden i København skulle komme til å vare i tre og et halvt år, fra november 1870 til april 1874. Skredsvig var ung, han lærte mye og var stolt over å få lov til å male sammen med de eldre og mer erfarne malerne. Det er imidlertid svært få arbeider som er bevart fra denne tiden.

Sommeren 1872

Skredsvig tilbrakte det meste av sommerferien 1872 på Modum og traktene omkring. Vi vet mye om hva han gjorde denne sommeren, for det foreligger flere lange, velskrevne brev til en av hans gode venner i København, Joakim Skovgaard (1856–1933), som er en av de store i dansk billedkunst. Disse brevene er illustrert med små, raskt skisserte humoristiske tegninger, de fleste av dem er ikke offentliggjort tidligere. (IRT, s. 20–21.)

I begynnelsen av brevvekslingen har Skredsvig smettet inn en liten tegning av seg selv i det han

skriver brevet, samt en tegning av seg selv vandrende med malerkasse, staffeli og en stor parasoll. Han hopper over en bekk og er på vei opp mot et le.

I et brev datert 29. juli 1872 har han en skildring av en tur til Langemyrseter, også kalt Sønstebyseter:

I går kan du tro jeg havde en vakker Fjeldtur med min far og to brødre. Vi var færdige til Udmarch kl. omtrent 4 om Morgen. Sola kom tittende op på en af de højeste Åstoppe. Dalen Modum lå i en kold klar Skygge, men eftersom Sola steig begyndte det på den væstre Side som ligger noget højt at skinne af Solskinnet og de væstre herfra liggende store Fjeld lå så klare i Morgenluften at man nær kunde skimte enhver Gran og Forue i det en Følge af let Luft skarpe Lys og Skygger. Vi havde omtrent en ½ Mil dansk at ro nedover Elven som har en Foss ved den nordre Ende og like ved denne bor vi og skulde sydover som sagt en halv Mil, førend vi skulde gjøre vor Opstigning. Fossene Koldsvedte å Skodda (Tåka) Tågen (dansk) sto højt, og efter Elven lå den ganske let i små Virvler, svævende hid og did af den næsten umærkelige Vind. [...] Du må tro det var friskt å se en slik Stemning med alt det Farvespil som naturligvis følger med Speilet af Bygderne og Fjeldene i Vandet. Kløver med Skrænter som hænger like udtover Elver. Jeg sat i Båden og nød alt dette [...] og jeg var gruelig lykkelig men en Ting som Alletider kommer og forstyrrer mig kom også da og det var den sørgelige Tanke at jeg ikke på min Måde endnu kan fortælle Folk (især gjerne de Danske) en slik deilig norsk «Morgen, i baggrunden solbeskinne Fjelde.

Jeg vil nu ikke sige noget om de bratte Bakker vi måtte stræve op igjennem Bygden [...] og heller ikke om Veien inde i Skauen hvor vi først fik hilse på Sola som spillede på det ubeskrivelig maleriske som overalt er at finde i en Skau her: Kjærnsputter med gamle rådne Tømmer Stokke og Kviste i og Rødder [og] Kjærnsroser rundt Bredderne. [...] Vor vei falt om en Sæter som ligger på en Ås hvorfra man har Udsigt over store Skaustrækninger, like nedenunder to Kjærn (Skovsøer). Baggrunden store sneklædte Fjelde. Sæterstuen er malerisk, gammel, solbrændt Næver (Birkebark) krøller sig rundt Gavlen. Taket er bevokset med lang solbrændt Græs. [...] Derfra tog vi over til Nabosætren. Lange-myrs-volden hvortil jeg snart skal reise for at bli en Månedstid og male. [...] Sætren ligger nede i en Dal på kanten af en lang Myr hvoraf den har sit Navn. Vi [havde] også en usigelig Nydelse i den friske Fjeldnatur med Luft så frisk du aldrig har kjendt. Å gid du bare kom her næste

Sommer Gut, å Moro vi skulle hå. Du kan ikke om med nok så livlig Tankestæg (Indbildning) sætte sig ind i hvor vakkert det er på Fjeldene som består af bare Granitsten kjender Du den? den er rødlig gulvarm, Små maleriske forkrøblede Furutrær vokser der – ja der er også Kjærn må du vide med Myrer så – jeg siger ikke mer.

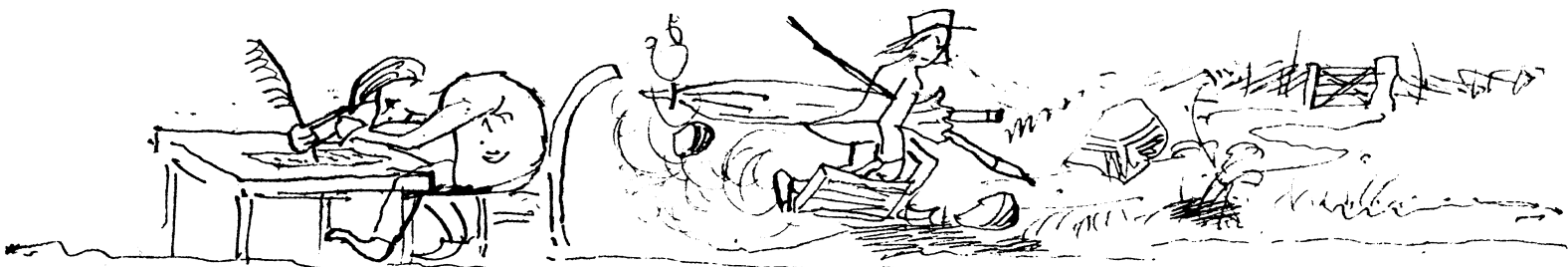
I en periode i slutten av august og begynnelsen av september oppholdt Skredsvig seg på Langemyrseteren. Men han fikk ikke gjort noe. I et brev til malervennen Skovgaard beklaget han seg over dette. Han klagde over at han ikke fikk gjort noe, ikke tatt noen skisser en gang. Han klagde også på bønder vis over været.

10. september 1872

Det har hændt mig sommetider at jeg fra et deilig Syn er kommen ind i en treven mørkladen Stemning bare fordi jeg er alene om det! Endnu en anden Ting kan sætte mig i lignende Stemning og den er at jeg ikke magter at fremstiller alt det vakre jeg ser det er ligesom jeg skammer mig for det Parti jeg beundrer, når jeg endskjønt så nødtig jeg vil, må vende Ryggen til det, uden at have noget som siden kan opfriske Mindet. Det er næsten som de Ting jeg ser på spørger: Nå Christian du er vel så dykti, du maler os; du har været så længe i Konstnerlæren? De stræber Alle ver for sig at vise sig i deres smukkeste Farver, bare for at blive malte af han Christian fra Modum, som de tror at have en særlig Fordring på. De deilige Bregner vifter mig om Benene Lovtrærne kjeler for mig, ja Nåltrærne skal også gjøre sig lækre, må vide, men på deres sædvanlige stive, stikkende Måde. Og Fossene brummer og larmer så fort «tak mig om du kan!» siger de.

Kvelden dagen etter, 11. september, forteller han at han har en halvferdig studie som han kan gå videre med når været tillater det. Han forteller også at han for første gang har forsøkt å male et menneskeansikt, nemlig en seterbudeie som sitter på en benk inne i en seterbod og strikker. Han har strevd hardt, sier han, men beklager seg over resultatet, som han karakteriserer som en «Fjasko i Figurmaling».

Dagen etter, 12. september, forlater han Lange-myrsseter og går ned til bygden igjen, og om kvelden fortsetter han på brevet til Skovgaard. Skredsvig forteller at det noen ganger kommer over ham en «stormende Længsel efter Kjøbenhavn». Han tenker

Selvportrett. (1872).

da ikke på «de kvalme Gader», men på malerisamlingene og utstillingene, og han røper at han vil komme dit ned i oktober. Deretter forteller han om turen ned fra seteren. Han ramser opp en del av det han må bære på, og har også smettet inn en tegning av seg selv med full oppakning.

Han forteller også at han i dag, 12. september, har malt «et nøddekjær (hasselkjærr) det første løvtræ jeg har malet her og er snart ferdig på nogle Grene nær som jeg maler i morgen. Jeg klatter det nu op på min egen Måde.» Disse brevene gir oss et godt inntrykk av en ung kunstner som søker sin form. Som i barndommen har han en observasjonsevne av de sjeldne. Brevene viser også at Skredsvig har humoristisk sans både når han uttrykker seg med ord og i strek.

I denne artikkelen er det også av interesse å se på språkformen i brevene. I de første brevene, dem vi har sitert fra her, er det sterke innslag av dansk. I de siste brevene han skriver denne sommeren bruker han flere ord fra Modum-dialekten enn i de tidligere brevene. Dess lengre tid han er hjemme i Modum, dess mer Modum-dialekt kan vi finne. I høstbrevene skriver han for eksempel «Her Hejme i Norge», «gla», «Skjægget», «Bein», «Pådde», «myrer», «heitrende sint», «Hutte tu Gut», «kvæl», «ovom». Vinteren 1872/1873 er Skredsvig tilbake i København. Språket er en blanding av dansk og norsk, og det svikter litt

Tegning av Skredsvig med oppakning.

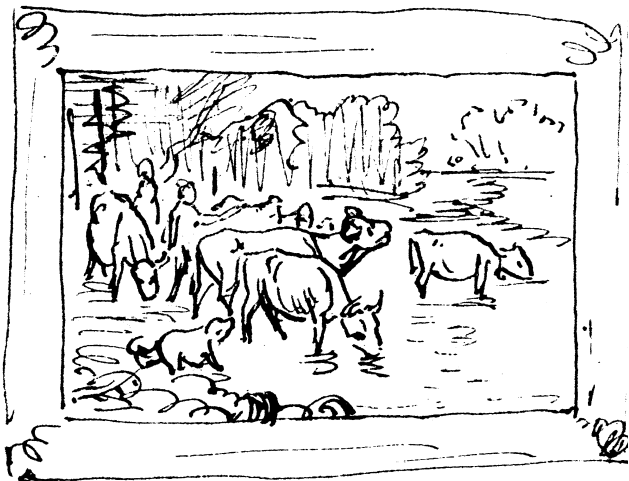
av og til både i ortografi og setningsbygning. Men det er fremragende beskrivelser han gir oss.

Sommeren 1873

I juni og juli 1873 var Skredsvig sammen med den danske maleren Karl Madsen på Modum, med en avstikker til Industriutstillingen i Drammen, der Skredsvig stilte ut seks studier. (IRT, s. 22.) Utstillingen som sådan syntes han ikke så mye om, men han likte godt et bilde av Askevold med ei ku i forgrunnen. Dette bildet har han laget en liten skisse av i et brev til Skovgaard. Seinere skulle Skredsvig komme til å male mange bilder med kuer som motiv.

Det er ikke mye vi vet om dette besøket på Modum, men vi kjenner til en dramatisk situasjon. Skredsvig og Madsen holdt på å drukne da båten kantret i Møllevika i nordvestenden av Bergsjø.

I begynnelsen av august reiste de to vennene til Eggedal, der de slo seg ned på gården Berg, ikke langt fra Hagan, den eiendommen som seinere skulle bli Skredsvigs hjem. I Eggedal fant Skredsvig «en mageløs liden Fjelddal [...] med umådelige maleriske Landskaber og Figurer – ja her er Forgrunde, Mellomgrunde og Baggrunde så ypperlige og yppige at jeg ikke har seet Magen.» (IRT, s. 22.) I oktober 1873 var Skredsvig tilbake i København, men fant seg ikke til rette, dels på grunn av misnøye med nye lærere på Akademiet, dels på grunn av en ulykkelig forelskelse, der han følte at han kom til kort på grunn av sosial forskjell. I brev til Skovgaard beklager han seg over at han ikke har fått med seg «en aandelig dannelse», og at det er vanskelig å tilegne seg den. For å bøte på dette

Skisse etter bilde av Askvold (1873).

tar han timer i fransk, i fiolinspill og fektekunst, men han synes det går langsomt fremover. Det synes han gjelder alt han foretar seg, og som i Oslo tviler han på sine kunstneriske evner. Mye ligger nok i kontrasten mellom den fattige bygdegutten fra Modum og det dannede borgerskap i København.

Sommeren 1874

Våren 1874 forlot Skredsvig København og sin lærer Kyhn for godt og reiste hjem til foreldrene på Modum. Han bestemte seg for en studietur til Romsdalen og Trolltindene. Tonsåsen, Ringeby, Gudbrandsdalen, Romsdalen, Molde, Bergen, Hardanger, Stavanger. Før og etter turen var Skredsvig i Vikersund.

Sommeren 74 skulde jeg vandre studiereise til berømte fjell og daler. Ti våre store mestere var blitt store på vår store natur. Jeg bestemte mig for Trolltindene og Romsdalshorn. Hos mine foreldre i Vikersund krukete jeg på kne en lang sommerdag og en kort, lys natt med å konstruere og sy mig en passende stor og elegant ransel av brun, deilig voksduk. Til slik en lang vandring trengtes dobbelt op av alt. Dog kun en revolver, kaliber 12. Munnlader. En masse malersaker. - Stor solskjerm med piggstav. Et mikroskop. En elegant reiseflaske i lys kurvflotning. Den tok bare 11/4 liter. 1 høigrønn snor. En hengekøie.

Så gjorde jeg en prøvetur rundt stuen. Far og mor og søsken stod beundrende. Han ligner akkurat på disse store som reiser til badet og pjutrer utenlandsk! (DN, s. 66.)

Inntrykkene fra studieturen var mektige og fikk betydning for mange av de bildene Skredsvig malte i de kommende årene. (IRT, s. 28.)

Suksess i Europa – og hjemlengsel

I oktober 1874, 20 år gammel, drog Skredsvig etter råd fra Kyhn til Paris for å studere videre. Kyhn gav ham

som tidligere nevnt denne oppfordringen: «Prøv over Paris at finde dit eget Land, bliv norsk Maler.» (TK, s. 18.) Det var en oppfordring som passet Skredsvig bra, antakelig bedre enn han selv visste. Han dro til Paris, og bodde der i mange år, etablerte seg som kunstner. Det ble en noe omflakkende tilværelse. For det meste var han i Paris (1874, 1879–1885 og München (1875–1878), men han hadde også opphold og foretok studiereiser rundt i Europa med opphold i bl.a. Italia (1981), Spania (1882) og Roma (1882–1883).

Det ble mange skuffelser, men også suksesser. I Frankrike lærte han å ta med seg staffeliet ut i naturen og ut i gatene, det såkalte friluftsmaleri. Han malte en rekke bilder med franske bymotiver og franske landskap. Med bildet *Une ferme à Venoix (Bondegård i Venoix)* vant han gullmedalje på den prestisjetunge årlige salongutstillingen i Paris i 1881, en utmerkelse ingen av våre andre kunstmalerer har oppnådd. I denne perioden malte han nok for det meste franske motiver med tanke på kjøpere i Frankrike, men vi vet også at han malte enkelte hjemlige motiver.

Skredsvig kom nå inn i kunstnermiljøer og ble mer og mer kjent som maler. Han trivdes i Paris. Han traff folk fra det bedre borgerskap og var med i pariserlivet, var representert på utstillinger, gikk i operaen, og var i en periode en kjent person på linje med de største franske kunstnerne. Han syntes utenlandsoppholdet og «kappestriden i de fremmede forhold var en god skole». Men tilfredsheten var av og til «tilsynelatende». Innimellom gripes han av minner fra Modum. Det er mange slike skildringer i de tre bøkene vi siterer mye fra i denne artikkelen. Vi får her et bilde av en person som i guttedagene på Modum opplevde møter med mennesker og landskaper som ble skjellsettende for hans liv, både for hans billedkunst og seinere hans forfatterskap, og som han alltid vender tilbake til.

Det kunde jamre i ham av hidsig længsel efter sin barndoms mørke åser og myrputtens blendende solglitter.

På reiser i utlandets kunstopfylte byer kan nydelsens og nysgjerrighetens feber så rent beta meg at det for noen tid kan fortrenge mine nasjonale lengsler og instinkter. Men plutselig kan det så hende, mens jeg distré leser en frisktrykt konsertplakat eller jeg i sirkus sitter og får hjerteklapp over akrobatens spring mellem trapésene – at jeg ser en dal i mitt hjemland, en liten grønn dal med små aker- og engflekker – og store lier av granskog – og høiere op det grå høifjell, hvor en enkelt sky deler sig og er snart fortært i den skjelvende sommervarme. (DN, s. 139.)

Et gråt vindkast kilte over vandet, Even mindtes og fortalte om sin barndoms Bergsjø og den hemmelighetsfulde magt den hadde over hans sind, likefra det fjerneste i erindringen.

Det kunde være dage, da sjøen hadde et slags hidsige småbølger, som ikke vokste, ikke forandret uttrykk, kriblet og smatt indom småstein og odde, skalv om siv og græs. Så angst grep ham, når han måtte ro over slikt vand, for da

snakket det omkring båten fort og ræd med gurglende mål om ulykker. Det var, som sygdom i huset eller koen skulde slagtes, skjæres i halsen og forblødde –.

Alt var vondt, usigelig smertefuldt. Herregud bare natten kom, så han kunde våkne til en ny dag!

Ja se dette pust som dør over det mørke speil, jeg vet jo, hvorfor det er slik, jeg kan male det. Men denne farve, den vandets krusning jager endnu en fortvilelse gjennom mig, som jeg aldrig, ikke mer end barnet, kan definere i ord eller i min kunst. (MS, s. 90–91.)

Da etuiet med navnet i gullbokstaver lå i min hånd, så jeg som et blink inn i et bilde. Et rotet utkast av en vei som var tilbakelagt i savn, i lidelser, i takknemlighet. Et perspektiv som løp sammen mot mitt fjerne, fattige barndomshjem. Og min mor bøide sig over mig og sa: «Christian, takk'n nå fint med den pene handa!

Ved dette navn (dvs. Ringnes) så han de luftige blåner av Norefjeld og Ringnesnatten, og Bergsjø med gule tømmergrimer, hele sin fødebygd med moer og åser, og den røde Vikersundmøllen i midten. (MS, s. 219.)

Men nu bodde faren og søsteren Kari i Stranna, å hvor kveldsstille og grå lå ikke plassen der, akkurat som den gang, han rodde moren med den siste flytningen. (MS, s. 219.)

Nu måtte jeg vekk fra vei og sti, om jeg ikke skulde fortapes. Jeg ville springe sprang inn i tykningen, ut på villgress. Vandre. Inne i fjellheiens mørkskodde kunde jeg tusle i ringgang, og der – ja kanskje famle mig tilbake til barnets, småguttens nyskapte, veldige forundringsverden. Der inne kunde jeg lure, lytte og eldes. (DN, s. 154.)

[For] ham gjaldt det at oppleve sine Længsler. Norefjells lyse Blaaner fra Barnearenes Tusmørke paa Stranna hadde Storbyernes Liv og Kunst aldrig kunnet utviske. Han vilde se alle Aarets Tider, mætte sig med deres Hemmeligheter og derigjennem finde Harmonien, Skjønheten.» (EH, s. 82.)

Seinere? Opplever han en krise. « ... nei dette er slettes ingen saan Krise, det er en barnslig varm Graat – ja bare graat, du Even. Dine heteste Taarer har du alltid pint tilbake – like siden de graa Sommernætter paa Stranna, naar Gud i al Stilhet skapte en ny og større Verden for hver eneste Dag.» (EH, s. 216.)

Middagen efter hjemkomsten fra kirkegaarden var forbi, og Erik og Even gik over til Skaunsadden, til en snebar flek. Der stod stubben efter den digre klutfefuruen, de satte sig og snakket sammen. Even sørget rent over, at furuen var fældt. Dens mørke krone hadde været saadan hvile for øiet, når han hadde stirret sig træt på de blaanende fjæld i nord. (MS, s. 253–254.)

Indover fjernt i Øst stod de lave Blaaner av Oplandene, Ringerike og Hadeland; i Syd Valsnatten og Glomsrudkollen paa Modum og hans andre Barndomsaaser.» (EH, s. 237.)

Disse sitatene gir et godt inntrykk av hvordan Skredsvig som aldrende mann og kunstner så på barneårene hjemme på Modum. Her hadde han med vidt åpne øyne og en hengiven bevissthet åpnet seg for verden. Her kjente han naturen og menneskene, her var han på trygg grunn. Hans sinn var kunstnerens, som voksen kunstner søkte han tilbake til barndommens intense sansning.

Til Norge og Fleskum 1885 –1894

I Frankrike ble Skredsvig kjent med rikmannsdatteren Maggi Plathe fra Bærum. De ble forlovet i 1882 og giftet seg sommeren 1885. De bosatte seg ved årsskiftet 1885/86 på gården Fleskum ved Sandvika. De første årene leide de eiendommen, i 1888 kjøpte Maggi Plathes far gården i hennes navn. Her fikk Skredsvig lykkelige år, både med sin hustru og med en rekke av tidens store malere som venner. Mange av hans mest kjente bilder ble til her.

Våren 1886 foreslo Skredsvig at han og kunstnervennene kunne tilbringe sommeren sammen på Fleskum. Det var Erik Werenskiold, Gerhard Munthe, Eilif Peterssen, Harriet Backer og Kitty Kielland. (TK, s. 47.) Edvard Grieg var også der. Dette er blitt regnet som innledningen til nyromantikken i norsk malerkunst. (IRT, s. 85) I denne perioden anvender Skredsvig den friluftsteknikken som han hadde utviklet i Paris på norske motiver, og han maler en rekke bilder med mennesker i norske landskaper, de mest kjente er kanskje *Seljføløyten* (1889) og *Santhanskveld* (1886). I denne perioden fikk Skredsvig utløp for «sitt lyriske temperament og sin kjærlighet til norsk natur». (IRT, s. 83.)

Til Eggedal 1894

Ekteskapet med Maggi Plathe ble oppløst, og Skredsvig bosatte seg deretter i Hagan i Eggedal. Der ble han kjent med Beret Knudsdatter Holt, og han giftet seg med henne i 1898. De hadde et meget godt forhold. Også her malte Skredsvig bilder som er blant våre mest kjente malerier: *Idyll*, *Djupsjøen* Likevel er han også i denne perioden nokså rastløs. Han vekslet mellom å bo i Hagan og i Oslo og å foreta reiser ut i verden, særlig til Frankrike og Paris. Er han i Eggedal, lengter han til Paris. Er han i Paris, lengter han til Eggedal. Bildene han maler bærer tydelig preg av Eggedals natur og angår dermed ikke denne artikkelen. Den selvbiografiske romanen *Evens Hjemkomst* forteller mye om Skredsvigs liv i Eggedal.

Modum i Skredsvigs bilder

Det er ikke så mange tegninger og malerier av Skredsvig som direkte skildrer personer eller landskaper fra Modum. Noen av dem er gjengitt foran, noen flere kommer her.

Hjem til seteren (1874).

Skredsvig har tegnet og malt mange bilder med motiv fra norsk natur, ikke minst fra norsk seterliv. Mange av bildene har kuer som motiv. En slik tegning har et landskap som kan minne om landskapet i Modum, nemlig tegningen *Hjem til seteren* (1874), som er den

Tomta (1878).

eneste tegningen som er bevart fra Skredsvigs første opphold i Paris. (IRT, s. 28.)

Et annet motiv Skredsvig var begeistret for, var forvridde furuer. Det finnes flere slike tegninger. Det er heller ikke mange malerier Skredsvig har malt på Modum, men det er grunn til å tro at det er noen flere enn de som er vist på utstillinger. Sønnen til Anders Kongsrud har fortalt at han var med faren og Skredsvig til gården Presterud, og at han så dem male

Tjern (1879). Bildet er trolig malt i Modum.

Sommernatt. Måneskinn i Nordmarken (1884)

der. (GM 1987, s. 3–5.) Skredsvig har flere ganger hatt rekreasjonsopphold på Modum Bad, og det er vel trolig at han har malt noe under slike opphold.

Håkon Kongsrud har vært med Skredsvig rundt i Modum flere ganger rundt 1920 (MM, s. 78). To bilder som nokså sikkert er malt i Modum er *Tjern* (1879) og *Kone vasker tøy (Sørli-Gamla)* (1886).

Det finnes en del bilder som vi vet ikke er malt i Modum, men som har motiver som kan få en til å tenke på Modum. Et slikt bilde er *Seljefløten* (1889), det er malt ved Dælivannet i Bærum. *Sommernatt. Måneskinn i Nordmarken* er malt i Nordmarka ved Oslo. I vår sammenheng er det interessant at da Skredsvig hadde malt dette bildet, uttalte han: «... herlig – jeg fandt den gode gamle naive venn fra Modum igjen i meg selv. Og det var fælende godt. (IRT, s. 73.) Bildet viser også et kjært Skredsvigmotiv, innlandstjernet.

Våren 1892 malte Skredsvig det kjente bildet *Paa Vildstraa*, som er bygd på en opplevelse hans søster hadde på Modum mens hun var liten jente og var ute og gjette. Hun hadde gått seg vill med buskappen, mørket kom og kuene la seg. Jenta la seg tett inntil

Om bildet nedenfor skrev Skredsvig:

Hvis jeg lærte å male, vilde jeg male søster min, da hun måtte ligge ute en hel natt oppe i setermarken med buskappen. – Koldt var det, hun måtte dra skjortet over hodet og legge sig inn til bjellekua. Der sov hun til dagen grydde. (DN, s. 58)

Paa Vildgræs/Paa Vildstraa (1892).

Stranna (1878).

bjellekua og gjemte seg hos henne. Torleiv Kronen tolker bildet slik at det gjelder Skredsvigs eget liv. Han føler at han har vært på villstrå, og at han «liksom den vesle jenta legg seg inntil bjellekua, så prøvde Skredsvig å finne fram til mor Nøreg ved å leggje seg inn til den norske natura.» Einar Sørensen

har avvist denne tolkningen ved å henvise til at Skredsvig allerede som 20-åring hadde sett for seg at han skulle male dette bildet (se s. 33). Bildet er malt på Skredsvigs eiendom Hagan i Eggedal.

Utstilling på Åmot 1900

I årene 1899–1900 arbeidet Skredsvig med et bilde som han regnet som et av sine hovedverker: *Et dikt om døden*. Det ble først utstilt i jursalen i Drammen i perioden 9. november til 16. november 1900 og gjorde stor lykke. Mer oppsiktsvekkende er at det ble utstilt i Åmot på Breidablikk like etter, i perioden 22. november til og med 26. november. I boken *Møllerens sønn* har Skredsvig skrevet om hvordan idéen om en kunstutstilling på Åmot ble til og hvordan det hele gikk. Bildet har sammenheng med datteren Daisys død i 1884.

Even kunde ikke endnu faa noget høvlig Utstillingslokale i Christiania for sit store Billede og saa vilde han prøve en mindre Tourné i Provinsen med det inden Jul. Og en mørk Barfrostmorgen i November kjørte han de tre svære Kasser paa en Plankevogn nedover Dalen. Den svære Rammen hadde han siste Vinter selv snekret og broncert. Ved en sindrik Konstruktion var den til at tages fra hverandre. Hans Atelier hadde set ut som et Snekkerværksted og Barna stupte Kraake i Høvlflisen. I de værste Bakkekneikene skjøv

Kone vasker tøy/Sørli-Gamla (1886). Bildet har et kjent Modum-motiv, Sørli.

Et digt om Døden (1900). Frogner kirke.

de paa, Kjørerer og han, for at række de syv Mil til Aamot Jernbanestation inden Midnat.

Ved «Logi, Kaffe og Brus» mødte Asle og holdt Staldlykten op mot dem:

Nei se! er Møllargutten så seint ute med Pargas! og puffet Even for Brystet av gammelt inderlig Venskap.

Det lyste fra store Fabrikker og duret i Fosser; og da Asle hørte om Billedet, raadet han til at stoppe her og gjøre Utstilling. Ja for nu var det blit en By her, mange Arbeider med stort Forsamlingslokale. Snak bare med Formanden saa faar du «Breibdablik».

Og det gik. Haandskrevne Plakater sloges op paa Butiksdører, Telefonstolper og Hushjørner; at Lørdag og Søndag o. s. v. Entré for Voxne 50 Øre, Barn 10 Øre. Ilbud sendtes op til Gjeithus og Vikersund med Bekjendtgjørelser. Drammensbladene fik ogsaa Nyheten.

Lørdagen gik sørgelig rolig av, men saa kom Søndag, da var Togene overfyldte. Dø aa heilinga, lo Asle, se ut Gut! fra Plattformen til over Broen er det stappa med Folk, det er værre end sværeste Frelsesarmé, og Even fik gjentagene kraftige Puff i Hjertekulen. Du min kjære Ven Strand, du er en stor Spikkelant! Naar jeg mindes du flaug paa Mølla, liten og ingenting, saa Mjølje gav om dig! Aa naa er du en Berømmelse nest efter Gjest Baarsen, eller Gude og Tidemand?

Sent paa Kvæll sat Even og Asle og talte op Kassen, der laa bortimot trehundrede Kroner. Ja, det var en go Breibdablikdag for dig det, min gode Even Hansen!

Han forfulgte sin Succes, var i Drammen, det gik godt. Der kom Reportere fra Hovedstadsaviserne. En foreslog det

burde anbringes som Kirkebillede. (EH, s. 143–144.)

Siden det kom inn bortimot 300 kroner på utstillingen, må det ha vært bortimot 600 personer innenfor dørene. Det må sies å være et oppsiktsvekkende tall for en kunstutstilling på Åmot på dette tidspunkt.

Skredsvig skrev om dette bildet: «Vor lille Datter gikk i dag hjem til Jesus 2 Aar 3 maaneder gammel. [...] Egentlig et Billede i to. Tilhøre Forældrene ved den lilles Grav – Døden, som en ung staalklædd Ridder i Midten, han holder Dødningemasken mod dem, medens han fører den Lille ind til Frelseren.» Datteren Daisy ble født 22. juni 1883, men ble syk, og familien fikk av sin lege råd om at barnet ikke kunne leve og «at det var best å gjøre ende på dets lidelser. Så gav han ungen et sterkt sovemiddel og hun døde». (IRT, s. 76.) Skredsvig kom aldri over det tragiske dødsfallet.

Maleren blir forfatter

Skredsvig var i alle år en flittig brevskriver, og han skrev godt. Det var derfor trolig ingen stor overraskelse for innvidde at han begynte å skrive skjønnlitteratur. Det begynte med et skuespill som aldri ble oppført, men to akter ble trykt i tidsskriftet «Samtiden» i 1906. I 1908 kom så *Dage og nætter blant Kunstnere*, som ble anmeldt i aviser over hele landet og mye lest og utgitt på nytt i 1909, 1943 og 2010. Dette er Skredsvigs litterære hovedverk, men for oss moinger er de tidligere omtalte romanene

Møllerens sønn (1912) og *Evens hjemkomst* (1916) vel så interessante. De første femti sidene i *Møllerens sønn* handler om oppveksten i Modum, og mange steder ellers i romanen skriver Skredsvig om Modum og minner fra Modum. *Evens hjemkomst* handler om tiden i Eggedal. I denne artikkelen har vi benyttet oss av sitater fra disse to bøkene. I avisen *Oplandske tidende*, som kom ut i Modum, skrev han i 1910 en rekke artikler. I 1912 skrev han for Eggedal ungdomslag skuespillet *Kjæmpehaugen*. I 1914 kom en samling med fem noveller, *Glæas julaften*, en av dem handler om en gretten ungkar fra Modum. *Salomos høysang* (1918) har flere historier med Modum-preg, og en av dem handler om Even og familien hans. *Det gamle skilderi* (1921) er en forkortet og delvis endret versjon av *Dager og netter blant kunstnere*.

I disse bøkene ser Skredsvig tilbake på livet sitt. Man kan lure på hvorfor Skredsvig som var en populær maler, begynte å skrive noveller, romaner, erindringer og artikler. Han har selv sagt at han ønsket å rettlede unge kunstnere som ville orientere seg ute (ES, s. 11.). Kunsthistorikeren Einar Sørensen skriver at Skredsvig «håpet at skildringa av ham sjølv som ekte bærer av det norske bondesamfunnets nasjonale kulturarv skulle festes for fremtiden og stimulere interessen for hans kunst.» (ES, s. 11.) En annen forklaring kan være at han ville se på sitt eget liv, undersøke seg selv. Det var ikke noe nytt. Skredsvig har tegnet og malt seg selv en rekke ganger, noe som også kan tyde på at han ville finne ut av seg selv. Det kan også ha hatt betydning at han hadde mange forfattervenner: Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie, Gunnar Heiberg, Hans E. Kinck, Knut Hamsun, Hans Aanrud. Det var også en av hans malerkolleger som skrev mye: Christian Krohg. Vi kan heller ikke se bort fra at han hadde forhåpninger om å tjene bedre som forfatter enn som maler. Han var jo en populær mann.

Språk

Da Skredsvig dro til Christiania for å dra på malerskole, hadde han etter all sannsynlighet modumdialekt. I det miljøet han kom inn i, brukte de fleste riksmål. Alt tyder på at Skredsvig prøvde å legge seg etter deres talemåte, ung og usikker som han var. Etter at han kom til Danmark, prøvde han også å uttrykke seg på dansk. Malerkollegaen Erik Werenskiold har uttalt at Skredsvig talte en «underlig blanding av modummål og dansk». (IRT, s. 36.) I brevene til Skovgaard, som vi har sitert fra tidligere i denne artikkelen, ser vi at dette også gjelder hans skriftspråk.

Skredsvigs bøker er skrevet i riksmål, men med mange dialektinnslag. Kai Hunstadbråten har telt opp ca. 700 ord og uttrykk med dialektpreg i bøkene. Her er noen eksempler på dialektord: anna, bein, i bla, bryggeriset, bånestas, daua, dykti, eftasvæl, endli, flaug, gla, glømte, graut, gusjelov, heitannes (varm),

Fra Holleia (1922).

heitrende (sint), hejme, helles, himatt, hutte tu gut, háforno, hássen, ibetids, imellomát, itte, kjærke, klein, lessom, lime, nyli, ovom, plussli, pátte, skafft (for hverandre), sku, splintraner, tidli, ufysli.

Trolig har Gyldendal forlag bearbeidet språket i Skredsvigs manuskripter slik at det ble mer i overensstemmelse med riksmål. I brevene er språkføringen mer uryddig enn den er i bøkene. Kontrasten mellom riksmål/dansk og dialektord er ganske stor. I brevene ser vi også at rettskrivningen er så som så. Han skriver ofte ordene slik de uttales. Anmelderne var litt delt i vurderingen av Skredsvigs språkføring. Christian Krohg var begeistret og skrev at han «forandrer og fornyer det norske Sprog». Hamsun var begeistret for innholdet, men kritiserte språket: «du maa ikke skrive saa hæsblæsende, du hakker op altsammen.» (IRT, s. 159.)

Konklusjon

Skredsvig hadde en barndom preget av fattigdom, men det ser ikke ut til at dette har hatt noen ødeleggende virkning. Det han skriver, tyder på at han synes han har hatt en barndom med rike indre opplevelser, og at disse har nedfelt seg i hans sinn på en usedvanlig sterk måte. Både i sine bilder og ikke minst i sine bøker ser Skredsvig på Modum med varme følelser. I senere år kom Skredsvig ofte innom banken i Vikersund for å se på Kongsruds bilde *Møllerdammens utløp*. (MH II, s. 375–376.)

Om Skredsvig hadde vokst opp et annet sted enn Modum, med de samme foreldre og søsken, ville han nok ha utviklet det samme forhold til mennesker og natur som det han utviklet på Modum. Det var hans inntrykksvarhet, hans kjærlighet til natur og folk, hans hjemstavnsfølelse som var det avgjørende, ikke Modum. Etter hvert kom jo Eggedal til å bety vel så mye for ham som Modum. Men det var noe han var

Maleriet *Seljefløyten* er motiv for skulpturen og minnesmerket over Christian Skredsvig ved Modum rådhus.

gladere i enn både Modum og Eggedal, og det var kunst.

Skredsvig ble mer enn noen annen av sine samtidige en folkekjær maler. Det skyldes nok at han hadde så mange norske motiver som bidro dels til å skape forestillinger om Norge og dels til å bekrefte de forestillingene vi hadde: *Landskap med kuer* (1879), *Sankthansaften* (1886), *Vinje som gjetergutt* (1887), *Idyll* (1888), *Seljefløyten* (1889), *Paa Villstrå/Paa Villgræs* (1992), *Djupsjøen* (1904), *Vår i Hagan* (1919).

Hans bøker og bilder har utdypet vår oppfatning av landet og folket. De har styrket vår hjemstavnsfølelse og formidlet stemninger og opplevelser til oss. Selv uttalte han en gang at han ikke har lyst til å male annet «end det Hjemmelige». (ES, s. 17.) Han tilhører våre mest nasjonale kunstnere og har levd seg inn i vår natur og vår kultur, og han viser stor sympati med vort folk.

Men Skredsvig var mer sammensatt enn som så. Hele livet skiftet han mellom lengsel etter et liv i pakt med folk og natur, og lengsel etter den store verden, byene med kunstnere og kunstsamlinger. Skredsvig hadde en tosidig natur, på den ene siden den elegante, kunstelskende maleren og på den andre den trofaste,

norskfølende modumgutt. Når han var hjemme på Modum, på Fleskum eller i Eggedal, lengtet han ut til byene med et rikt kunstliv: Christiania, København, München, Paris. Når han var i byene, lengtet han hjem. Han ble drevet av lengsel både mot det europeiske åndslivet og sine norske hjembygder. Som Torleiv Kronen har skrevet, Skredsvig var moing – europeer – eggedøl. Men det er minnene fra Modum som han oftest vender tilbake til, og som gir ham trygghet.

Det som mer enn noe annet gjør at Skredsvig skriver om Modum med så stor varme, er at det var der han møtte verden for første gang: vann, trær, dyr, mennesker, åser, daler, fjell, himmel, og at han møtte alt med forundring, som om verden ble skapt foran hans øyne. Den verden han så bli til, den prøvde han å gjenskape som kunstner. Mange synes at han langt på vei lyktes med det, men som han selv uttrykte det: Det var ikke lett å «famle seg tilbake til småguttens nyskapte, veldige forundringsverden». Kanskje er det ingen som har klart det i samme grad som Skredsvig. Det er en uvanlig rik billedskatt og ordsfattighet han har gitt oss.

KILDER

- Christian Skredsvig: *Dager og netter blant kunstnere* (3. utg., u.å.) - DN
 Christian Skredsvig: *Møllerens sønn* (1912) - MS
 Christian Skredsvig: *Evens hjemkomst* (1916) - EH
 Christian Skredsvig: *Det gamle skilderi* (1921) - DGS
 Christian Skredsvig: *Glæas julaften* (1914) - GJ
 Christian Skredsvig: «*Salomos høisang*» (1918) - SH
 Christian Skredsvig: Brev til Joakim Skovgaard. Skovgaard-museet, Viborg
 Ingrid Reed Thomsen: *Chr. Skredsvig* (1995) - IRT
 Einar Sørensen m.fl.: *Christian Skredsvig. Virkelighet og fortelling* (2009) - ES
 Thorleiv Kronen: *Christian Skredsvig. Liv og diktning* (1939) - TK
 Håkon Kongsrud: *Modum i malerkunsten vår* (1954) - MM
 Kai Hunstadbråten: «Modumsdialekten i Christian Skredsvigs diktning». *Maal og minne* 1968 - KH1
 Kai Hunstadbråten: «Modumsdialekten i Christian Skredsvigs diktning» *Gamle Modum* 1988 - KH2
 Modum Blaafarveværk/Modum kunstforening: *Christian Skredsvig* (1978) - MB
Modums historie 1-7 - MH
 Håkon Kongsrud: «Minnespor. Christian Skredsvig (1854-1924). Anders Kongsrud (1866-1938)» *Gamle Modum* 1987

BILDER

- Christian Skredsvig. Katalog Modums Blaafarveværk/Modum Kunstforening* (1978): (s. 29 høyre spalte, s. 32, s. 34, s. 36 venstre spalte, s. 39 øverst til høyre, s. 41 øverst til venstre)
 Nasjonalmuseet, Oslo: (s. 39 nederst v/Lathion, s. 40 øverst)
 Skovgaard-museet, Viborg, Danmark: (s. 35, s. 36 høyre spalte, s. 37)
 O. Væring Foto A/S: (s. 41 nederst)
 Trøndelag Kunstgalleri, Trondhjem (s. 40 nederst)
 Frogner Kirke (s. 42)
 Modum Sparebank: (s. 31 høyre spalte)
 Asbjørn Lind (s. 29 venstre spalte, s. 30)
 Karl Teigen: (s. 43)
 Jan Ung (s. 39 øverst til venstre)

Professor dr. techn. Harald Sørum

Harald Sørum fra Snarum var en framtreddende vitenskapsmann. Han var professor i eksperimentalfysikk og røntgenteknikk og en pioner innen røntgenstrålers anvendelse. Han bygde opp Norges første røntgenlaboratorium for strukturstudier ved Norges tekniske høgskole (NTH).

Harald Sørum ble født 5. mai 1915 på gården Svarterud ved Snarumselva. Foreldre var Martin Sørum og Ingeborg Stende Sørum. De hadde 8 barn, hvorav Harald var nest yngst. Etter bestått studenteksamen i 1935 startet Harald med kjemistudier ved Norges tekniske høgskole i Trondheim, hvor han ble uteksaminert i 1941. Han skiftet snart over til fysikkmiljøet som vitenskapelig assistent i to år. Dette markerte starten på Haralds akademiske karriere innenfor et felt som har betydd og betyr mye den dag i dag, nemlig studiet av og bruken av røntgenstråler. Deretter gikk veien til et 2-årig studium ved det kjente Cavendish Laboratory i Cambridge og videre til samarbeid med mange betydningsfulle vitenskapsmenn i Europa på den tiden. I perioden 1949–53 var han tilbake til Fysisk Institutt ved NTH. Basert på undersøkelser som startet under oppholdet i Cambridge, la han fram og forsvarte sin dr. techn.-avhandling ved NTH i 1952. De følgende tre årene var han ansatt som forsker ved Forsvarets Forskningsinstitutt på Kjeller. I denne perioden ble han gift med Karen Margrethe Byberg fra Jæren, som han fikk to sønner med. Til Haralds store sorg døde den ene i 1963 bare 8 år gammel.

Elektromagnetisk stråling, og dermed elektromagnetiske bølger, omgir oss på alle kanter. De er grunnlaget for radio, TV, mobiltelefon, radar, laser, satellitnavigasjon og mange former for bruk av røntgenstråling. Røntgenstrålingen er spesiell på den måten at bølgelengden er ekstremt liten sammenlignet med andre typer elektromagnetisk stråling. Derfor tok det tid å identifisere denne strålingen. Det var ikke før i 1895 at Wilhelm C. Røntgen oppdaget den strålingen som ble oppkalt etter ham. For å indikere at strålingen var ukjent, kalte han strålene for X-stråler. På engelsk benyttes navnet fremdeles: X-rays.

Røntgenstrålene ble hurtig tatt i bruk i mange land, først og fremst i medisinsk sammenheng. Røntgenstråler trenger igjennom materialer som er ugjennomskinnelige for alminnelig lys og kan derfor benyttes til å avfotografere kroppens indre organer. Etter hvert ble røntgenstrålene også benyttet til å studere materialenes indre strukturer. Det skulle likevel gå mer enn 50 år før dette feltet ble etablert som eget

Harald Sørum.

fagområde ved fysikkmiljøet ved NTH. Den som sto for dette var Harald Sørum. Han var 41 år da han i 1956 ble beskikket til dosent i røntgenteknikk. I 1967 ble det opprettet et professorat i fysikk med fagområde røntgenteknikk, og Harald Sørum ble utnevnt i stillingen. I mellomtiden hadde han hatt et ettårig professorat i eksperimentalfysikk.

Sørums vitenskapelige aktivitet omfattet både organiske og ikke-organiske materialer som mineraler og metaller. Han bygde opp Norges første røntgenlaboratorium for strukturstudier ved NTH. I den forbindelse bygget han og hans medarbeidere i 1970-årene et spektrometer med ekstraordinær høy oppløsningsevne, ca. 0,001 mm, noe som gjorde det mulig å studere metallstrukturer med vesentlig forbedret nøyaktighet. Dette var et arbeid som opptok ham sterkt. Derfor fortsatte han med dette i flere år etter sin avgang som professor i 1982. Da flyttet han til Lillehammer og tilbrakte pensjonisttilværelsen der. Som ivrig fjelltraver og friluftsmann trivdes han aller best i hytta på Ringebu.

Harald Sørum døde den 12. juli 1995 og er gravlagt på Søre Ål kirkegård. I minnetalen som Emil

J. Samuelsen holdt i Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i 1996, ble Harald Sørum karakterisert som en dugelig og godt likt lærer. Han minnes av sine studenter som en meget grundig og god pedagog, med en spesiell evne til å gjøre laboratoriedelen av studiet interessant. Det var ikke bare fysikkstudenter, men også kjemi- og metallurgistuderende som fulgte forelesningene hans i røntgenteknikk. Det var vel ikke uten grunn at han ble utnevnt til professor i eksperimentalfysikk før han tiltrådte som professor i røntgenteknikk. Han var stillfarende og beskjeden på egne vegne, men oppnådde stor tillit hos studenter, kollegaer og andre samarbeidspartnere. I det akademiske miljøet forteller det mye at han ble valgt til

dekanus (avdelingsleder) for Almenavdelingen ved NTH i 1967.

Det kan trygt sies at Harald Sørum var en pioner når det gjelder røntgenstråler og deres anvendelse for å studere materialenes indre struktur på universitetsnivå i Norge. Dermed ble hans innsats også et viktig bidrag til å forstå og påvirke materialenes egenskaper. Det var virkelig grunnleggende og viktige studier han drev på med.

En hel generasjon av materialkyndige her i landet har lært materialinnsikt under hans lærestol.

KILDE

Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forhandlinger 1996

Erik Gundhus:

Modum Pinsemenighet

Gamle Betlehem.

I den senere tid har det bl.a. gjennom Modum historielag vært rettet en del oppmerksomhet omkring den store innvandring av svensker til Modum, og kanskje spesielt til Geithus, som fant sted på 1800-tallet. En av disse, Karl Olsen, var med blant grunnleggerne av det som i dag bærer navnet Modum Pinsemenighet. I den forbindelse har undertegnede på oppfordringsamletnoenglimtframenighetenshistorie. De fleste opplysningene er mottatt fra Lars Thorvaldsen og Karl Olsens svigersønn, Eugen Nilsen.

Modum Pinsemenighet, som i dag har sitt tilhold i lokalet Betlehem, vis-à-vis Coop på Geithus torg, kan skrive sin historie tilbake til året 1893. Noen venner, under ledelse av en forkynner med navn Otto Hansen, begynte å samles til frie evangeliske møter i ei stor stue i det som betegnes som en arbeiderbolig ved papirfabrikken.

Det hadde gått vekkelse over Modum før. Det er kjent at Hans Nielsen Hauge hadde møter her, bl.a. i ei gammel stue, som sto på tomte hvor bensinstasjonen YX-Geithus ligger i dag. Flere steder i bygda fantes

spor etter haugianismen. Lyder Brun, som ble prest i Modum i 1862, hadde en sterkt vekkelsespreget forkynnelse, og det heter at han ved en anledning ble formant av biskopen om «at moderere sin religiøse iver.» Den kjente helbredelsespredikanten Boltzius (1836–1910) besøkte også Modum. Det var god grobunn for den nye lekmannsbevegelsen, som etter hvert vokste fram.

Stadig flere sluttet seg til møtene i Geithus. Etter hvert begynte de å praktisere voksen dåp (også kalt troendes dåp). Dette førte imidlertid til at de ikke lenger fikk fortsette møtene i nevnte bolig. Tanken om å bygge sitt eget gudshus tok derfor snart form, og den vesle venneflokk, som hadde begynt i arbeiderboligen, gikk inn for dette med iver og glød.

En gårdbruker ved navn Kjeldsen, fra Sandsvær, eide en stor del av Geithus. Han gav venneflokk, som hadde begynt i arbeiderboligen, tomte i krysset Dælveien/Internatveien, og snart var arbeidet i gang med rydding av tomte og legging av grunnmur til huset. Tømmer fikk de kjøpt på fabrikk.

Karl Olsen med sin hustru.

Det finnes ei liste som forteller at følgende personer var med på bygginga: David Bråthen (byggeleder og tømmermann), Marie Hansen, Otto Hansen, Anne Eriksen, Skomaker Kristian Eriksen, Johanne Knutsen, Hans Knutsen, Helma Mathilde Karlson, Karl Olsen, Marie Larsen, Godberg Larsen, Johanne Pettersen, Nikolay Pettersen, Ovidia Samuelsen, urmaker Samuelsen, Elise (senere gift med Johan Magnussen), Johan Magnussen, Hanna Olsen, Hans Andreas Olsen, Andrea Pettersen, Oluf Pettersen, August Pettersen, Petter Bjerk, Anna Nikolaysen, Jørgine Støa, Josefine Alsterquist, Mathilde Davidsen og David Davidsen.

Søndag, 17. november 1895 ble en stor høytidsdag for den lille venneflokken, som da kunne innvie sitt nye gudshus. På formiddagen ble Karl Olsen fra Värmland i Sverige viet til sin hustru Helma Mathilde Karlson fra Båhuslen, og på ettermiddagen var det fest. Dagen etter var det igjen vielse, idet evangelist Johan Magnussen ble viet til sin Elise.

Fra begynnelsen på 1900-tallet vokste Pinsebevegelsen fram over hele landet, og virksomheten i Geithus ble helt fra begynnelsen sterkt knytta til den, men i navnet ble den formelt ordnet som pinsemenighet først i 1929. Menigheten fikk fra da navnet Geithus Pinsemenighet, som senere, i 1938, ble forandret til Modum Pinsemenighet.

I bladet «Byposten», som ble utgitt av pastor T.B. Barrat, Pinsebevegelsens grunnlegger i Skandinavia, kan vi allerede fra 1907 lese rapporter om virksomheten her på Geithus. Et sitat: «Sidstleden bededag samledes omtrent 400 venner med vennene på Geithus til et af Gud velsignet stevne.»

Karl Olsen og Johan Magnussen ble sentrale skikkelser i de første årene, Magnussen som evangelist og Olsen som menighetens leder sammen med Otto Hansen. Etter at Otto Hansen flyttet fra stedet, fortsatte Karl Olsen som leder, en oppgave han gikk inn for med iver og glød inntil han på et menighetsmøte 29. mai 1938 fikk en gripende avslutning på sin tjeneste. Etter å ha lest fra Bibelen i brevet til Hebreerne, kapittel 11, som gjerne kalles troskapitlet, sank han plutselig om og var død. Det var som den tilkalte lege, dr. Batt, uttrykte det: «Han døde på post.»

Senere har flere personer hatt ansvar som ledere for menigheten. Spesielt bør nevnes Karl Olsens svigersønn, Eugen Nilsen, som sto som leder i mange år. I 1938 kom en evangelist ved navn Birger Thornes på besøk, og han ble menighetens forstander i 5 år. I denne perioden opplevde menigheten sterk vekst, og antall medlemmer ble fordoblet.

Modum Pinsemenighet har i årene som har gått vært en aktiv misjonsmenighet, idet en rekke misjonærer har mottatt økonomisk støtte herfra. Menigheten var også i sin tid med på å sende ut to av sine egne medlemmer, Margaret Johnsen og Arne Nilsen, som misjonærer i hhv. India og Kenya.

Arbeid blant barn og unge har opp gjennom årene hatt stor plass i menighetens virke, og mange har lagt ned en betydelig innsats i søndagsskole- og juniorarbeidet. I dag er det barnearbeidet Helt Konge, samt Junior'n, som samler de yngste, og Helt Konge har vært så populært at det til tider har vært venteliste for å komme med.

Ellers kan nevnes at samarbeidet med andre kristne i Modum har vært svært godt, noe som bl.a. har kommet til uttrykk gjennom årlige tverrkirkelige møter/gudstjenester siden 1949.

Det gamle gudshuset i Dælveien/Internatveien fungerte som menighetens tilholdssted i 100 år. Etter hvert ble det imidlertid lite tilfredsstillende etter dagens krav, og menigheten begynte å se seg om etter tomt hvor en kunne reise et nytt forsamlingslokale. Dette fant sin løsning ved at menigheten overtok en eiendom ved Geithus torg. Den hadde tilhørt den samme papirfabrikken som for øvrig var tilholdsstedet ved menighetens begynnelse ett hundre år tidligere.

Søndagsskolen 1922.

Etter en stor dugnadsinnsats var menigheten, på dagen 100 år etter innvielsen av det gamle lokalet, i stand til å innvie sitt nye gudshus ved Geithus torg 17. november 1995. Her ønsker menigheten å nå så

mange som mulig med det glade budskap ved å drive en åpen og utadrettet virksomhet, hvor den ønsker alle velkommen til sine samlinger.

Nye Betlehem.

Er «Modum» likevel et gårdsnavn?

I en tidligere artikkel i *Gamle Modum* (14. årg., 1999) har jeg skrevet om navnet Modum. Navnet er sammensatt av to ledd, «mod» og «um». Sisteledet kommer av «heim», vanligvis brukt som gårdsnavn. Førsteledet viser til et gammelt navn på elva, «moða», et navn som trolig henspiller på den vanskelige og strevsomme elvestrekningen med alle fossene.

I noen tilfeller har vi navn som ender på -um bare som bygdenavn. Her kan det ligge et tapt gårdsnavn til grunn. Vi kan ta som eksempel bygdenavnet «Snarum». Det er ingen gård som heter Snarum. Men nord for kirken ligger Prestegården, et gårdsnavn som neppe er det opprinnelige. Det er lett å tenke seg at Prestegården er den opprinnelige Snarumgården. Kan det finnes en gård som har båret navnet Modum?

Jeg vil peke på en mulighet. Vi har en gård som heter Mælum. Den ligger ikke så langt fra Embretsfoss, der hvor elva ved slutten av steinalderen møtte fjordarmen som sto innover i landet, og som skapte en sjø på Eiker. Tenker vi oss farende folk som drar innover i landet, så var det lett å fare med båt oppover denne sjøen. Men så kom elvestrekningen med fosser som skapte problemer for ferdselen. Farende folk måtte over land og trekke båtene over høgda til Vassbonn i Bergsjø. Området ved denne første fossen var et viktig punkt for all ferdsel. Kanskje Moða var navn på fossen og ikke bare elva. Det nåværende navn Embretsfoss må være et yngre navn. Det finnes i formen Ingebrigtsfoss midt på 1700-tallet.

Vi kan ta et sideblikk til sideelva Simoa. Omtrent på samme høydenivå som Embretsfoss finner vi Haugfoss. Gården ved Haugfoss er Fossum. Fossum

behersker det området hvor ferdafolk måtte dra båtene over land. Denne viktige gården har sitt navn etter fossen.

Ved Embretsfoss ligger altså gården Mælum og har en tilsvarende plass. Gården har alltid vært en stor gård. Derfor er navnet den har påfallende intetsigende. Mælum kommer av «medalheim» som betyr mellomgården. Formen «medalheim» er belagt i middelalderen. Men hva ligger gården mellom? Både i nord og sør er det bare mindre og yngre gårder. Det er vanskelig å se at «mellomgården» er et navn som beskriver noe typisk ved denne gården. Kan det være at navnet alt i middelalderen ble misoppfattet og gjengitt i forvansket form?

Mitt spørsmål er om «medalheim» er en forvansking av «moða-heim». Vi har de to konsonantene «m» og «d» i begge ordene. «Medalheim» har en «l» for mye, og vokalene er ikke helt de samme. Likheten er likevel påfallende. Det vil være tilfredsstillende å kunne tolke gårdens navn på en måte som henspiller på dens viktige plass ved fossen.

Navneforskeren Oluf Rygh har ikke omtalt Modum-navnet i Buskerudbindet av *Norske gårdsnavn*. Derimot er navnet Moum i Borge i Østfold behandlet. I Glommas nedre løp, nedenfor Sarpsfossen, ligger Moum-gårdene. Det er navnet på disse gårdene Rygh tar for seg og tolker som moð-heim. Den skriftlige formen «modum» er belagt også derfra. Moum ligger altså ved store fosser nederst i et stort elveløp. Tilsvarende ligger Mælum ved den fossen som avsluttet elveløpet da de gamle navnene ble satt. Jeg vil legge fram som en mulighet at Mælum er den gården som har gitt navn til Modum-bygda.

Utsikt over Modumbygda fra Heggen. Foto: Brit Mamen.

Asbjørn Lind:

Stedsnavn i Modum og omegn i middelalderen

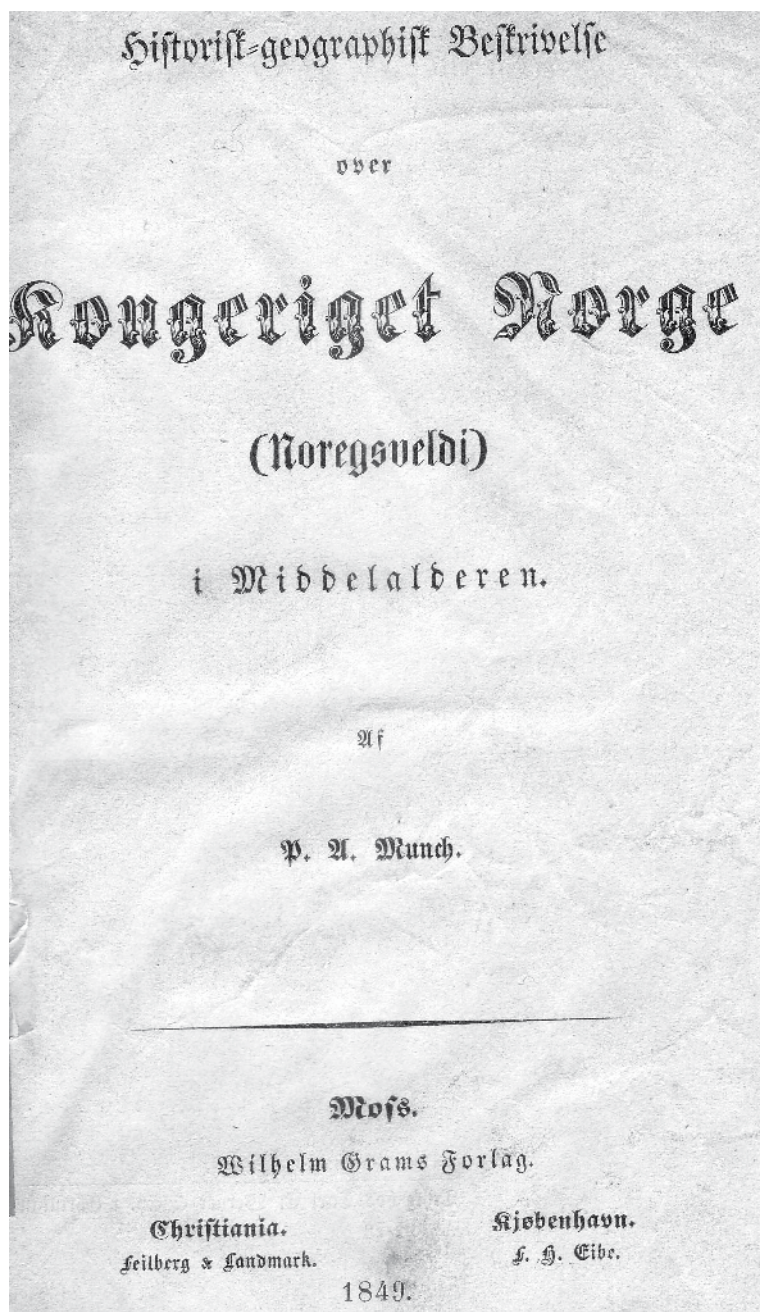
På 1700- og 1800-tallet var mange i Norge opptatt av å få bedre kjennskap til Norges historie, våre fortidsminner, landets geografi, landets lover, den norrøne mytologien og landets gamle språk, norrønt, og den litteratur som var skrevet i dette språket. Under dansketiden ble det ikke gjort så mye for å forske og ta vare på denne kulturarven.

Mange forskere, bildende kunstnere og forfattere deltok i arbeidet med å bedre vårt kjennskap til denne kulturarven, og dermed styrke vår nasjonalfølelse. Men det er grunn til å framheve én, nemlig Peter Andreas Munch, som utmerket seg ved en imponerende allsidighet i og med at han utfoldet seg på alle de nevnte områdene. De som kom etter ham, har som regel ikke behersket mer enn ett av de nevnte områdene. Ingen har bidratt mer til å utvikle vår følelse av kulturell selvstendighet på de nevnte områdene.

Hans hovedverk er åttebindsverket *Det norske Folks Historie* (1851–1863), som fremdeles er en hovedkilde for norsk historieforskning. Det omhandler tiden fram til 1397. Han utgav flere norgeshistorier beregnet på allmennheten. For de unge utgav han *Norges, Sveriges og Danmarks historie til Skolebrug* (1838). Sammen med Rudolf Keyser utgav han det store verket *Norges gamle Love* (1846–49). Han utgav flere lærebøker i norrøn mytologi, bl.a. *Nordmændenes ældste Gude- og Heltesagn* (1854). Stor var også hans innsats for å få spre kunnskap om det norrøne språket og de gamle, litterære tekstene. Han utgav sammen med C. R. Unger *Det oldnorske Sprogs eller Norrønasprogets Gramatik* (1845), og de litterære verkene *Den eldre Edda* (u.å.) og *Kongespeilet* (1848) samt vår gamle historie *Norges Kongesagaer* (1859) m.m. Sammen med arkitektene H. E. Schirmer og W. von Hanno utgav han et verk om Nidarosdomen, *Thronhjems Domkirke* (1859).

I denne artikkelen skal vi konsentrere oss om hans bok *Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge (Noregsveldi) i middelalderen* (1849), der han

systematisk beskriver Norges grenser, inndeling i fylker og bispedømmer m.m. og like systematisk gir en oversikt over fjell, fjorder, elver og øyer. Han beveger

seg Norge rundt og bruker både middelalderens navn og sin samtids navn, noe som gjør det mulig å skjønne navnene. I denne artikkelen skal vi se på noen av de navnene som gjelder vårt område. Hensikten er å gi et inntrykk av hvordan navnene var i middelalderen (vikingetiden). Navnene ble nok ikke uttalt slik de her skrives. Munch normaliserte navnene, dvs. at han skrev dem i en form som er i samsvar med det norrøne grammatiske systemet.

Det er tre fremmede bokstaver som blir brukt i sitatene fra Munchs bok: þ (*thorn*) blir uttalt som th i engelsk thing, œ blir en lang ø-lyd, ð (edd, stungen d) blir uttalt som th i engelsk there.

Inndeling i fylker

Munch skriver: «Norges ældste og fornemste Inddeling var i Fylker (fylki, af folk) af hvilke ethvert i de ældste Tider udgjorde et eget uafhængigt Kongerige.» Han navngir 31 fylker som han regner opp nordfra. Fra hans fullstendige oppregning av fylkene tar vi her med bare det som gjelder vårt eget fylke og de fylkene som lå rundt. Vi ser at inndelingen i noen tilfeller er litt annerledes enn i dag.

17. *Haddingjadalr*, nu *Hallingdalen*
18. *Valdres*, nu ogsaa *Valdres* eller *Valders*
21. *Grænafylki*, det nuværende *Bratsbergs Amt* tilligemed *Numedals Fogderi af Buskeruds Amt*.
22. *Vestfold*, det nuværende *Jarlsbergs og Larviks Amt*, tilligemed *Liers, Ekers og Sandsvers Prestegjelde af Buskeruds Amt*.
23. *Vingulmörk*, det nuværende *Akers og Follou Fogderi* tilligemed saameget af *Smaalenenes Amt*, som naaede til *Glommen*.
26. *Haðafylki*, indbefattende *Hadeland, Ringerike med Modum, Sigdal og Krødsherred, Land og Thoten*.

Inndeling i sysler

Inndelingen ovenfor ble ifølge Munch i slutten av Norges uavhengighetsperiode nesten fortrent av inndelingen i sysler (sýslur) eller kongelige Bestyrelses- og Skatteoppebørsels-Distrikter. Her er ikke Modum nevnt, men hører til i Hringarikissýsli. Som ovenfor tar vi bare med syslene som tilhører vårt område.

Grænafylki udgjorde *Skiðusýsla*, saakaldet efter *Byen Skiða* eller *Skiðan*, *Skien*.

Túnsbergssýsla, saakaldet efter *Staden Tunsberg*, indbefattede det meste af *Vestfold*, undtagen *Lier (Hliðir)*. *Oslóarsýsla*, saakaldet efter *Staden Osló*, indbefattede *Lier, Røken, Hurum* og det nuværende *Akers og Follo Fogderi*. *Haðafylki* synes at have indbefattet 3 Sysler, *Hringarikissýsli (Ringerike)*, *Haðalandssýsla (Land og Hadeland)* og *þótnarsýsla (Thotn)*.

Inndeling av fylkene

Munch gjør oppmerksom på en videre inndeling av fylkene i halver, tredinger og fjerdinger og under der igjen hereder, men han nevner ikke eksempler på dette. Han skriver:

Fylkerne inddeelttes i mindre Afdelinger, som kaldtes Halver (hálfur), Fjerdinger (fjórðungar) eller Tredinger (þriðjungar) eftersom Fylket bestod af tre eller fire Afdelinger. Halve-Inddelingen var hyppigst i den nordre, Fjerding-Inddelingen i den vestre, og Tredings-Inddelingen i den søndre Deel af Landet. De nysnævnte Afdelinger deelttes igjen i Hereder (herúð, enkelt herað).

Inndeling i lagting

Landet var inndelt i fire lagting: *Frostupingslög*, *Gulapingslög*, *Eidsivapingslög* og *Borgarþingslög*.

Fjell, hav og fjorder

Det er ikke så mye fjell, hav og fjorder i vårt distrikt, og derfor er det heller ikke så mye som står om det.

Foldin, den ydre, bredere Deel af Christiania-fjorden, indtil dens Deling i tre Grene, a) den korte Söndynarfjörðr (Sandesogns Bugten); b) Dröfn eller Drafnarfjörðr, ogsaa skrevet Dramn, Dramnarfjörðr, (Dramsfjord); c) Oslóarfjörðr, som gikk ind til Oslo og derpaa svingede om Nesoddi mod Syd under Navn af Botnfjörðr.

Elver og innsjøer

Elver er det mye av i vårt distrikt, og det står det en del om hos Munch. Vi gjengir det meste av det han skriver. Munch har selv brukt navnene fra 1800-tallet som forklaring på de norrøne navnene, og disse navnene er omtrent de samme som i dag. Vi kan merke oss at Munch bruker navnet *Dröfn* om *Drammenselven*, ikke *Moða*.

Lögr, Laagen, udspringer af Fjeldvandet Löger i Hardanger, løber gjennom Numadalr, derfra gjennom Herederne Sandsverf, Lagardalr og Heiðarheimr, og falder i Lagarvik.

Dröfn, Dramselven, der falder i Fjorden af samme Navn, har Tilløb fra tre Hovedvasdrag: a) Haddingjadalens, der gjennomløber Indsøen Kræðir, Krøderen, og forener sig med Dröfn i Heredet Móðheimr, Modum; b) Valdres og Ringerikes Vasdrag, der udspringer paa Fillafljall, danner flere Søer, hvoriblandt Mjör i Valdres, kaldes i Bagns Herred Begna; gaar ind i Ringerike, hvor den i Bygden Árdalr, Aadalen, danner Indsøen Spirill, danner derpaa den store Indsø Týri, gjennomstrømmer Móðheimr, kaldes nu Dröfn og gaar ind i Vestfold, hvor den gjennomstrømmer Eikjar og danner Grændsen mellom Skógabygð (Skouger) og Hliðir (Lier) indtil den ved Koparvik, Kopervik, falder i Drafnarfjörðr; c) Lands og Hadalands Vasdrag, der kommer fra den store Indsø Rönd eller Rand, Randsfjorden,

hvoraf den nordre Deel tilhører Land, den søndre Hadeland; ved en kort Elv forener den sig med Valdres-Vasdraget paa Ringerike, noget ovenfor Njarðarhof, Norderhov. Elven Dröfn optager ogsaa paa Móðheimr en mindre Elv, der kommer fra Eggjadalr og Sigdalr.

Modum, Sigdal, Krødsherad, Snarum

Disse Smaadale, Snarheimr, Krødisherað, Sigdalr og Eggjardalir, kaldtes med et fælles Navn þverdalir.

Kirker

I opprømsingen av navn på kirker kan vi i noen tilfeller se bruk av det gamle kasussystemet. Ovenfor har vi flere steder sett formen Moðheimr, som er den formen vi bruker når navnet er subjekt i setningen. Nedenfor finner vi formen Moðheimi, den såkalte dativformen, som i dette tilfellet kommer av at vi har preposisjonen á (på) foran navnet. Også preposisjonen í styrer dativ, f.eks i Eggjardölum, som har nominativformen Eggjardalr.

Paa Ringerige, Modum, Sigdal m.m. [fantas disse Kirker]: Nes k. i Árdal (Nes), Haugs k. i Vangsbygð (Haug K.), ogsaa kaldet Vangs k., Njarðarhofs k. (Norderhou K.), k. á Steini (Steen), Hóla k. (Hole K.), k. á Bænikjunes (Bønsnes K.), Heggini k. á Móðheimi (Modums Hovedkirke), Nyjakirkja á Móðaheimi (Nykirke), Snarheims k. (Snarums K.), Hólmheims k. i Sigdal (Sigdals K.), k. á Hørgasetri (Hørgesæter), sammesteds; Vatnáss k. (Vatnaas K.) sammesteds, Hoflands k. i Eggjardölum (Eggedals K.), Ólbergs k. i Krødisheraði (Krødsherreds K.).

Navn på gårder

Hver omtale av fylkene avsluttes med navn på noen utvalgte gårder. Her tar vi med de gårdsnavnene som er nevnt i forbindelse med Modum, Sigdal og Krødsherad.

Paa Móðheimr og Snarhemr: Askheimr (Askim), Glitrar (Glitre), Meðalheimr (Meleim), Gilheimr (Gjellum), Jaðarr (Jar), Kjólalstaðir (Kjølstad), Vikr (Viger), Hofland (Hofland), Dísini (Disen), Roðini (Raaen), Skjaldbreið (Skjelbred), Djúpvik (Døvig) med et rigt Laxefiske. I Sigdalr, Eggjardalir og Krødisherað: Solheimr (Soleim), Haffarir (Hoffar), Jaðarr (Jar), Sleðvik (Slevigen), Hringunes (Ringenes), Yrpini (Ørpen).

Vi skjønner av de eksemplene på middelaldernavn vi har tatt med her, at mange stedsnavn har en lang historie, og at de kan fortelle om tidligere tiders tenkemåte. Vi ser også eksempler på at den norrøne formen av et stedsnavn ofte tydeligere viser betydningen av navnet enn nåtidens navn gjør. Mange navn er blitt forvansket gjennom århundrene. Når vi skal finne ut hva et stedsnavn betyr, er det ofte nødvendig å gå tilbake til middelalderen og se hvordan navnet ble skrevet da. Når vi for eksempel ser at Askim i middelalderen ble skrevet Askheimr, skjønner vi mer av hva stedsnavnet Askim kommer av og betyr.

Norrønt er et språk som man stort sett må lære som et fremmedspråk for å forstå, men de fleste vil gjenkjenne stedsnavn som de kjenner godt, selv om det forekommer til dels avvikende stavelser og endelser. Navn er en del av vår kulturarv.

1. maifeiringen på Modum for 100 år siden

I avisene Fremtiden for 28., 29. og 30. april 1910 sto det en stor annonse om 1. maifeiringen på Modum:

«Nordre Tog Utgaar fra Gjeithus stasjon kl. 2 i saadan orden.

1. Katfos Musikkor
2. Barnetoget
3. Kvindeforeningene
4. Vikersund Arbeiderforening
5. Fremad Vikersund
6. Gjeithus Papir- & Træmassearbeiderforening
7. Skjærdalen Musikkor
8. Katfos Papir- & Træmassearbeiderforening

I denne orden marscheres over den nye bro om Tomta, Skredsvig og Gjeithus skole til Braaten. Her gjøres holdt. Tale av Chr. Hornsrud. En Resolusjon om almindelig Stemmeret for Kvinder vil bli sat under Avstemning. Fra Braaten marscheres i samme orden til Vikersund, der tale for dagen blir holdt av Chr. Hornsrud.

I Fremtidens forhåndsomtale 29. april ble det understreket at feiringen på Modum ville bli betydelig større enn den tidligere hadde vært. Spesielt ble det nevnt at «Nordre Tog» skulle gå over «den nye bro» – Nybrua – som var åpnet i november året før. Ellers må det jo i dag bemerkes at særlig deltagerne i Nordre Tog ikke kunne være særlig «fotsjuka»!

Opplutningen om maidagen på Modum i 1910 ble skikkelig stor den.

2. mai kunne Fremtiden rapportere følgende om Nordre Tog:

«Nordre Demonstrasjonstog talte ved indmarschen til Braaten over 800 deltagere. Det største Tog vi har havt nogen 1. Mai. Hundreder og atter hundreder stod opstillet som tilskuere omkring de veie Toget passerede. Hornsrud talte udmerket paa Braaten. Ved Vikersund var toget saa stort at Arbeiderforeningens sal og gaardsrum blev stappende fuldt. Hornsrud holdt en glimrende tale. Nævnte Bjørnson i anerkjendende ord.»

4. mai hadde Fremtiden et utførlig og meget personlig preget referat av signaturen «O.....lm» om feiringen i søndre del av bygda.

Søndre Tog Opstilles i Strandgaden ved Aamot kl. 2 i følgende orden:

1. Nymoens Musikkor
2. Barnetoget
3. Kvindeforeningen
4. Haugfos Træmassearbeiderforening
5. Modum Jern- & Metalarbeiderforening
6. Kongssagene Brugs Arbeiderforening
7. Embretsfos Musikkor
8. Embretsfos Papir- & Træmassearbeiderforening
9. Glomsrudkollen Grubearbeiderforening

Straks Toget er opstillet taler Hr. Eugen Olaussen om almindelig Stemmeret for Kvinder. Derefter marscheres over Broen til Steinbro hvor hr. Redaktør Eugen Olaussen taler for dagen.

1ste Maimerker a 25 Øre faaes ved Møtestederne og hos Togførerne d'hr. Mads Baarud og Hans J. Tandberg.

Fra kl. 8 til 2 holdes Fest paa Folkvang, Gustadhøiden og Vikersund Arbeiderforening. Deltagerne i Festen betaler 50 Øre ekstra.»

«1. Mai paa Søndre Modum.

1. Mai arbeidernes dag oprandt med straalende vaarveir og solskind. Tidlig paa morgenen for det ene flag efter det andet til tops. Og skuddene drønet utover bygden.

Jeg stod ute paa bakken og saa og hørte paa dette. Uvilkaarlig grep den tanke mig: Er det ikke som et forsynets styrelse dette for arbeiderne, likesom et rop eller en befaling, i dag skal du være med at arbeide for din frihet, husk paa, hva det gjælder, og gjør din plikt. I dag maa du være med. I dag maa og skal du være med og demonstrere for 8-timers arbeidsdag.

Kl. 2 skulde toget staa ferdig til avmarsch i Strandgaden. Allerede mellem kl. 12 og 1 kunde man se store flokker efter veiene paa vandring til Strandgaden. Ved ½ 2-tiden var en anseelig menneskemængde samlede, ca. 1200. Ca. 900–1000 mennesker deltok i demonstrasjonstog.

Foreningene blev opstillet hver under sine respektive faner. Derpaa blev ordet git til hr. Eugen Olaussen av formanden for demonstrasjonen, hr. Baarud.

Dette fotografiet viser det første 1. maitoget her i Modum. Forkjempere for arbeidernes 8-timersdag, Anton Arnesen, bygde og bodde i huset øverst til høyre. I tilbygget til venstre har de dekorert husveggen med guirlandere i form av et 8-tall. Det lille huset nærmest var vaktstuen til Anette Hovde. Hun hadde ansvaret for å åpne og lukke to grunder som gikk over jernbanelinjen. Fotoet er fra århundreskiftet. Innenfor det hvite stakittet hadde Arnesen gartneri.

Hr. Olaussen talte over emnet «almindelig stemmeret for kvinder». Jeg haaber, at alle arbeiderhustruer og arbeiderkvinder vil legge sig hans ord paa hjertet, og handle derefter.

Foredraget paahøredes med stor opmerksomhet og lønnedes med kraftig bifald.

Efter foredraget satte toget sig i bevegelse under Socialismarschens toner med barnetoget i spidsen under sin fane der har til indskrift «Fælles skole for alle børn». Derefter kom Haugfos arbeiderforening med Nymoens musikkorps i spidsen, saa Kongssagene arbeiderforening, saa Jern og metal. Derefter Embretfos med sit musikkorps i teten, til slut kom Glomsrudkollen arbeiderforening. Toget kom saa frem til bestemmelsesstedet, nemlig Holobraaten. Foreningerne gjorde derpaa opmarsch under sine faner.

Paa opfordring sang derpaa Loge «Aamots Vel» sangkor et par numre for barnetoget. Derefter holdt rørlægger Andersen en manende tale til børnene, om deres plikter i skolen, at søke og tilegne sig saa mange og store kundskaper som mulig, og samtidig ha det maal for øye, som deres fane viste dem, «Fælles skole for alle børn». Han mindede om den store dikter Bjørnstjerne Bjørnsons død, og at netop paa denne tid ankommer Kristiania for at føres til sit siste hvilested. Nationalsangen blev derefter avsunget medens hovedene blottedes.

Hr. Olaussen besteg derpaa talerstolen og holdt talen for dagen. Foredraget blev ofte avbrudt av sterkt bifald.

Efter foredraget spilte Nymoens musikkorps et par stykker. Sangforeningen sang igjen to – tre numre. Derpaa blev toget opløst, de fleste begav sig til Embretsfos Arbeidersamfund hvor det blev avholdt folkefest.

Jeg er sikker paa at alle gikk hjem med den overbevisning at det hadde været en mer end vellykket dag, at 1. mai 1910 vil sætte varige merker efter sig.

Men her paa Søndre Modum er det, som saa mange andre steder naar saa mange mennesker er samlede paa et sted: Brændevinsdjevlen stikker hodet frem her og der bortover. Her var det ogsaa et par stykker som var beruset. Sørgelig er det at en arbeider ikke skal ha mere respekt og ærbødighet for sin fane end at vise sig beruset under den. Det er en stor skam for arbeiderne dette. Og i særdeleshet naar en fanevakt, der av kameraterne er valgt til dette hedershværv viser sig beruset. Han er ikke værdig til at kalles kamerat. Den mand maa ha mistet al agtelse og selvfølelse.

Under festen blev der ogsaa forøvet en raa streg, i det knapperne paa et par kaaper blev utsprettede, saa da disse damer, som eiede kaaperne skulde ta dem paa, saa fandtes der ingen knapper i dem. Slikt er jo for galt.»

Badesaken og badstua på Snarum

Helsearbeid består ikke bare av tiltak som skal helbrede folk som er blitt syke, men også av tiltak som skal hindre sykdom, altså forebyggende arbeid. Vaksine ble tidlig tatt i bruk for å unngå smitte, og jordmødre ble utdannet for å sikre at flest mulig fødsler skulle gå greit.

Mot slutten av 1800-tallet ble det klart at mange alvorlige sykdommer skyldtes bakterier, og at smitte til dels kunne unngås ved rent hygieniske tiltak. Det ble satset mye på økt renslighet som forebyggende tiltak. Man måtte rett og slett få det norske folk til å vaske seg. Folk flest hadde ikke spesielt sans for renslighet, og dessuten var det dårlig med bademuligheter for mange. I følge ekspertene var den dårlige hygien en viktig grunn til at infeksjonssykdommene, slik som tuberkulose og tyfus, fikk fritt spillerom.

Allerede i retningslinjene for sunnhetsloven av 1860 sto det forholdsvis detaljert om hvordan man skulle fremme den personlige hygiene, blant annet gjennom jevnlig «rengjøring av legemet» og klesskift. Men å opprette fellesbad og badstuer i bygd og by ble ikke nevnt. Først på slutten av 1800-tallet begynte det å skje noe utover i landet. Og fra 1896-97 fikk de offentlige legene i oppgave å melde om «Badeindretninger» i sine distrikter i de årlige medisinalmeldingene.

Nå var det ikke bare badstuer det handlet om. Det gjaldt å få etablert alle former for badeinnretninger: skolebad, sentralbad med svømmehaller, folkebad eller hva de nå ble kalt. Byene hadde en viss erfaring med folkebad. Slik hadde det allerede fra begynnelsen av 1800-tallet dukket opp noen mindre private badeanlegg i norske byer. Det første var Sandefjord bad i 1837. I Kristiania kom det første større badeanlegget i 1861, bygd av forretningsmannen Thorvald Meyer, «Torvgadens Vadske og Badeanstalt» – forløperen til Torggata Bad.

Rundt i bygdene var folk av alle slag ivrige forkjempere for at den gamle skikken med badstuer igjen skulle bli tatt opp. I tale og skrift gikk de inn for badesaken. Blant de aller ivrigste var distriktslegen i Ål i Hallingdal, Christian Rømcke. Rundt forrige århundreskifte foretok han en seks ukers studietur til Sverige og Finland «for at gjøre mig bekjent med enklere badeindretninger, særlig ude paa landsbygderne, men også i stæderne». I hele åtte fortsettelsesartikler i Legeforeningens tidsskrift, 1902-årgangen, redegjorde han for alle tenkelige og utenkelige sider ved ulike badeinnretninger i våre naboland.

I 1906 bygde ungdomslaget «Fjellbloma» i Tylldal badstue etter noe som ble kalt Finnmarksmodellen. Folk i bygda mente det var galskap. Noen år seinere skrev forfatteren Arne Garborg: «Når dei gamle var likso friske og sterke som me no er veikvorne, so kjem det ikkje minst av at dei hadde eit badehus på kvar gård og nytta det badehuset frå barndom til alderdomsári.» I 1913 gikk han til Stortinget for å be om midler slik at legene Hans Bruun, Robert Kloster og Einar Møinichen kunne få realisert planene sine om å stille ut ei badstue på jubileumsutstillingen i Kristiania i 1914. De folkevalgte viste forståelse og bevilget kr. 1 200,-.

Bergenslegen Robert Kloster var veldig engasjert i badesaken. En artikkel han skrev i *Tidens Tegn* i 1913 førte til så mange positive reaksjoner at det avfødte ideen om en arkitektkonkurranse og et opplysningskrift om hvordan ulike badstuer – «tilegnet god stedegen byggeskikk» – kunne bygges og innredes. Midler til dette fikk han fra Christian Michelsen og Johan Ludvig Mowinckel, to mektige bergensere i norsk samfunnsliv, og begge i perioder landets statsminister. Tegningene ble senere spredd til fjern og nær.

Men fremdeles gikk det tregt med badesaken. Det var spesielt tungt å få kommunene til å bygge offentlige bad fordi budsjettene var trange.

Distriktslege Rømcke døde i 1917. Han testamenterte penger til et legat for bygging av folkebad på landsbygda, men det var få som søkte om midler.

I 1922 gikk en rekke organisasjoner sammen om å stifte *Norges Bedeforbund*. Formålet var å skaffe seg et overblikk over badetiltakene i landet og å samordne så vel økonomiske som tekniske spørsmål. Alle forespørsler om bad skulle heretter oversendes Bedeforbundet. Forbundet skulle stille sin ekspertise og sine tekniske hjelpemidler til disposisjon. De skulle også stille med foredragsholdere. Økonomisk klarte forbundet seg rimelig bra, da det allerede fra 1925 fikk en andel av Pengelotteriets overskudd til støtte for folkebad på landsbygda.

Nå tok endelig badesaken av, og pussig nok økte det veldig på rundt 1930, midt i den verste krisetida. Behovet var nok like stort, for dr. Cato Aall uttalte i en avis i 1930 at «Norge er renslighetens mørke fastland».

I 1926 laget Norges off. statistikk for første gang en oversikt over landets badeinnretninger. 91 av landets 670 landkommuner hadde kommunale og/eller private bad, mens hele 43 av 67 bykommuner

Bakre rekke til venstre: Vegard Øvereng og Roger Moen. Første rekke til venstre: Egil Sønstebye, Arvid Sundet og Jan Fredriksen. Rekka til høyre: Øystein Heslien, Anders Sundhaugen og Gunnar Stenbro. Foto: DT & BB.

hadde det. Overalt dukket det opp små badstuer, større folkebad og noen steder også svømmehaller. Pengene kom fra et utall kilder. Fra slutten av 1930-tallet begynte Stortinget å bevilge midler til folkebad. Badesaken ble en av mellomkrigstidens store saker, og ved inngangen til krigen var det svært mange bygder som hadde ett eller flere bad der alle hadde adgang, og som mange oppsøkte. Men enda var det langt fram til våre dagers daglige dusj. Det er blitt hevdet at så sent som i 1947 badet nordmenn gjennomsnittlig bare to-tre ganger i året.

En viktig pådriver for badesaken både i mellomkrigs- og etterkrigstida var arbeiderparti- og idrettspolitikeren Rolf Hofmo. Han var sekretær og daglig leder i Arbeidernes Idrettsforbund i 1931–40, nestformann ved konstitueringen av Norges Idrettsforbund i 1946, og han var kontorsjef ved Statens Idrettskontor fra samme år. Han var en fargerik, kampvillig og omstridt person som var kjent for å være en «handlingsideolog». Svømmehaller og kombinerte fotball- og friidrettsbaner ble prioritert. Det ble også samfunnshus og folkehygieniske tiltak som nettopp badstubad.

På Snarum ble også badesaken diskutert, men det skjedde ikke mye før den 6. juni 1942. Da fant

det første offisielle møtet sted på Snarum ungdomsløkal. 35 personer møtte fram, og det ble valgt en byggekomité som skulle sørge for badstue også på Snarum. Komitéen satte i gang med å skaffe penger. De gikk rundt i bygda med lister hvor folk kunne «tegne seg» for bidrag, og de avholdt fire basarer i løpet av juni og juli 1942. Disse fire basarene innbrakte imponerende 2 700 kroner. Høsten 1942 ble det stukket ut ei tomt, sendt søknad om byggetillatelse og søknad til jordstyret om anvisning av sement. Sement var nemlig en mangelvare under den pågående krigen. Badstuovn, rør og rørdeler ble også bestilt.

Den 1. oktober ankom badstuovnen, som inntil videre ble lagret hos kjøpmann Emil Sønstebye. 21. oktober 1942 kom det avslag på byggesøknaden fra Landbruksdepartementet. Dette hadde nok styret vært forberedt på, for i styremøte samme kveld ble det bestemt at det skulle innredes badstue i Snarum gamle meieri, som ble leid inntil videre. 5. desember 1942 ble badstua åpnet for bading. Badeprisen var 50 øre per stk. for menn, kvinner og barn. Og besøket i badstua var upåklagelig. I protokollen kan vi lese at aktiviteten var spesielt stor når idrettslaget hadde arrangementer.

Roger Moen, Gunnar Stenbro og Jan Fredriksen i gang med uteaktiviteter. Foto: DT & BB.

Da krigen var over, ble tilgangen på materialer bedre, og det kom fortløpende i den gamle byggesaken. 20. august 1948 ble det undertegnet kjøpekontrakt på tomte. Selve bygget skulle være av samme type som badstua på Bøen. Skogeierne ga tømmer på rot til bygget, og det ble holdt flere domninger (dugnader) på grunnarbeidet og støpingen av grunnmuren i løpet av 1948 og 1949. Snekkerarbeidet ble, etter en anbudsrunde, satt bort til Nils Hov. Sluttsummen på dette ble kr 3 400,-.

Det ble også lagt ned en stor innsats for å reise penger til prosjektet. Søndag 10. juli 1949 ble det arrangert opptog. Et referat, med overskriften «Vellykket feiring av Badstulagets opptog på Snarum» sto å lese i Fremtiden:

I går ble det for første gang arrangert opptog på Snarum. Det var badstulaget som stod for det, og inntektene skulle gå til bygging av badstu. Det var ikke lite som opptoget innbragte, i alt 1 400 kr. Værgudene viste seg fra sin aller beste side med sol og varme. Dette gjorde seg til at hele bygda var på bena. For alle som var med å feiret dagen, stod humøret på topp, for det skal først og fremst arrangøren ha æren for, men en god del faller også på de som var med i toget og på de som ga sitt bidrag til dagens underholdning. Det var et yrende og fargestrålende liv ved Snarum jernbanestasjon da kortesjen svingte inn, en traktor i spissen med et troll ved rattet og en tilhenger, noe av et sjeldent syn. Vi så orkesteret med ekte sigøinere. Deretter fulgte biler og hestekjøretøyer med sigøinere og tatere. Under en solid livvakt kjørte vognene med prinsessene som senere på dagen ble kronet til badstuprinsesse. Stor oppsikt vakte bilen med sukkersekkene og gjæren med «brenneriet» på. Direktørens og politiets biler fulgte. Politiet sørget for ro og orden, og de bilene som de møtte slapp som regel ikke forbi før de hadde betalt mulkt. Ja, det var vel ikke mange av publikum heller, uten at de hadde gjort noe ulovlig. Mulkt ble forelagt og det var bare å betale kontant. Gjenstand for stor oppmerksomhet var direktør Badstu, myndig og barsk der han trådte fram, men så var det han

Kristian, alle kjenner Kristian så noen nærmere omtale trenger ikke han.

Handelen foregikk livlig fra taterkonene med barnevognene, og mennene solgte fra koffertene. Det var mye rart som ble solgt og prisene lå vel noe i overkant av hva prispolitiet kan tillate.

Om kvelden fortsatte programmet på dansegulvet som også samlet en masse folk. Her spilte taterorkesteret til dans. Første dans var med trollet og badstuprinsessen. Ja, troll og prinsesse hører jo sammen. Deretter var det taterfest med dans og gøy til ut i de små timer. Festen ga også et bra økonomisk resultat. Dagen ble i alle deler vellykket for badstulaget.

Et par tilleggsopplysninger er kanskje på sin plass: Kristian, som ikke trengte noen nærmere omtale, var Kristian Dahl. Han var formann i badstuelaget og leder for opptoget. Bilen med sukkersekkene, gjæren og «brenneriet» på, solgte drammer til publikum. Vi må vel anta at dette bidro godt til det gode økonomiske resultatet.

Badstua tok etter hvert form, og det ble holdt mønssåskål lørdag 19. november 1949 på meierisalen. Bevertningen var færikål med øl, og damene hadde med kake. Fra styremøtet hvor festen ble planlagt, ble det skrevet referat i protokollen. I slutten av referatet står det: «Det skal da forsøkes å servere toddy...» Vi må vel anta at også dette forsøket gikk bra.

Koblingen mellom badstua som helsebringende tiltak og finansiering ved hjelp av alkohol ser ikke ut til å ha vært noe problem. 2. juli 1950 ble det arrangert et nytt opptog hvor inntekten ble kr 950,-.

Den 16. september 1950 ble det holdt fest på Snarum ungdomslokale, der badstua ble offisielt overlevert bygda. Det var stor deltakelse på festen. Fstedeltakerne fikk, som en del av programmet, se to filmer. Den ene var en finsk badstuefilm, og den andre var den muntre norske filmen «Ola Snippen i dampbad». Filmene var utlånt av Norsk Badeforbund.

I 1951 fikk Snarum badstuelag kr 500,- fra Modum kommune og kr 1 000,- fra Norsk Badeforbund. Ett år etter den offisielle overleveringen til bygda var dermed badstua gjeldfri. Samme året startet man med skolebading for elevene på Lofthus-skolen. Idrettslaget brukte også badstua hver uke i forbindelse med sin gymnastikk.

Det var bra aktivitet i flere år, men allerede i 1954 beklager styret den lave aktiviteten og er bekymret for badstuas fremtid. Den store dugnadsånden og samholdet fra noen år tilbake ser ut til å være borte. Samtidig fikk stadig flere innlagt vann og egne bad. Dermed ble det også mindre behov for satsingen på badesaken, og mange av de 6–700 lokale badstuene som var blitt etablert siden 1930-åra, ble etter hvert nedlagt.

I 1960 skriver sekretæren følgende i sin årsberetning ved 10-årsjubileet for badstua: «Kristian Dahl

Badstua på Snarum slik den ser ut i dag. Foto: DT & BB.

har vært lagets formann i alle disse år, og Arne Hov nestformann. Det er vel takket være deres oppofrelse og innsats at badstua fremdeles er i drift, mens nabolagets badstuer har måttet innstille. Lagets ønske i jubileumsåret må bli at mange flere møter fram til badekveldene. Ta et helsebringende bad, til fornyelse av kropp og sjel. Skyll vekk tidens bekymringer og mas med en iskald dusj, og nyt det velvære som et godt badstubad gir.» Da, som nå, var man avhengige av ildsjeler som var villige til å ta et tak.

Men badeaktiviteten holdt seg oppe, med en hard kjerne av ihuga badstuebadere. Da badstua i Sand ble lagt ned, kom det en gjeng vikersundinger til Snarum og utvidet denne harde kjernen. I 1970-årene gikk Egil Sønstebye, Palme Flaglien og Jan Fredriksen i spissen for økt aktivitet. Resultatet ser vi i dag. Det er gjort omfattende arbeid med nytt tak, nye vinduer og eget vann. Heldigvis har badstuelaget flere dyktige håndverkere som uten å nøle har bidratt med sin arbeidskraft. Snarum badstuelag har 20–30 medlemmer, men siden det er ei offentlig badstu, kan hvem som helst komme innom. Hver fredag i vinterhalvåret er 15–20 personer på plass for ukas høydepunkt. Damene bader fram til halv åtte før mennene overtar – sånn har det bestandig vært.

Inspirert av distriktslege Rømcke, som rundt for-

rige århundreskifte var på studietur i Sverige og Finland, har også Snarum badstulag vært på tilsvarende studieturer. Det har vært besøk til Finske Saunaforbundet i Helsinki, et badstulag med 7 forskjellige badstuer og over 2 000 medlemmer. Laget har også vært besøk på Finnskogen, både på norsk og svensk side, med tradisjonell røykbadstue (uten pipe og uten innlagt vann) og med nedkjøling i et hull i isen på innsjøen.

Dagens badere er nok ikke på badstua kun av hygieniske grunner. Det er nok mer det sosiale samværet, løsingen av verdensproblemer, alle de gode historiene, kaldt drikke og den gode følelsen i kroppen etter badstua som er grunnene. Vi får håpe Snarum badstuelag greier å opprettholde dette miljøet i mange år framover.

Et gammelt ordspråk til slutt: «*Dersom tjære, brennevin eller badstu ikke hjelper, er det alvorlig.*»

KILDER:

Aina Schiøtz: «Folkets helse – landets styrke», 1850 – 2003
Artikkel om forebyggende helsearbeid – badesaken fra
Riksarkivaren
Protokollen til Snarum badstuelag

Øst-Modum Badstuklubb

Både før, under og etter siste krig var det stor interesse landet rundt for å bygge badstuer. Så også på Øst-Modum.

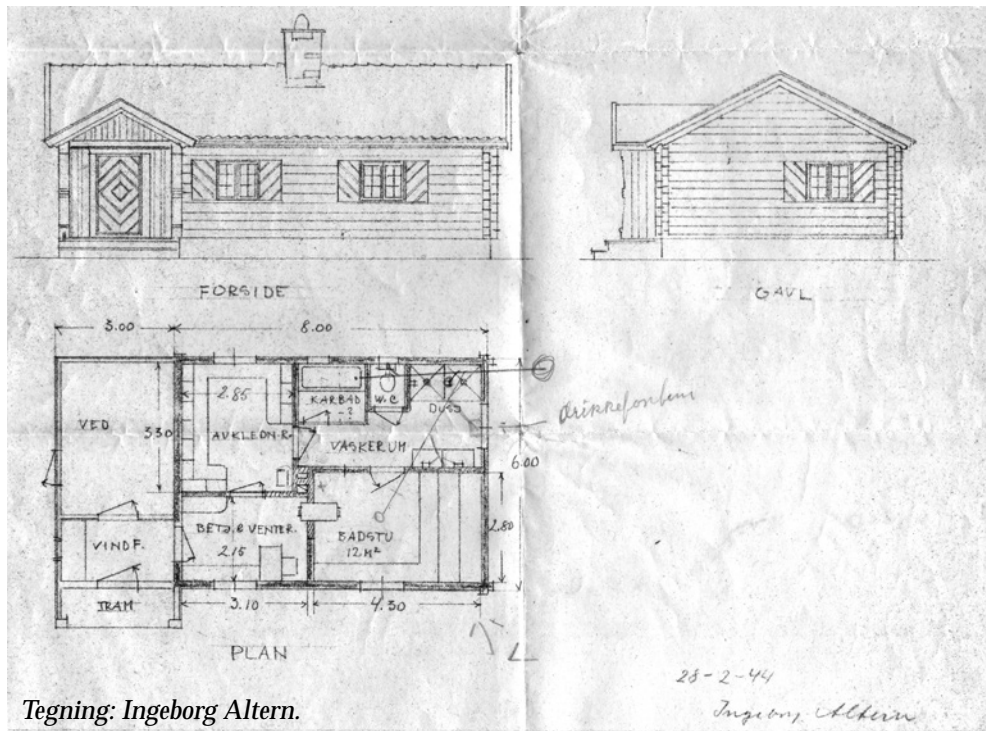
Det første som foreligger i badstusaken på Øst-modum, er et brev fra A/S Heggedal Bruk datert 17. september 1943, der firmaet tilbyr badstuer i forskjellige utførelser. Badstuene er beregnet for henholdsvis 6 og 20 personer, den dyreste typen har i tillegg ekstra tilbygg for karbad, serveringsrom etc. Prisene er fra kr. 4.000,- til kr. 14.500,-. Dette brevet er stilet til herr Wegger Weggersen, Bergheim, Østmodum pr. Vikersund.

Det første formelle skriv som viser at det er opprettet en badstuklubb, er lover som er vedtatt på ekstraordinær generalforsamling 23. august 1944. Disse lovene ble trykt i O. Caspersens Boktrykkeri, Vikersund i 1944. I § 1 heter det: «Øst-Modum badstuklubb har til formål å arbeide for å få bygd badstuer i Fure og Gulsrud skolekretser. Etter at badstuene er bygd, er det badstuklubbens oppgave å ta seg av badstuenes drift og vedlikehold.» Det er i alt 13 paragrafer som viste hvordan klubben skulle arbeide.

Det virker som dette tilbudet fra Heggedal Bruk ikke var aktuelt, for 11. februar 1944 er det utarbeidet tegninger av Øst-Modums egen arkitekt, fru Ingeborg

Altern. Hun har innhentet tilbud på snekkerarbeid, rørleggerarbeid og elektrisk installasjon fra henholdsvis byggmester Adolf Haugerud, Øst-Modum, rørlegger Bjarne Sandaker, Stabekk og rørlegger Hansen, Vikersund, Vikersund installasjon og Arne Honerud elektrisk forretning, Vikersund.

Den 25. september 1946 har arkitekt Ingeborg Altern søkt om byggetillatelse og om kjøp av materialer til to badstuer på Øst-Modum. Samme dag er det også sendt søknad om tilskudd til Norsk Folkehjelp, Oslo, Modum trygdekasse, Modum Sparebank, Foreningen til skiidrettens fremme, Norsk idrettsforbund og Norges badeforbund. I brevet står det at Fure og Gulsrud kretser har samlet inn kr. 12.000,- til bygging av to badstuer i nærheten av kretsens skoler. Kommunen har støttet innsamlingen med kr. 2.000,-. Distriktslege Ruud har godkjent tegningene og anbefaler søknaden varmt da det er meget få gårder med bad i kretsene og ingen badstuer. Fure og Gulsrud kvinneforeninger skal betale utstyret til karbad. Badstuene vil bli benyttet for skolebarn ved Gulsrud skole der det er 30-40 elever og ved Fure skole der det er 20-30 elever. Badstuene tenkes oppført i tømmer med støpt grunnmur og støpte gulv i baderommene. Vindfang og vedrom er av bindingsverk med et lag

Tegning: Ingeborg Altern.

panel. Bøndene i kretsene har gitt tømmer til husene, og utgraving av tomtene skal bli utført av laget medlemmer som gratis arbeid. Badstuene er beregnet til å komme på ca. kr. 14.000,- for hver.

Den 16. mars 1947 er det inngått en overenskomst om deling av Øst-Modum Badstuklubb slik at det blir to klubber, Gulsrud Badstulag og Fure Badstulag. Eiendelene består av 2 badstuovner, et bankinnskudd på kr. 10.004,77, kassebeholdning på kr. 92,-. Beløpene og badstuovnene deles likt mellom de to nystifta klubbene. Tømmer gitt av skogeierne skal tilfalle den krets hvor skogeieren bor.

Overenskomsten er undertegnet av Henry Hansen, A.T. Kongsrud, Bernt Martinsen, Hellfrid Kongsrud, Ingeborg Altern, Wegger Weggersen, Aagot Scheen og Hans J. Haugerud.

I årene som fulgte var det liten aktivitet i de to badstulagene. Om Fure vet vi lite, om Gulsrud noe.

Søndag 13. april 1947 ble det holdt konstituerende møte i Gulsrud badstulag. Henry Hansen ble valgt til formann, H. Mushaugen til kasserer, fru Scheen sekretær, Truls Tandberg nestformann og G. Fosnæs, Johanne Askerud og Leif Hovde til styremedlemmer. På et styremøte den 16. april hos Auen Askerud ble G. Fosnæs valgt til visekasserer, da Mushaugen hadde nektet å være kasserer. På møtet ble de enige om å bruke lovene for Øst-Modum Badstuklubb med noen små forandringer.

På årsmøtet i januar 1948 møtte formann, sekretær og to medlemmer, på årsmøtet i 1949 møtte kun formann og sekretær.

På et møte på Bjertnes 19. mai 1950 ble den endelige fordeling av midlene fra Øst-Modum Badstuklubb overført til kassererne, Truls Tandberg for Gulsrud Badstulag og Johan Askim for Fure Badstulag.

På et styremøte i Gulsrud Badstulag som ble holdt hos fru Scheen den 14. februar 1952, ble de enige om at siden det var så liten interesse for laget, skulle styret fungere inntil videre. De prøvde å innkalle til ny generalforsamling på Gulsrud skole 23. januar 1954, men der møtte bare Truls Tandberg og Aagot Scheen fra styret og 2 av medlemmene, nemlig Alfild og Johannes Kind. De bestemte da at badstusaken skulle bero inntil videre.

Den 3. januar 1959 var det ny generalforsamling i Gulsrud Badstulag på Gulsrud skole. Her møtte hele 12 medlemmer, nemlig Truls Tandberg, Astrid Tandberg, Agnes Nordhagen, Johanne Askerud, Sigurd Gulsrud, Mathilde Tandberg, Ruth H. Gulsrud, Asbjørn Strøm, Thorbjørn Tandberg, Ragnhild Strøm, Kjell Nordhagen og Aagot Scheen. Nå ble Asbjørn Strøm valgt til formann. Det ble også bestemt at laget skulle sette seg i forbindelse med Fure Badstulag for samarbeide.

19. januar 1959 hadde styrene fra begge badstulag møte hos fru Scheen, og det møtte 6 medlemmer fra Fure Badstulag og 7 fra Gulsrud Badstulag.

L O V E R

for

Øst-Modum badstuklubb.

Enstemmig vedtatt på
ekstraordinær generalforsamling
23. august 1944.

O. Caspørens Boktrykkeri — Vikersund
1 9 4 4

Styrene ble enige om å innkalle til ekstraordinær generalforsamling 22. februar på Fjordvåg for å godkjenne styrenes enstemmige forslag om oppløsning av lagene. Det foreligger ikke referat fra dette møtet, men det foreligger en liste for opptelling av stemmesedler for hva som skulle gjøre med lagenes kontanter. Det er avgitt 30 stemmer for å gi kr. 6000,- til Fjordvåg, 1.000,- til Østmodum Blandede Kor og kr. 500,- til Gulsrud kapell.

Når det gjelder Fure Badstulag, foreligger det ikke noe skriftlig etter delingen i 1947, så her er nok protokollen blitt borte. Det eneste som foreligger er et brev av 22. januar 1959 med forslag om tilleggslov for Fure Badstulag: Hvis sviktende interesse og økonomiske vansker er til hinder for bygging av badstu, gir dette høve til oppløsning av laget, med 2/3 flertall av de frammøtte. Brevet er underskrevet av Kristian J. Ødegård, Gunda Granum og Gudrun Myhre.

Det ble aldri bygget noen badstu hverken på Fure eller Gulsrud. På Gulsrud skulle den være på en tomt leid av frøken Ingebjørg Nordthorp, men senere ble planen forandret til kjelleren på Gulsrud skole. På Fure skulle badstu ligge på grensen mellom Fure og Berg i Kjøya. Her husker jeg det lå en del tømmer som skulle brukes til badstubygget, men det lå til det råtnet. Årsaken til den sviktende interessen for badstusaken var her som ellers i landet at de fleste etter hvert fikk så gode sanitæranlegg hjemme at det ikke var behov for fellesanlegg.

KILDER:

Papirer som er funnet ved opprydding i huset etter Aagot Scheen

Geithus Turnforening

Vi lever i ei tid da vi nærmest drukner i fritidstilbud, og det kommer stadig nye tilbud til. Samtidig er tendensen at vi blir for tunge, overvekt ser ut til å være et økende problem. Vi beveger oss for lite og spiser for mye av det som ikke er godt for oss. Da er det godt å vite at oppi alt dette er det noe som består, som har overlevd store omveltninger i samfunnet,

Motivet på den ene siden av fanen til Geithus Turnforening er godt kjent i Modum. Turnforeningen fikk på forhånd tillatelse av Skredsvig-familien til å benytte motivet.

mange fristende tilbud og stadig har livskraften i behold. Ja, som attpå til er sunt for både kropp og sjel, Geithus Turnforening.

Foreningen startet forsiktig opp noen år etter krigen, nærmere bestemt 20. september 1953. Den var i første rekke et tilbud til jentene. Guttene har jo «alltid» hatt sin fotball og sine ski, nå ble det jentenes tur til å samles og ha moro, og trene kroppen under kyndig veiledning. Og hvem andre enn husmødre var det ikke som tok initiativet til dette? Maggie Tangen, Reidun Kjølstad og Boya Solheim var tre driftige damer som startet det som først kom til å hete Geithus Husmorlags Turngruppe. Fra jubileumsberetningen da turnforeningen fylte 50 år, leser vi at disse tre kvinnene møtte opp med barnevogner i all slags vær, og de hadde med mat og kaffe til instruktørene som kom langveis fra. Det var et slit å holde treninga i gang, garderobeforholdene var elendige og utstyr var det så som så med.

Fra starten måtte man benytte utenbygds instruktører, og barna betalte 50 øre gangen.

Etter hvert fikk man kurset egne folk til å ta seg av instruksjonen. I begynnelsen holdt man til i klubbhuset til Geithus Idrettslag på Rolighetsmoen. I 1962/63 ble gymsalen på Stalsberg skole ombygd og oppgradert, og hele tida siden har trening foregått her. I 1964 ble turngruppa medlem av Norges Idrettsforbund, og dermed fikk klubben en helt ny status. Først i 1968 fikk turngruppa et fast styre, og Eva Holck Pettersen ble første formann.

I august 1958 flyttet Betzy Tøien med familien til Geithus. Hun var ansatt som lærer på realskolen i Vikersund, først og fremst som gymnastikklærer for jentene. Vi som var så heldige å få henne som lærer, glemmer jo aldri denne freske dama fra Bergen som sa og gjorde ting som nesten tok pusten fra oss. Graviditet hindret ikke Betzy verken fra å jobbe eller å instruere oss i gymnastikkøvelser. Helt til like før fødselen bøyde og tøyde hun med sin struttende mage. Dette var pionerarbeid i kvinnefrigjøringens tegn. I 3. klasse på realskolen fikk vi en ekstra time i uka utenom gymnastikktimen. Da underviste Betzy i helse og svangerskap. Prevensjon og bruk av det var det ikke lov å undervise i, men det var lov å fortelle hva som fantes på markedet.

Det tok ikke lang tid før Betzy var instruktør i Geithus Husmorlags Turngruppe, og hun skulle komme til å sette sitt preg på foreningen i mange år framover. Senere gikk hun også inn som formann i styret da Eva Holck Pettersen (1968–1975) ga seg. Helt til det siste har Betzy drevet med en eller annen form

Helga Bråthen (1953-1982). Foto: Drammens Tidende

for gymnastikk/mosjon, de siste åra som instruktør i hjertetraining for eldre helt til for et par år siden.

Etter at turngruppa ble løst fra husmorlaget og etter hvert ble medlem i Norges Idrettsforbund, ble foreningen utvidet med flere partier, blant annet apparatturn og jazzballett. Helga Andersen Bråthen kom med i turngruppa. Hun skulle etter hvert bli en av Buskeruds store idrettsutøvere og en stor inspirator for turninteresserte langt utenfor Modums

grenser. Hun er så vidt vites eneste Modum-jente noensinne som har deltatt som aktiv utøver i De Olympiske Leker. Helga hadde kanskje idretten i genene, for hennes mor Marie (Maja) var søster til storkhopperen Gunnar Andersen, som Erling Diesen hadde en artikkel om i *Gamle Modum* for 2008. Far Rikard hadde vært en god langrennsløper før krigen og gikk for Modum skiklubb.

Helga viste unge jenter at det gikk an å gjøre ting som ikke var helt vanlig på den tida. Året 1968 i mai ble det for første gang arrangert turnoppvisning på Rolighetsmoen. Helga avsluttet arrangementet denne moidagen med egen turnoppvisning.

Et fast arrangement i foreningens regi ble nå juleoppvisninger, og Helga skulle i flere år framover komme til å sette sitt preg på disse. Etter OL i Mexico i 1968 ble hun hedret på torget i Geithus. Turngruppa var selvfølgelig der og overrakte gave. På juleoppvisningen det året viste hun en del av programmet sitt fra OL. Helga ble nordisk mester i 1969, og vant flere troféer i åras løp. Men en skade og det at hun utviklet anoreksi, satte en stopper for turnkarrièren. Helga Bråthen døde i 1982, 29 år gammel.

Helga under OL i Mexico i 1968, flankert av «gullfireren» i roing, fra venstre: Steinar Amundsen, Egil Søby, Helga, Tore Berger, Jan Johansen og treneren Stein Johnson.

Foto: Drammens Tidende

1970 ble et merkeår for turngruppa på flere måter. Laget tok på seg å arrangere det første kretsturnstevnet for voksne i Modums historie. Over 500

turnere deltok i arrangementet på Rolighetsmoen, og det var stort. Stevnet startet med at alle turnerne defilerer fra Stalsberg skole via Buskerud Vanførehjem til Rolighetsmoen. Hele fire musikkorps deltok, Geithus Musikkorps, Stalsberg Skoles Musikkorps, Vikersund Guttemusikkorps og Åmot Musikkorps. Idrettsarrangement den gang var ikke helt som nå. Etter at Betzy Tøien hadde ønsket alle velkommen, var det andakt ved kallskapellan Arne Rui, og det er nok en tradisjon som har gått ut av tiden. Etter andakten ønsket ordføreren den gang, Arne Fossum, alle turnerne velkommen til bygda. Og deltakerne kom fra hele Buskerud, 15 turnforeninger i alt.

Først ut på gressmatta var husmødrene med oppvisning i linjegymnastikk. Deretter kom karene inn på banen og hadde oppvisning i forskjellige harde øvelser, leser vi i *Fremtidens* reportasje fra arrangementet 7. juni.1970. Hva disse harde øvelsene besto i, er ikke nærmere spesifisert, men etter denne oppvisningen hadde de et litt morsomt innslag hvor de i en stafett skulle kle på og av seg hatt, jakke, bukse og støvler og i dette utstyret foreta tauhopping, kråkestup osv. Så var det veteranenes tur til å vise at de fortsatt kunne sine ting. Til slutt var det damenes tur til å runde av det hele, 325 damer på banen samtidig, og de utviste prikkfri presisjon i sine øvelser.

Dette var et stort arrangement for foreningen, og det ga overskudd nok til å gå til innkjøp av fane, pris 5 000 kroner, som var mye penger i 1970. Samme høst ble det holdt ekstraordinært årsmøte, 28. oktober 1970 ble navnet endret til Geithus Turnforening.

Aktivitetene ble utvidet etter hvert. Den 9. juni 1971 arrangerte foreningen sitt første klubbmesterskap, og Hanne Berg fikk pokal som beste turner. Den 6. november 1972 var foreningen for første gang ansvarlig for et kretsmesterskap, og Hilde Karlsen fra Geithus fikk en hederlig 6. plass. Så ble det flere mesterskap etter hvert. Og aktivitetsnivået holdt seg oppe. Gratulantene var mange da foreningen rundet de første 25 år, bla. Norges Idrettsforbund, Buskerud Idrettskrets, Buskerud Turnkrets, Idrettens kontaktutvalg og kulturstyret i Modum Kommune, Modum Sparebank og mange flere.

På begynnelsen av 80-tallet slet foreningen med

dårlig økonomi, men takket være stor innsats fra frivillige, økt kontingent og loddsalg kom foreningen seg over denne kneika, og er i dag en levedyktig forening. Mye har jo forandret seg opp gjennom åra. Nye navn og treningsformer har kommet til. Det som før het turnstevne er nå blitt til barnas gymnastikkfestival. I foreningens barndom trente alle likt, det som het tabelltrening. På stevner kunne hundrevis av turnere være oppstilt og gressmatta liknet på et stort ruteark. Alle gjorde det samme på likt. Nå er trampett blitt veldig populært. Det likner på trampoline. En og en gjør eller viser øvelser, for eksempel spretter opp i lufta, gjør baklengs salto osv. Dette kan barna begynne med fra de er 6 år.

I dag teller foreningen ca 200 medlemmer i alder fra 3 år og opp til ca 70. De yngste trener sammen med foreldrene. Det er flere forskjellige trenings-tilbud utenom trampett, for eksempel aerobic, turn, dansemix, trening med apparater. Stalsberg skole legger veldig til rette for at aktivitetene skal opprettholdes, for eksempel er det et krav i dag at det er musikkannlegg på stedet, og det sørger skolen for. I utgangspunktet var Geithus Turnforening forbeholdt jentene, men i senere år har det også kommet med noen gutter, særlig blant de yngste.

Foreningen har i en årrekke deltatt på landsturnstevner. Men nå nøyer man seg ikke lenger med bare stevner innenlands. I 2007 dro åtte kvinner fra foreningen til World Gymnaestrada i Østerrike, turnsportens olympiade. Man er i gang med å forberede seg til neste olympiade i Lausanne i Sveits i 2011.

Det er mange fine tilbud på aktiviteter av mange slag på Modum i dag, men turn er det bare på Geithus. Gymnastikk og turn er en fin måte å trene opp basisferdigheter som balanse, koordinasjon, styrke og bevegelighet. Å få utviklet en grunnmotorisk plattform i ung alder uansett hvilken idrett man eventuelt vil spesialisere seg i senere, er noe de unge vil nyte godt av. Og barna kommer. La oss håpe de fortsetter med det i mange, mange år til.

Til slutt vil jeg rette en takk til Betzy Tøien og nåværende formann Wenche Johanna Dannevig for hyggelige samtaler og stoff til denne artikkelen.

Hilsen til «Bondekjærringa»

Else Zur Løven var datter av direktør Gottschalk, som bodde på Gamle-Fossum (nå Fossum som eies av Johan Kopland). Hun fikk bygget seg en hytte ved Fossum på sine eldre dager. Else Zur Løven var venninne med Lena Kopland, som bodde på Fossum (bestemor til nåværende eier) og også venninne med Johanne Leversby, som bodde på Ny-Fossum.

Teksten nedenfor er et kåseri som Else Zur Løven holdt på et møte i Søndre Modum bondekvinne­lag i 1977. Jorun Stubberud, som kom med artikkelen til Gamle Modum, opplyser at hennes mormor Johanne Leversby fikk den som kopi av Else Zur Løven, og hun selv fikk den av sin tante Marit Engemoen, som var den siste beboer på Ny-Fossum.

Kåseriet er skrevet av en 80-åring som vokste opp på Modum og som så, hørte og lærte hva det ville si å styre og stelle et gårdsbruk i gamle dager.

Med glede ser jeg nå maskinene avlaste mennesker og dyrs slit. I Mimmi Sverdrup Lundens bok *De frigjorte hender* står billedet av konen med tung bær i begge hender – det var vassbøtter, melkespann, grise- og kalvebøtter og ikke minst sørpebøttene, disse var kjempestore trebøtter med en oppstående planke som håndtak. Jeg kjenner ennå den deilige [lukt] av oppbløtt høymo og hakkels lag[t] lagvis med mjøl og salt. Dette var et måltid for kua vel så deilig som den ekstra raffinerte selskapsgryste à la Espelid, som vi i dag serverer våre gjester.

Vi hadde ikke kuer på Fossum, så det var på Overn hos Strand og Lille Reistad i Lier hos Müller jeg så storgårdsstell. Men på Ny-Fossum kunne jeg daglig se Andrea stelle sine 3 kuer, kalver og griser med kjærlig omtanke. Vitaminer i kraftforet fikk de på mange måter av naturens goder, jeg fikk være med og vi «lauvet» – rispet det friske fine løvet som ble tørket på låvegulvet, potetgraset ble hengt op til tørk. Alt dette kom siden finhakkert i sørpebøttene. Ny-Fossumkuene hadde havn i Rubråtan, som strakte seg til parkområdet på Fossum – den gang også kalt «Nisteparken» og «Anlegget» etter 1830-årenes storhetstid. Sammen med en del kuer fra Nymoen ble de drevet Warhusgata til leet litt ovenfor der hvor Løberggata gikk ned til venstre mot Linneruddalen. Det var skigard hele veien mot Vestjordet og stakitt mot parken. Den gamle hovedinnkjørselen fra Warhusgata med «Den hvite grinna» hadde høye portstolper med løkformet topp og skilt «Privat vei – lukk grinden». Gjennomgangsveien fra Fossum til skogen og Ødegårdene var lenger opp ved «Den svarte grinda» i krysset mot Fegata.

Det var morsomt å få være med Johanne når vi skulle hente kuene, da kom også de fra Nymoen som hadde kuene sine sammesteds. Det var spennende fordi kuene er like lunefull og impulsive som kvinnfolk har ord for å være, og et faremoment var alltid tilstede – om vår kuflokk skulle møte Øverbråtakuen – disses vei gikk opp fegata til grinda nedenfor «Borbenken». Øverbråtakuen hadde hele skauen å beite i og de fleste hadde derfor bjeller. Jeg tenkte ofte på øverbråtakuen når jeg i senere år hørte singlende bjelleklang i de bayeriske alper. De to kuflokkene måtte ikke møtes, da kunne det bli slagsmål på liv og død.

I slåtten og skuren ble det ofte til sorg og gremmelse, avhengig som man var av vær og vind. Den gang kjente man ikke til siloen – at man kunne legge ned gras som om det var kjøtt eller flesk i saltlake. Jeg protesterer nå når visse folk påstår at bøndene får kompensasjon for alle sine tap. Om så skulle være, har de allikevel skuffelsen over å se det de har sådd og plantet bli ødelagt, og dette lar seg iallfall ikke erstatte mentalt.

Tidlig på høstmorgenene kunne jeg våkne av dunk-dunk fra låven, det var noe av kornet som skulle treskes med håndkraft – redskapen het sliul, og det var en mann fra Simostranda, Anders Nord-sia, som var mester for det, han hadde tilnavnet «Treskepetter». Jeg misunte dem på Overn og Reistad som hadde hestevandring – det var nesten som sirkus.

Som et kuriosum kan jeg fortelle at jeg laget mitt eget treskeverk engang i krigens tid da jeg hadde feriested på Nyfossum. Min søster på Bestum hadde

Else Zur Løvens hytte ved Ny-Fossum. Foto: Hans Kopland.

fått tak i noen gamle høner og håpet på et egg av og til. Derfor gjorde jeg som Rut i bibelhistorien og plukket aks på åkrene.

Dårlig var det med skotøy, så jeg hadde noen solide tresko, og med dem på meg hoppet jeg rundt på kornaksene på låvegulvet og med riktig godt resultat. De jeg ikke fikk tresket, la jeg til tørk på stuegulvet. 14 dager etter kom jeg tilbake og syntes nok det var lite igjen, men da jeg åpnet sovesofaen, lå det pene små hauger med korn i musereirene.

Jeg er fremdeles i dag knyttet til Fossum med sterke bånd. Lena, som jeg kaller min pleiemor, har gitt meg lov til å skrive denne hilsen til bondekvinnelagets minnebok. Det er samtidig en takk for sommerturen i 1975.

Jeg hadde besøk på Elsebu av min skolekamerat fra Berles pigeskole i Kristiania – Lalla (Laura) Paasche Johnsen, som feiret sin 80-års dag hos meg.

Jeg lar henne selv fortelle hva hun skrev i min gjestebok: «Den 11. var vi på alle tiders tur som fru Kopland, medlem av bondekvinnelaget, var med på

å arrangere. Else og jeg fikk være med. Startet kl. 8 om morgenen i praktfullt vær. På vei til Krøderen var vi innom fabrikken Tyrilys hvor vi ble vist omkring og fikk belæring i lysstøping, deretter kaffe og wienerbrød i hyggelig kantine, lys på bordene og attpåtil en stor lyspakke til hver av oss ved avreisen. Langs Krøderen opp til Norefjell, der innom en flott privathytte ved Djupsjøområdet – 28 stk, rikelig plass, deilig kaffe og medbrakt mat. Derfra til Hagan – Skredsvigs atlier med omvisning, deretter til Borgstuen i Eggedal hvor en strålende vertinne serverte middag i løpet av en time, gjestene besø seg i mellomtiden i kirken og museet. Derfra til privat kaffetilstelning på Enger gård beliggende under Andersnatten, massevis av deilige kaker, meget sympatisk vertinne. Tilslutt hjem, da var kl. 21.»

Skredsvigs Hagan var for meg et erindringens besøk, hadde vært innom i 1916, da var alt ved det gamle, men nå manglet det meste av kunstskattene. Jeg tilbragte også i 1923 en sommer på Sole gård i Eggedal hvor Kittilsen hadde bodd en kort tid.

Arnt Berget:

Helseproblemer og frodig fantasi

«Svendsegutten» var en bygdeoriginal som var kjent for sin frodige fantasi. I tillegg var han litt av en hypokonder. Ja, det var ikke måte på hvor mange sykdommer han var plaget av. Sjøl påsto han at alkoholisme var den eneste plagen han hadde unngått. Hørte han om sykdommer som naboer og bekjente led av, hadde han også hatt den samme lidelsen, bare enda verre. Heller ikke plager som er forbeholdt kvinnfolka slapp han unna. Da en nabo fortalte at kona var innlagt på sykehus med eggstokkbetennelse, hadde Svendsegutten holdt på å sette livet til av samme sykdom.

Siden legene sjelden var enige i hans egne diagnoser, hadde han liten tiltro til legestanden, og denne ble ytterligere svekket etter gjentatte legebesøk på grunn av mageproblemer. Til slutt ble han sendt til sykehuset for røntgenfotografering, men der fant de ingenting som kunne gi noen forklaring på hans påståtte magesmerter.

Etter endt undersøkelse fikk den gang pasienten bildene med seg hjem til egen oppbevaring i en stor, brun konvolutt. Vel hjemme igjen gikk Svendsegutten straks i gang med inngående studier av røntgenbildene og kunne straks konstatere at legene hadde oversett noe. Her var det ingen tvil, ei firfisle hadde tilhold i magesekken, erklærte han skrāsikkert. At legene kunne overse dette, viste bare hvor udugelige de var. Forklaring på hvordan fremmedelementet hadde havnet i hans mage hadde han også: Under en fisketur til Vrangten hadde han lagt seg til å sove i sommersola, og da hadde utysket krabbet inn. Følgelig vedvarte mageplagene, og det endte med enda et sykehusbesøk og enda en røntgenfotografering. Da ble heller ingenting funnet, men ifølge Svendseguttens egen tolking av røntgenbildene var det nå to firfisle. «Utysket har ynglet!» erklærte han bastant.

Lagsaviser – en kulturskatt

Fra 1900 og utover var det populært med lagsaviser, særlig i ungdomslagene, men også i andre foreninger.

Det finnes sikkert mange slike protokollbøker, der stoffet sirlig ble skrevet inn og lest opp på møtene. Innholdet er i dag lokalhistorie og kan være rene kulturskatter, som det er viktig å ta vare på.

Avisene var forskjellige, men inneholdt ofte små fortellinger, dikt, meningsytringer og noen ganger også annonser. Mye av stoffet ble skrevet i en humoristisk tone, og opplesing var et populært innslag på møtene. Kanskje ikke for alle. Ofte ble personer navngitt, eller i hvert fall var lett gjenkjennelige og gjort til latter. Lagsavisene var et forum for de som hadde lyst til å skrive, der terskelen var lav for å slippe til i «spaltene».

«Vær varsom-plakat»

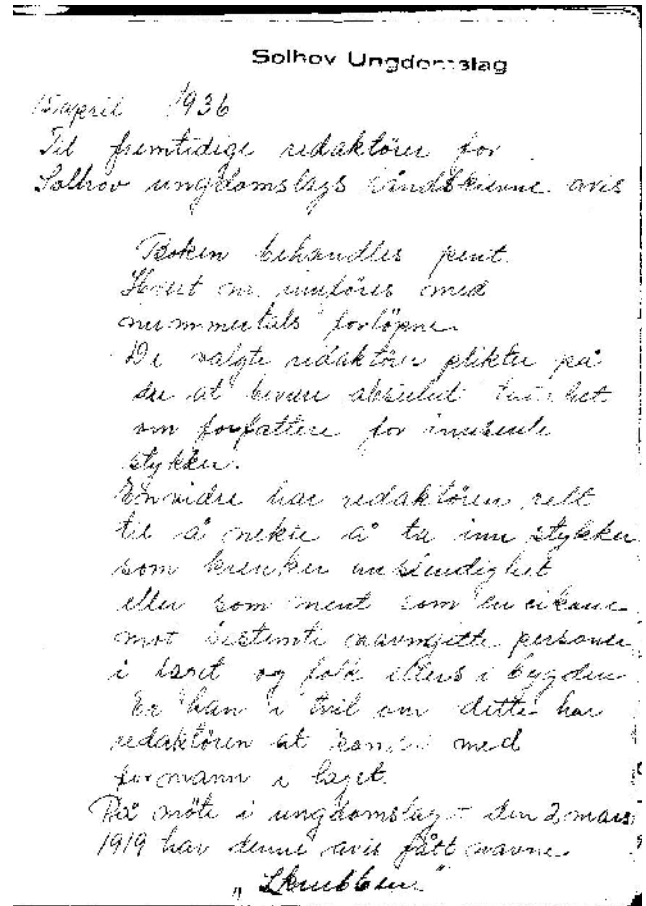
Solhov Ungdomslag på Drolsum innførte lagsavis tidlig på 1900-tallet, den fikk navnet «Skrubben», altså synonymt med ulven. Avisprotokollen fra 1936 og til ut på 50-tallet er tatt vare på og gir et bilde av både aktiviteten og hva som kom på «trykk». På første siden finner vi en «Vær varsom-plakat», der det blant annet heter at «redaktøren har rett til å nekte å ta inn stykker som krenker anstendighet eller som er ment som sikane mot bestemte navngitte personer i laget og folk ellers i bygden».

I 1937 finner vi et innlegg som tydelig peker ut en bileier, det var jo ikke så mange på den tiden, og som hadde litt problemer med å holde seg på veien:

«Særlig vil jeg henstille til sjåfører som natters tider holder til mellom to elver, å legge merke til at man må kjøre over en bro for å komme hjem. Å kjøre over broer for å komme hjem har vist seg vanskelig. Skal de flytte på en stabbestein så bruk spett eller stubbebryter, ikke Ford V8. Lysmaster lot seg heller ikke flytte av en bil, det er bevist».

Samme året har en Drolsum-jente dette innlegget i avisa: «Anbefaler alle gutter som fester på Solhov å ta med orienteringskompass, da den berømte rusdrikken har makt til å sette guttene på jakt, på mange forskjellige måter. (Spør damene). Det sies at et slikt tilfelle hente lørdag 12/11, da alle guttene nedenfra (8 i alt) gikk efter sin fastsittende kompassnål, som for alles vedkommende viste feil retning».

Vi tar med et par småbiter: «Drolsum har mange hjerteknusere, men at vi hadde ruteknusere viste vi ikke. En av Drolsums store sjarmører er blitt sammenlignet med rundbrenneren på Solhov – som er utbrent og skal snart skiftes ut»

Første side i «Skrubben» fra 1936. I tillegg til at redaktørene ble oppfordret til å behandle boka pent, var det også en «Vær varsom-plakat». De valgte redaktører plikter på å være å bevare absolutt taushet om forfattere for innsendte stykker.

Også alvorlige saker ble tatt opp i avisa. I 1936 finner vi et langt innlegg, som beskriver en uhyggelig stemning på dansefesten, der det var Balkan-dans og utdeling av «blåveiser». Innlegget er undertegnet «En eldre» og avsluttes slik: «Det er påkrevet at slike personer blir anmeldt, eller i det minste utvist av lokalet 6–8 måneder. En person som har satt seg til motverge for formann eller festkomiteen, når han blir tilsnakket, skulde ikke slippe alt for billig fra det. Jeg håper det ikke blir lignende tilfeller på ungdomslaget fest 2. juledag».

Krigsårene

Det er innlegg i avisa fram til påsken 1943, men det er tydelig at medlemmene er forsiktige med hva

som skrives, og deretter er det bare blanke ark. I 1946 tar redaktør Helge Holmen et tilbakeblikk på ungdomslagets situasjon under krigen og Solhovs fremtid. Her et utdrag av hans artikkel: «Det er snart ett år siden freden kom, og med den friheten. Ungdomslagene kan atter drives som normalt. Solhov Ungdomslag har ført en tilbaketrasket tilværelse under krigen, men i motsetning til i mange andre lag ble Solhov holdt i gang. Dette ble gjort på den måten at ungdomslaget ble holdt utenom. Ved fester og basarer var det styret som sto ansvarlig. Det var på tale å nedlegge laget, men dette støtte på vansker da laget måtte ha inntekter for å klare sine forpliktelser.

En annen tid har begynt i og med fredsslutningen. Store deler av vårt land er herjet. Land og folket skal gjenreises, både materielt og moralsk. I dette gjenreisningsarbeidet har ungdommen, sammen med de eldre, store oppgaver. Ungdommens pågangsmot parett med de eldres erfaringer er av de ting som vil gi resultater.

Solhov Ungdomslag har mange oppgaver. Lokalet står nok her, men det er herjet av tidens tann. Både utvendig og innvendig trenges det maling. Kort sagt, en grundig overhaling. Det kan også være et spørsmål om lokalet fyller de krav som i dag stilles til et forsamlingslokale. Blant annet så viser det seg mange ganger at lokalet er for lite og scenen er for trang og gammeldags. Dette er store ting og vanskelig å løse, men kan allikevel være bra å ha for øye».

Fargerikt referat

Nyttårsball var en god gammel tradisjon på Solhov, og mange historier er knyttet til festene – som ofte var fuktige, for å si det mildt. I lagsavisa på nyåret 1948 fant vi dette detaljerte og fargerike referat: «Nyttårsballen 1947–48 var et virkelig ball. Det er sjelden en fest er så hyggelig og jublende. Men det må klages over at musikken kom så sent. Men det gikk bra, ellers ville det blitt et stusselig ball.

Først fikk vi mat. Det var lapskaus som var laget etter alle kunstens regler og så var det en flaske bakk til hvert hode. Det ble holdt velkomsttale, men den var alt for kort. Så ble det spist, drukket og sunget. Sangen passet heller ikke, for det sto noe sånt som at «musikken var på plass», men det var den jo ikke.

Da vi var ferdige med å spise fikk vi lille Gulle til å slå an noen toner på pianoet. Men så kom musikken og da ble det liv i leiren. Det var «Kvikk trio», og det ble kvikt da den kom. Flaskene gikk runde etter runde og det var nok å ta av, for det var noen som hadde med seg brennevin hjem igjen også.

Det var særlig en mann som var temmelig påvirket, han gjorde oppvisning i svømming. Han tok rolige tak på gulvet. Jeg vil si at det passer dårlig med svømmeoppvisning om vinteren, og om han skulle svømme så behøvde han ikke gjøre det på et nyttårsball.

Ellers var det en som så ut til å være sterkere enn andre, han tok den ene krakken etter den andre og svingte den over hodet og kastet den i gulvet så hele Solhov ristet lang tid etterpå. Og så var det en som ikke ville ha kaffe og kaker, han begynte å hoppe og ajere noe forferdelig, sånt passer seg ikke. Speilet gikk i gulvet for full telling. De brygget og drakk i hver ro, i den ene roa var det tre flasker. De satt der nesten hele natta. Det var ball som hadde vaska seg det. En som var der».

Litt sladder

Innholdet i «Skrubben» var en blanding av alvor og humor. Her et siste klipp, som vel må føres på konto for litt sladder: «Til sositetsfruene på Drøls! En del av Drøls' unge fruer sitter og snurper på nesa da de er på fest, og synes att det er så fryktelig att jentene tar en dram og en røik, men en kan så godt gjennomskue dem, att dette bare er en misunlighet, hvis de selv ikke vilde være så fine på det, så tok de nok inn de også. Ærbødigst de uerbødige».

Thorbjørn Formo:

En rispe

Tiurleik

På Snarum skulle Benjamin på tiurleik i Holleia en fin vørkveld. På veien kom han i prat med Gunvor.

«Er du ofte på tiurleik?» spør Gunvor.

«Nei,» svarer Benjamin, «for røya kokler ikke så mye lenger.»

«Hime hos oss er det sånn at røya kokler,» sier Gunvor så, «men tiur'n speller itte lenger!»

54 mann ved Embretsfoss hedres

Ny rekord i arbeidstid: Jacob Jacobsen 56 år!
En hyggelig fest på Aamot i går

Fra avisen «Fremtiden» gjengir vi artikkelen nedenfor. Den omhandler en tilstelning på Embretsfoss Fabrikker, der det ble utdelt hele 54 medaljer til arbeidere som hadde mer enn 30 års sammenhengende tjenestetid bak seg i fabrikk. Lørdag 5. januar 1931 hadde «Fremtiden» dette referatet fra medaljeutdeling ved Embretsfoss:

I går var det tredje gang i julen at det blev utdelt medaljer til arbeidere på Modum. 54 mann ved Embretsfoss fabrikk blev i går hedret under en fest på lokalet «Breadablikk», Åmot.

Til festen var foruten de hedrede arbeidere og deres hustruer også bedriftens funksjonærer og representanter for kommunen innbudt. Ordfører Skard kunde dessverre ikke være tilstede, men viseordfører Amund Torgersen møtte.

Bestyrer, ingeniør Fr. Wrigt, ønsket velkommen ved ½ 7-tiden. Han uttalte blant annet at Selskapet for Norges Vel, som utdelte disse medaljer, var dannet i en tid da man som aldri før hadde en tydelig forståelse av samvirkets betydning for et heldig resultat. Det er arbeidet i det små, ethvert løft i flokk som skaper det store, og det er i erkjennelsen av dette at selskapet er innstiftet og driver sin virksomhet, bl.a. ved å hedre fortjente arbeidere. Det var landbruket som selskapet først tok sig av, men det har etterhvert som tiden har krevet det underlagt sig næringsgren efter næringsgren – nu sist industrien. Det var ham en glede å konstatere at hele 54 mann fylte betingelsene for utmerkelsen. Vi vet at de er plikttro og opofrende, derfor er det dobbelt gledelig. Industrien arbeider for tiden tungt, men det var hans håp at det vilde lysne. Når alle løfter i flokk så vil det nok lykkes å komme på fote igjen.

Det blev med en gang servert skårne smørbrød og kaffe med øl efterpå til de som ønsket. Overingeniør Skjenneberg fra Union – som eier Embretsfoss – besteg derefter talerstolen og uttalte bl.a. at det var en sjelden begivenhet at 54 mann dekorerer fra en bedrift. I reglene for medaljenes utdeling kreves det minst 30 års sammenhengende tjenestetid, og de moralske krav var ikke mindre. Det var flere blant de hedrede som hadde tjent nær det dobbelte av hva der kreves, og med hensyn til det moralske var taleren ikke i tvil om at også det var fylt til overmål. Overingeniøren gjennomgikk i korte trekk bedriftens historie fra dens start i 1874. Blant de hedrede var flere

med fra den første tid. Alle ansiktene var fra bedriftens første tid. Bestyrere var skiftet – 4-5 hadde det vært i løpet av tiden, men arbeiderne hadde «overlevet» dem, de var blitt på sin post. Taleren omtalte den tid da han selv var bestyrer ved bedriften og roste arbeiderne for deres pålitelighet. En muntlig avtale var fullgod med skreven kontrakt. Det var således typisk hva hans efterfølger Wrigt uttalte til ham: En så tro arbeidsstokk trodde jeg ikke eksisterte! Grunnen til dette faktum var nok å søke i hjemmene. Et godt hjem, en god hustru først og fremst er av uvurderlig verdi. Det var i den anledning damene var innbudt. De har deres store andel i mannens fortjenester. Han takket arbeiderne for deres innsats op gjennom årene – på egne og kollegers vegne.

Utdelingen tok derefter sin begynnelse med dekorering av Jacob Jacobsen og Thorsten Aamotsbakken. Jacobsen har arbeidet hele 56 år ved bedriften – altså vært med fra starten. Han er født på Modum 17. mai 1855 og kom i 1874 til bedriften. Han har arbeidet under 6 sliperimestre og 5 bestyrere! Hans eneste sønn arbeider også ved bedriften, som dreier. På spørsmål om han hadde tenkt å slutte snart, svarte han med å invitere vår medarbeider når han på nytt hadde gjort seg fortjent til medaljen! Man må da gud bedre arbeide mens man er ung! Han så forresten også ut som en ungdom, som den der minst hadde fortjent medaljen. Sådaner det med rekordinnehavere. Thorsten Aamotsbakkens tjenestetid var «bare» 41 år, men det kommer av at han en gang i sin ungdom tok en tripp på 4 år over til Amerika. Elles har han vært med helt fra begynnelsen, i det han deltok i anleggsarbeidet fra 1871. De to nestes anciennitet er Auen Løkke og Nils Baarud, begge med 51 år.

Vi gjengir for øvrig listen fortløpende: Andreas Enger 49 år, Theodor Danielsen 49, Torger Johansen 48, Otto Høibak 47, Petter Gundersen 43, Emil Svendsen 43, Embret Nilsen 43, Godtfr. Holo 43, Hans Olsen 42, Lauritz Herlofsen 42, Hans Jacob Skreppen 42, Martin Braaten 42, Ole Andersen 38, Emil Pettersen 36, Anton Martinsen 36, Hans Løkka 36, Karl Nilsen 36, Carl Christiansen 35, Olaf Simensen 35, Edv. Elstrøm 35, Kristian Guldbrandsen 34, Kristian O. Skredsvik 33, Anders Tandberg 33, Anton Lillemoen 33, Truls Jellum 33, Embret Wahl 33, Andr. Bentsen 33, L. Ø. Hartz 32, Karl O. Skredsvik 32, Oscar Olafsen 32, Hans Olafsen 32, Daniel Fosbæk 32, Gustav

O. Danielsen 32, Ole Skretteberg 31, Nils Grønlund 31, Anton Tandberg 31, Herman Kristensen 31, Hans Kr. Skretteberg 31, Ole Magnussen 31, Torger Bye 31, Karl Grønlund 31, Einar Sandum 30, Hagb. Syvertsen 30, Nils Høibak 30, Olaf Johansen 30, Andr. Engebretsen 30, Alfred Stenbro 30, Wilhelm Bjørnstad 30, Herman Herlofsen 30.

Efter at her. Skjønneberg til slutt hadde gratulert arbeiderne takket formannen i fagforeningen Alfr. Stenbro, på arbeidernes vegne for utmerkelsen. Vi vet at tidene er vanskelige og vi vet at Embretsfoss er av de heldige med liten arbeidsledighet. Vi håper at det

år vi går inn i bringer en forandring i tidene – til lykke for oss og for det hele samfund.

Ingeniør Ravensborg deklamerte derefter et dikt forfattet av ham selv for anledn. Likeledes sang man en sang som også Ravensborg var mester for og som vi gjengir annetsteds i bladet. (Se nedenfor.) Den vakte en voldsom jubel. Vertskapet bød derefter på punsj. Der var enn videre sørget for musikk og dansen tok sin begynnelse. I den beste stemning fortsatte festen utover aftenen.

Og her kommer Ravensborgs sang, som blev sunget på festen under enestående jubel:

Mel.: *Jeg er en fattig vandringsmann, skvirrevirrevippbombom*

I dag vi synge vil en sang
om de som har fått adelsrang
for de som over 30 år
har passet på at mølla går.

Han Torstein kan bli morsk og steil
hvis Pettersen har penset feil.
Men Hartz han gir det blanke f—
hvis bare han får brukbar gran.

Christiansen han maser støtt.
Når no går galt: «De har'ke smørt.»
Men Oscar Olafsen han svær:
«Det mangler aldri smørning her.»

For Martin Braaten rusler om
med smørekanna i sin hånd,
han smører allting på sin vei
og selv han også smører sig.

Men Jacobsen han prisen får
som stod i over 50 år.
Nå plager'n Skredsvik, Skretteberg
og Petter Gundersen især.

Nils Grønlund han blev lei slikt mas,
han «bakket ut» og skiftet plass.
Nu tapper'n lim til Røgeberg,
men penger får han aldri der.

A. Enger bærer råtakubb
og rydder sliperi for «subb».
Og Kristian Skredsvik pakker blid,
men jobben den er snart forbi.

Hans Olafsen og Martinsen
og Anton Tandberg, Simensen
de koker graut i mengdevis
av bare «enske» råtaflis.

Einar Sandums syrer
det lukter som en svinesti
så Olaf blylodder han må
titt slukke pipa si og gå.

Og Herman Kristensen han kan
blant meget annet finne vann.
Den gamle «kjerra» kjører'n bra
og Daniel Fosbæk øser av.

Hans Kristian Skretteberg han var
fin presser uti i forna da'r,
og Hagbart Syvertsen har rett
med spekkebruk får'n allting tett.

Og Anders Tandberg, Lillemoen
de hugger flis av profesjon,
skjønt Lillemoen kan være tverr
han ingen «flisespikker» er.

Truls Jellum, Gulbrandsen og Wahl
dom påstår leder'n er for smal,
og Danielsen banner på
at Renseri snart går i stå.

O. Magnussen og Høibak er
to kjekke karer hver især
og Emil Svendsen passe må
at «matpapiret» skrives på.

Hans Løkka, Ole Andersen
besørger papirblandingen
men Andreas Bentsen merker til
hvis karene har fuska litt.

Og murer Embret Nilsen har
lagt sten på sten i alle da'r
og Auen Løkka alt har lært
og fusker sånn i litt av hvert.

Han Alfred Stenbro, Bjørnstad, Bye
de pakke må i vilden sky
og Engebretsen lever da
av «brona» litt ved siden av.

Han Olsen sveiver rundt i ring
og lager bare runde ting,
og Godtfred Holo, kyndig mann
må jordanmølla få i stand.

I «Sjømannshjemmet» fins en kar
tross 76 år han har
med tømmerhaken fullt gjort gagn
og Lauritz Herlofsen til navn.

Han Torger er jo kvinners venn,
han hugger ved og bær til dem.
Om Gustav Danielsen er sagt
at han er «portens» morske vagt.

Han Otto Høibak passer på
at intet lager varmt må gå.
Han Jacob Skreppen malte pent
på veggemaling har'n patent.

Og Elstrøm er i vakten satt
og sørger for at hund får mat.
Nils Baarud varer frem har bragt
mens hesten gikk i «tangotakt».

Karl Nilsen og Karl Grønlund må
i massegrøt til knæa stå
og Herman Herlofsen med tukt
og ære lager syrelukt.

Selv om vi nu har sagt no blødt
vi håper ingen er blitt støtt
og ta med alle vårt mål:
Vi drikker gamlekaras skål.

Høitidelighet ved Embretsfos Fabrikker i går

53 arbeidere får medaljen for lang og tro tjeneste

«Buskeruds Blad» hadde samme dag som nevnt i artikkelen foran også et referat fra festen på Embretsfoss. Der stod det:

I går aftes hadde Embretsfos Fabrikker på Åmot i Modum innbudt en del av sine eldste arbeidere med hustruer til fest i anledning av at 53 av disse var tildelt medaljen for lang og tro tjeneste av Selskapet for Norges Vel. Foruten de dekorerte var samtlige fabrikkens funksjonærer, mestre og formenn med damer til stede.

Festen åpnedes av fabrikkens bestyrer ingeniør Wright, der i velvalgte ord ønsket samtlige velkommen til festen; derefter bevertedes med kaffe, øl og smørbrød. Da maten vel var satt til livs foretok ingeniør Skjenneberg fra Union Co. utdelingen av medaljer og diplomer. Skjenneberg som tidligere i 23 år har vært fabrikkens bestyrer, holdt først en anslående tale og foretok derefter overrekkelsen av medaljene. De dekorerte er følgende:

(Her kommer så den samme listen som også står i «Fremtiden», bortsett fra at «Busken» ikke hadde fått med seg Thorsten Aamotsbakken. Derfor kom de til 53!)

Efter utdelingen takket fagforeningens formann Alfred Stenbro for den store oppmerksomhet.

Efter overrekkelsen av medaljer og diplomer blev der serveret punsjebolle for herrene og hetvin til damene og så besteg ingeniør Ravnsborg talerstolen og fremsa en for anledningen forfattet prolog. Vi hitsetter en del vers.

Prolog

I tidernes morgen det lød fra vår mor
«Med sved skal du ete ditt brød».
Og tusinde slekter er gjemt under jord
som sandet hva skaperen bød.
Thi livet er kampen for liv som skal gry
og slekter som fødes på ny.

Hvor stridende mann som i rekker av år
har stått i sin stilling på vakt
om armene verket og ryggen var sår
av byrder som på ham blev lagt.
Han skjenker en arv til det kommende kull
som aldri opveies med gull

I dag skal de hedres en mengde av dem
som gråned i arbeidets jag
og strevet så trofast for land og for hjem
foruten å svikte en dag.
Med heder de var med å bygge vårt land.
En pryd for sitt folk og sin stand.

I dag vil vi hilse de grånende menn
og hever den fylte pokal.
Vi gir dem en takk for den tid som svant hen
fra Embretsfoss' hele befal.
Ja, arbeidet leve, av mot har vi nok,
det går best når vi løfter i flokk.

Senere sang man en munter vise hvori alle får sitt pass påskrevet.

Det selskapelige samvær med dans o. lign. fortsatte utover en tid inntil deserten servertes. De gamle veltjente menn passierte og hygget sig på beste måte. Festen fortsatte en god stund over midnatt. Til slutt takket Modums viseordfører Amund Torgersen for den hyggelige fest man hadde hatt.